

Jakin ^{•eus} 226

herria kultura hizkuntza maiatza-ekaina
2018

Zenbat gara?

Kultur kontsumoaren
mugak eta aukerak

JUANJO ALLUR DORRONSORO
JOXEMARI SORS
JOSU AMEZAGA

ARANTXA ITURBE
GORKA ARRESE
OLATZ OSA

LIBURUAK

Euskal liburugintza 2016
JOAN MARI TORREALDAI

EGUNEN GURPILEAN

ITZIAR UGARTE · JAIME ALTUNA
IGNAZIO AIESTARAN

Jakin^{•eus}**226**
herria kultura hizkuntza maiatza-ekaina
2018

JAKINEko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

LEHENDAKARIA

Joan Mari Torrealdai

OHOREZKO KIDEAK

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

ZUZENDARIA

Lorea Agirre Dorronsoro

ERREDAKZIO BURUA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Lorea Agirre, Haizea Barcenilla, Harkaitz Cano, Xabier Eizagirre,
Idurre Eskisabel, Patxi Juaristi, Joanmari Larrarte, Maialen Lujanbio,
Imanol Murua, Andoni Olariaga, Olatz Osa, Gexan Sors,
Joan Mari Torrealdai, Eguzki Urteaga

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Martin Ugalde Kultur Parkea / Gudarien etorbidea, 29 / 20140 Andoain

Tel. 943 21 80 92

jakin@jakin.eus

www.jakin.eus

Gipuzkoako Foru Aldundia

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Hizkuntza
Berdintasuneko Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

*Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak) diruz lagundua*

Jabegoa: Jakin Fundazioa. Donostia. Lege gordailua: S.S. 25/1977. ISSN: O211/495X
Inprimaketa: Leitzaran Grafikak, S.L., Gudarien Etorbidea, 8. Andoain (Gipuzkoa)

SUMMARY

5

ZUZENDARIAREN HITZAK

7

GAI NAGUSIA Kulturaren kontsumoa

11 Argazia euskarazko kultur kontsumoari Juanjo Allur Dorronsoro

Siadeco Ikerketa Elkartek Elkar Fundazioarentzat egindako inkestatik, euskarazko kulturaren kontsumoari buruzko datuak aztertzen dira: zenbatek jotzen duten euskarazko edukietara, eta zein diren horien ezaugarriak.

31 Merkatuaren mugak agerian Joxemari Sors

Elkar Fundazioak Siadecoren eskutik egindako ikerketako datu esanguratsuenen gaineko irakurketa egiten da; irakurketa ohiturak abiapuntu izanik, zenbait gogoeta egiten dira.

39 Euskarazko kulturaren kontsumoa ulertu nahirik Josu Amezaga

Siadecok egin berri duen ikerketaren arabera, euskaldunek gutxi kontsumitzen dituzte euskarazko kultur produktuak. Kontsumo hori ulertzeko datu eta analisi batzuk ematen dira.

65 Lau, bat, hiru, bost, zazpi Arantxa Iturbe

«Zenbat gara?» galderak automatikoki eragin diezagukeen erantzuna da «Lau, bat, hiru, bost, zazpi». Lau pentsamendu, inozoa dirudien atal bat, hiru ateraldi, bost ebidentzia eta ikusgarritasunaz zazpi hausnarketa biltzen dira.

73 Ardurari buruz
Gorka Arrese

Kulturaren inguruko merkatu inkestek eta soziologia ikerketek zenbakiakiko duten menpekotasunaz egiten da gogoeta, eta, ondoren, zenbaki horien gaineko iritziak jendaurrean adierazteko garaian erakusten dugun durduzaz, partzialtasunaz, zuhurkeriaz.

83 Argazki bat album polifonikorako
Olatz Osa

Ezagutu berri diren irakurketa eta musika kontsumo ohituren datu kezkarriak abiapuntutzat hartuta, egoera iraultzeko eta kultur ekosistema indartsuagoa lortzeko bideez dihardu.

LIBURUAK

93 Euskal liburugintza 2016
Joan Mari Torrealдай

Joan Mari Torrealдай 2016an euskaraz argitaratutako liburu-azterketa aurkezten du: liburu-produkzioaren zifren iturriak; argitalgintzari dagokionez, liburu-ekoizleen izaera eta aniztasuna, argitaletxe emankorrenen aipamena eta kanpoko eta bertoko argitaletxeen ekoizpenaren konparaketa; argitalpenaren zenbakiaren inguruan, argitaratutako tituluen zifrak eta nobedadeak eta berrargitalpenak; azkenik, gai multzoen sailkapenari buruzko datuak eta azterketa.

EGUNEN GURPILEAN

113 Kultura
Itziar Ugarte

119 Soziolinguistika
Jaime Altuna

125 Glokalia
Ignazio Aiestaran

KONTRAZALA Unai Iturriaga

RESTRICTIONS AND OPPORTUNITIES WITH REGARD TO CULTURAL CONSUMPTION

Photography of cultural consumption in the Basque language

Juanjo Allur Dorronsoro, economist and manager of the Siadeco Research Centre, analyses data pertaining to cultural consumption in the Basque language provided by the survey undertaken by Siadeco for the Elkar Foundation: the number and features of individuals who consume cultural content in the Basque language. [Juanjo Allur Dorronsoro](#)

Market restrictions revealed

Joxemari Sors, President of the Elkar Foundation, reflects on the most significant data obtained from the research conducted by Siadeco for the foundation by taking reading habits as a starting point. [Joxemari Sors](#)

Attempting to understand cultural consumption in the Basque language

The Sociology lecturer, Josu Amezaga, provides data and analysis in line with the research conducted by Siadeco to help understand cultural consumption in the Basque language. [Josu Amezaga](#)

Four, one, three, five, seven

Through The journalist and writer Arantxa Iturbe brings together four thoughts, one section that would appear to be naive, three ideas, five pieces of evidence and seven reflections on the visibility of cultural production in the Basque language. [Arantxa Iturbe](#)

On responsibility

The editor Gorka Arrese reflects on the dependency on figures shown by market research and sociological research, and then goes on to consider the uncertainty, partiality and meanness we show when airing our opinions in public about these figures. [Gorka Arrese](#)

A photo for the polyphonic album

Olatz Osa, director of the Elkar publishers, refers to the worrying data about consumer reading and music habits that have just been made available to reflect on the media as a way of reverting the situation and ensuring there is a stronger cultural ecosystem in the future. [Olatz Osa](#)

Basque bibliography 2016

Joan Mari Torrealdai, sociologist, writer and President of the Jakin Foundation, publishes appraisal of the development of bibliographical publication in the Basque language during 2016. In this year, 2.061 books were published in the Basque language, 373 less than in 2015. Most of these publications are school books (38%), followed by children's and young people's literature (23,7%), books on human and social sciences (15,4%) and literature for adults (13%). Torrealdai has been cataloguing Basque bibliographical publication since 1976. [Joan Mari Torrealdai](#)

NEWS TODAY

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following culture, sociolinguistic and globalization matters. This section draws on various specialists: Itziar Ugarte, Jaime Altuna and Ignazio Aiestaran. [Various authors](#)

JAKINEN gai *kutunik* bada, hori kulturarena da; ez alferrik, sortu zenetik «euskara kultur bideetan» jartzeko egitekoa eman zion bere buruari. Bai kultura zentzu zabalenean hartuta, garena eta izan nahiko genukeena –pertsonek izateko– ulertzeko. Eta baita zentzu hertsia ere, eta horren baitan bi kontzeptioetan ulertuta: batetik, ‘euskal’ adjektiboari lotuta, euskarari –pertsonek euskaldun izateko, sinonimia bat azkenean–, eta, bestetik, egintza den aldetik, kulturagintza, sormen artistikoari eta bere ekosistemari dagokionean.

Kulturaren zentzu hertsia horri erreparatu dio Siadeco Ikerketa Elkartek Elkar Fundazioak eskatuta egin duen euskal liburuaren eta musikaren kontsumoaren gaineko inkestak. Inkesta garrantzitsua da harrapatzen duen unibertsoagatik: kopuruz 2.500 elkarrizketatuen iritzia jaso da, eta lurraldez Euskal Herri osoa hartu da kontuan. Hori dena baino garrantzitsuagoa da, halere, euskara bektore gisa hartu izana; alegia, euskaradunen kontsumo joerak aztertu dira, eta horrek argazki askoz doituagoa eman digu, elebidunok zer kontsumitzen dugun argiago erakusten duelako.

Inkestak azken hamarkadetan sarritan egin den «zenbat gara?» galderari erantzun bat ematen dio: euskarazko liburuak eta musika kontsumitzen dutenen multzoa 190.000 lagunek osatzen dute. Hau da, 16 urtetik gorako euskaradunen %25ek. Eta multzo horretatik merkatuari finko eta fidelen eusten diotenak 40.000 lagun inguru dira (euskaradunen %5). Horixe da muineko taldea. Futbol zelai bat betetzeko lain. Unai Iturriagak kontrazalean iradokitzen duen bezala, orain mende erdi Benito Lertxundik kantatzen zuen *kopuru* bera doi-doi: *Zenbat gara? 41.357...*

Argazkia argigarria da, baina ez ziurrenik harrigarria. Baina ezta lasaigarria ere, aitzitik.

Lehen irakurketa bat, hau ere berria ez bada ere: diglosia kulturala ekosistemaren parte da. Osotasun –erdaratasun– baten menpeko zati dela euskal kultura, ez-buruaskia ez kate osoan bederen, kontsumoan nabarmen. Argi dago diglosia linguistikoak kulturala dakarrela, hain zuzen, edota eskutik doazela. Eta, beraz, pentsatzekoa da aurrera ere eskutik hartuta egin beharko dutela.

Kulturaren arazoak euskararenak dira.

Horixe da JAKINEN zenbaki honetan, aldez edo moldez, errepikatzen den ideia. Maiatzaren 22an, Siadecoren inkesta aitzakiatzat hartu eta aurrera begira jartzeko JAKINEK antolatutako jardunaldieta ere agertu zen ideia, hain zuzen. Han esandakoak dituzu zenbaki honetan, besteak beste.

Siadeco etxeko zuzendari Juanjo Allur Dorronsorok datu eta zifren xehaketa egin du, eta, ondotik, Elkar Fundazioko lehendakari Joxemari Sorsek bi ondorio argigarri dakartza: euskalduntze politikatik harago eta harekin, kulturzaletasuna sustatu behar dela, bat; bi, euskarazko kulturari ikusgarritasuna, erreferentzialtasuna eta zentraltasuna emango dizkion kultur politika behar dela.

Josu Amezaga soziologo, EHUko irakasle eta NOR ikerketa taldeko kideari propio eskatu diogu datuen *berrirakurketa* bat egiteko, eta inkestaren datuak azken urteetako euskalduntze eta euskararen erabilera datuekin gurutzatu ditu. Horretaz gainera, beste herrietako irakurzaletasun kopuruaren argitan irakurri ditu datuok. Azterketa mamitsua egin du eta paradigma aldaketa betean gaudela iradoki du, bai gurean eta bai munduan: orain artean ezagutza, erabilera, nortasuna eta lurraldea –hizkuntzan eta kulturaren– osagarri izan badira, orain elkarrengandik aldentzen ari dira eta bestelako erabilera eta motibazioak sortzen. Eta horrek kultur estrategia bat garatzea eskatzen du, herri gisa iraungo badugu.

Beste leku batetik eta beste hitz batzuekin, hogeita zazpi urtez Susa argitaletxeko editore izan den Gorka Arresek ere aitzakiak bukatu direla idatzi du, eta «Euskarazko Kulturaren Legea idatzi, onartu eta bete» beharko litzatekeela. Arantxa Iturbe eskarmentu luzeko kultur kazetariak «txiki izatearen abantaila handienetako bat arriskatzeko aukera» dela idatzi du, besteak beste. Eta Elkar argitaletxeko zuzendari Olatz Osari esaldi bat *lekualdatzekotan*, hau xe: «eragile bakoitzak bere arduratik egin dezakeenaz gain, kultur ekosistemaren parte garela [...] aitortzea funtsezko urratsa da».

Liburuak atalean, Joan Mari Torrealdaik 1976an abiatutako urteroko liburugintzaren azterketa dator (oso-osorik jakin.eus atarian dago, Liburu Behatokia atalean). Zifra eta datu ugari, eta ondorio bat lehenestekotan, Euskal Herrian zabaltzen diren hezkuntza proiektu gehienak inportaziokoak direla, baduelako horrek zerikusirik kulturaren ezagutza, erabilera eta kontsumo mailarekin, alegia, Siadecoren inkestaren emaitzekin.

Bukatzeko, Itziar Ugartek, Jaime Altunak eta Ignazio Aiestaranek, *Egunen gurpilean* atalean, nork bere galbahetik iragazita dakarkigun gaurkotasuna.

KULTUR KONTSUMOAREN MUGAK ETA AUKERAK

- 11** Argazkia euskarazko kultur kontsumoari
Juanjo Allur Dorronsoro
- 31** Merkatuaren mugak agerian
Joxemari Sors
- 39** Euskarazko kulturaren kontsumoa ulertu nahirik
Josu Amezaga
- 65** Lau, bat, hiru, bost, zazpi
Arantxa Iturbe
- 73** Ardurari buruz
Gorka Arrese
- 83** Argazki bat album polifonikorako
Olatz Osa

Argazkia euskarazko kultur kontsumoari

Juanjo Allur Dorronsoro

Ekonomialaria eta Siadeco Ikerketa Elkarteko zuzendaria

Zenbat herritarrek jotzen dute euskarazko kultur edukietara? Zenbat euskaldunek hautatzen dituzte euskarazko liburuak, eta zenbatek erdarazkoak? Zer hizkuntza ezaugarri dira funtsezko euskarazko kultur edukietara jotzeko? Finean, *zenbat gara*? Euskal Herriko biztanleek irakurketari eta musikari dagokionez zer ohi-tura dituzten aztertu du Siadeco Ikerketa Elkarteak. Elkar Fundazioaren enkarguz egin du ikerketa. Euskal kulturaren –liburuaren eta musikaren– kontsumoari buruzko argazkia erakutsi du azterketak.

Metodologia

Inkesta bat dago ikerketaren oinarrian: 2.500 lagun elkarrizketatu dira, telefonoz, galdetegi egituratu bat erabiliz. 16 urte edo gehiagoko euskal herritarrek osatutako unibertsoa aztertu da: 2,6 milioi lagun. Ausazko laginketa geruzatua egin da, eta kontuan hartu dira lurralde bakoitzean elkarrizketatu beharreko euskaldunak eta ez-euskaldunak. Datuak haztatu egin dira euskararen ezagutzaren, adin tartearen eta lurraldearen arabera. Haztatutako datuen errore marjina $\% \pm 2,00$ da, konfiantza maila $\%95,5$ ekoa izanik (ausazko laginketa simplea eta $p=q=0,5$ denean). Hona hemen zenbatekoa den

unibertsoa, laginaren tamaina eta errore marjina herrialde bakoitzean:

1. taula. Biztanleria, inkesta kopurua eta errore marjina (konfiantza maila %95,5ekoa izanik), lurraldearen arabera

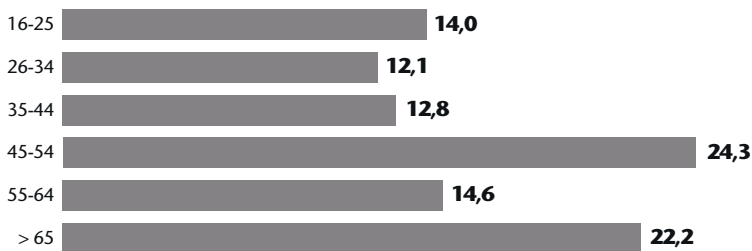
	<i>16 urte eta gehiagoko biztanleak</i>	<i>Inkestak</i>	<i>Errore marjina</i>
Iparraldea	238.360	340	±5,42
Araba	273.988	360	±5,27
Nafarroa	535.591	440	±4,77
Gipuzkoa	598.253	640	±3,95
Bizkaia	995.519	720	±3,73
<i>Guztira</i>	<i>2.641.711</i>	<i>2.500</i>	<i>±2,00</i>

Iturria: Eustat, INSEE, Nafarroako Gobernu, Siadeco.

Biztanleriaren ezaugarriak

Inkestaren emaitza zehatzetan sartzerako, komeni da gogoan hartzea zein diren euskal herritarren ezaugarriak. Adinari dagokionez, esate baterako, herritarren %39k daukate 45 urte baino gutxiago; edade horretatik gora daude, beraz, gehienak (%61).

1. grafikoa. Aztertutako biztanleria, adin tartearen arabera (%)

Iturria: Siadeco, 2017.

Hizkuntza ezaugarriari dagokionez, euskal herritar gehienak, lautik hiru inguru, ez dira euskaldunak. Euskaraz *ondo* edo *nahiko ondo* hitz egiteko gai direla diote euskal herritarren %27k; irakurtzeko gai %25 dira; eta idazteko gai, aldiz, %23. Euskaraz ulertzen dutenen portzentajea handiagoa da: %31.

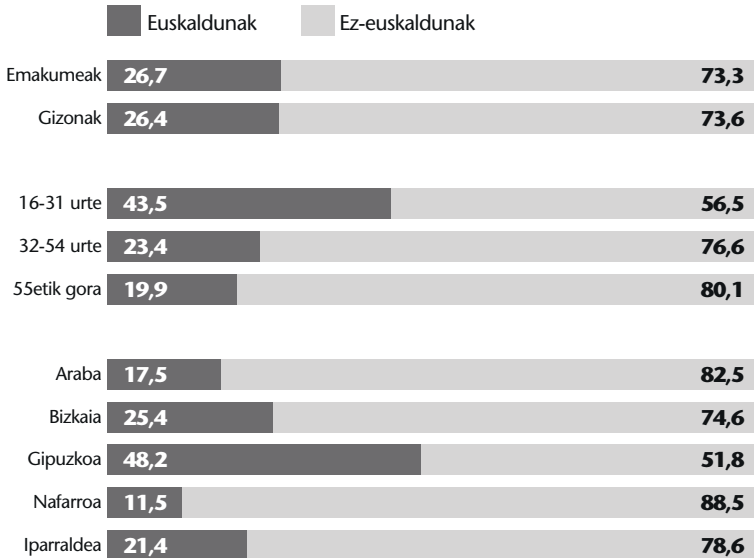
2. taula. Euskararen ezagutza maila (%)

	<i>Ulertu</i>	<i>Hitz egin</i>	<i>Irakurri</i>	<i>Idatzi</i>
Ezer ez	35,7	39,8	46,1	47,2
Hitz batzuk	21,3	22,8	18,7	19,1
Zertxobait	12,1	10,8	10,4	10,6
Nahiko ongi	8,3	5,6	5,3	4,8
Ongi	22,6	21,0	19,5	18,5
<i>Guztira</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Iturria: Siadeco, 2017.

Euskararen ezagutzari buruzko datu orokor horien azpian, hala ere, diferentzia handiak daude. Hitz egiteko gaitasunari erreparatuta, adibidez, aldea dago adin talde eta lurralde batetik bestera. *Ongi* edo *nahiko ongi* hitz egiteko gai direla diotenen proportzioak hauek dira:

2. grafikoa. Euskaldunak (ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai direnak), sexuaren, adinaren eta lurraldearen arabera (%)

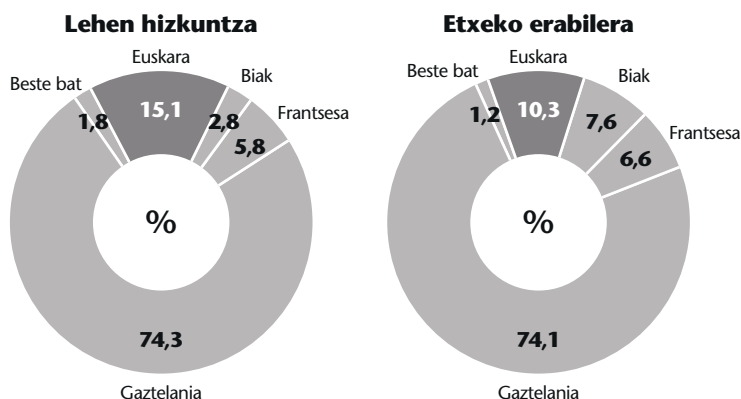
Iturria: Siadeco, 2017.

Hitz egiteko gaitasuna gainerako trebetasunekin konparatuta, ez da alde handia ageri orokorrean; baina, adina igo ahala, badira gorabeherak. Esate baterako, 55 urtetik gorako

euskaldunen laurdenek (%26) adierazi dute ez direla euskaraz irakurtzeko gai.

Ezagutzaz harago, interesgarria da erreparatzea hizkuntza eskuratzeko bideari eta ohiko erabilerari. Lehen hizkuntza, etxean jasotakoa, %18k dute euskara –%15ek euskara soilik; %3k, gaztelaniarekin edo frantsesarekin batera–. Parekoa da etxean euskaraz aritzeko ohitura dutenen portzentajea. Lehen hizkuntzari eta etxean gaur egun erabiltzen duten hizkuntzari adinaren arabera begiratuta, nabari da joera bat: adin gazteetan gero eta gehiago dira euskaraz jakin bai baina erdaraz dutenak lehen hizkuntza eta gaur egun etxean erabiltzen dutena.

3. grafikoa. Lehen hizkuntza eta etxeko erabilera (%)

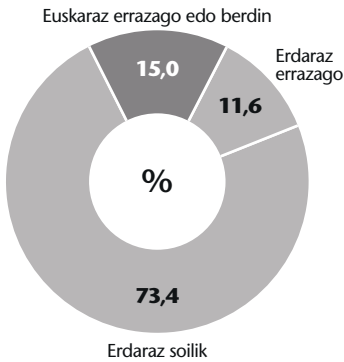
Iturria: Siadeco, 2017.

Errazago zein hizkuntzatan egiten duten galdetu da inkestan: hitz egin eta irakurri zer hizkuntzatan egiten duten aiseago. Herritarren %15 moldatzen dira hizketan euskaraz eroso, erdaraz adina edo gehiago; irakurtzen, %13. Antzeko multzoa da euskaldunak izan arren erdaraz hobeto egiten dutenena: herritarren %12. Euskarazko kultur produkzioaren publiko potentziala zenbatekoa den kalkulatzeko bidea ematen du datu horrek. Idatzizkoari dagokionez, esaterako, %13 lirateke erdaraz bezain aise edo aiseago irakurtzen dutenak

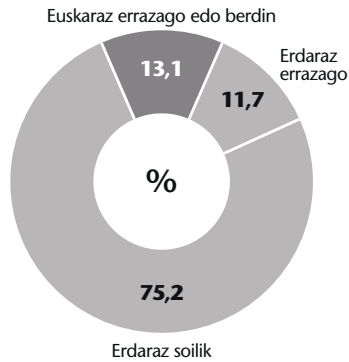
euskaraz –346.000 lagun, unibertsoa kontuan hartuta–; beste %12 herritar leudeke bigarren mailako publiko potentzialean, euskaraz irakurtzeko gai izan arren erdaraz baino nekezago egiten baitzaie –309.000 euskaldun–.

4. grafikoa. Hitz egiteko eta irakurtzeko erraztasun erlatiboa (%)

Hitz egiteko erraztasuna

Irakurtzeko erraztasuna

Iturria: Siadeco, 2017.

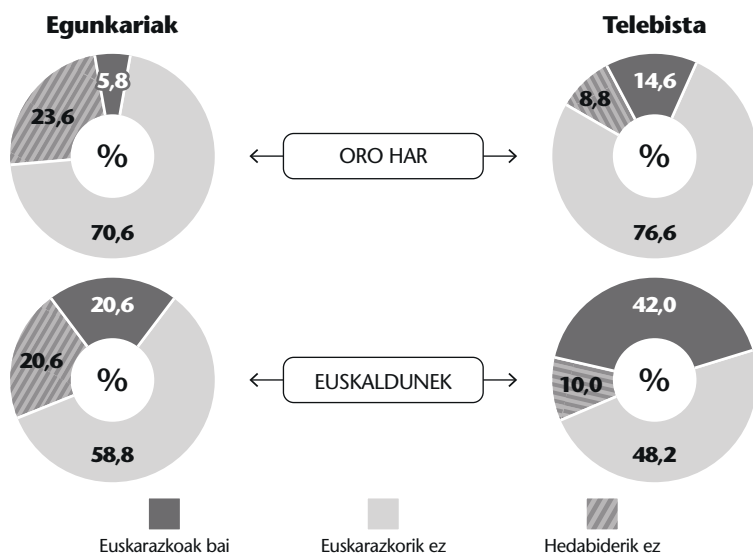
Komunikazioa

Aztertu da euskal herritarrek, euskaldunek eta erdaldunek, zer hedabide kontsumitzen dituzten. Inkestatuei galdetu zaie zein dituzten gehien ikusitako bi telebista kateak eta gehien irakurritako bi egunkariak. Telebistari dagokionez, hamar herritarretik batek aipatu ditu euskarazko kateak gehien ikusitakoen artean –gehiengehienek, ETB1–; egunkarien kasuan, herritarren %6k aipatu dituzte euskarazkoak –Berria gehienek–. Herritar euskaldunak soilik hartuta, handiagoa da, noski, euskarazko

Herritar euskaldunak soilik hartuta ere, gehiago dira erdarazko komunikabideetara jotzen dutenak. Egunkarien kasuan, %59k erdarazkoak soilik kontsumitzen dituzte; telebistan, %48k

hedabideen kontsumoa proportzioan: telebistan, %42; prentsan, %21. Nolanahi ere, herritar euskaldunak soilik hartuta ere, gehiago dira erdarazko komunikabideetara jotzen dutenak. Egunkarien kasuan, %59 dira erdarazkoak soilik kontsumitzen dituztenak; telebistan, %48.

5. grafikoa. Hedabideen kontsumoa, hizkuntzaren arabera (%)

Iturria: Siadeco, 2017.

Badaude ñabardura batzuk datu orokor horien azpian. Batetik, batere komunikabiderik kontsumitzen ez dutenen portzentajea handiagoa da erdaldun elebakarren artean. Bestetik, adinari dagokionez, zenbat eta gazteago, handiagoa da euskarazko hedabideen kontsumoa: 16-31 urterekin, %8k irakurtzen dituzte euskarazko komunikabideak; 32-54 urterekin, %6k; eta 55 urtetik gora, %4k. Kontuan izatekoa da euskararen ezagutza handiagoa dela adin talde gazteagoetan.

Edadearen aldagaia giltzarria da sare sozialetako parte hartzeari dagokionez ere. Hara: 16-25 urterekin, hamarretik bederatzik erabiltzen dituzte sare sozialak (%89); 65 urtetik gora, berriz, proportzio hori bera da sare sozialik batere erabiltzen ez dutenena. Oro har hartuta, herritarren erdiak baino

gehixeago sare sozialetatik kanpo daude (%55). Facebook da gehien hedatua: %37k erabiltzen dute. Adin talde guztietan da sare nagusia. Nolanahi ere, gazteen artean Instagram ari da haren parera hurbiltzen.

3. taula. Sare sozialen erabiltzaileak, sexuari eta adinari jarraikiz (%)

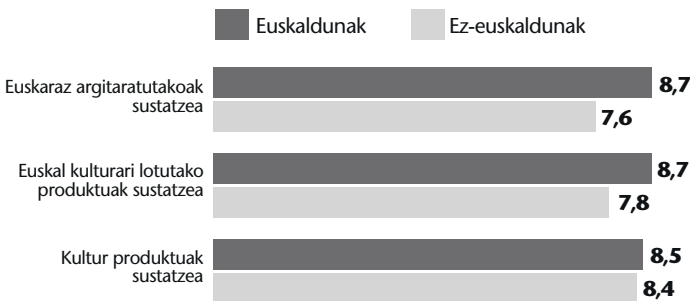
	Sexua		Adina						Guztira
	Emak.	Gizon	16-25	26-34	35-44	45-54	55-64	65<	
Facebook	37,1	36,2	57,3	73,5	49,0	33,3	23,5	8,8	36,6
Twitter	11,6	13,8	34,4	28,4	12,3	7,5	5,2	1,3	12,7
Instagram	14,9	9,4	53,1	22,7	8,9	3,1	1,0	0,0	12,2
Google +	0,9	3,1	2,7	0,2	5,4	2,5	1,0	0,6	2,0
Snapchat	1,2	2,1	9,2	2,5	0,3	0,1	0,0	0,0	1,7
Besterik	0,6	1,4	0,5	2,1	1,6	1,1	0,5	0,6	1,0
Batere ez	54,8	55,4	11,1	18,8	42,2	63,5	72,6	89,0	55,1
Ed/Ee	0,9	0,9	0,2	1,3	0,5	0,5	1,5	1,2	0,9

Iturria: Siadeco, 2017.

Euskal kulturarekiko gertutasuna

Herritarrek garrantzi handia ematen diote kultur produktuak sustatzeari: hamarreko eskalan, batez beste 8,4 puntu. Zehazki galdetzean euskal kulturarekiko produktuak sustatzeaz edo euskaraz argitaratutako edukiak sustatzeaz, aldeak agertzen dira euskaldunen eta ez-euskaldunen artean: euskaldunen aldekotasuna handiagoa da. Hala ere, erdaldunen artean ere, hamarreko eskalan 7,5 puntutik gora dago garrantzi maila.

6. grafikoa. Kultura sustatzeari emandako garrantzia, hizkuntza ezagutzaren arabera

Iturria: Siadeco, 2017.

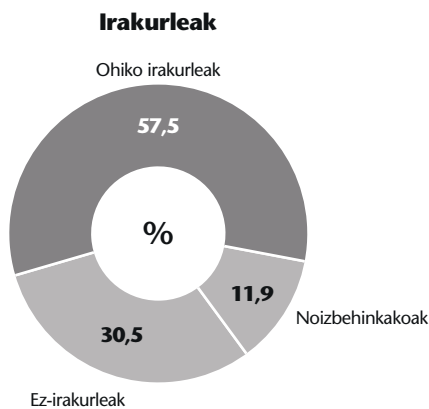
Irakurketa

Liburu irakurleak dira euskal herritar gehienak, inkestako emaitzen arabera. Tipologia hauek zehaztu dira, irakurketa maila kontuan izanda:

- Ohiko irakurleak. Azken hilabetean libururen bat irakurri dutenak.
- Noizbehinkako irakurleak. Azken urte erdian liburu bat irakurri dutenak.
- Irakurleak. Ohiko irakurleak eta noizbehinkakoak.
- Ez-irakurleak. Azken urte erdian eta gehiagoan batere libururik irakurri ez dutenak.

Tipologia horiek kontuan hartuta, 16 urtetik gorako euskal herritar gehienak dira irakurleak: hamarretik zazpi, hain zuzen ere. Ohiko irakurleak dira %58, eta noizbehinkakoak %12.

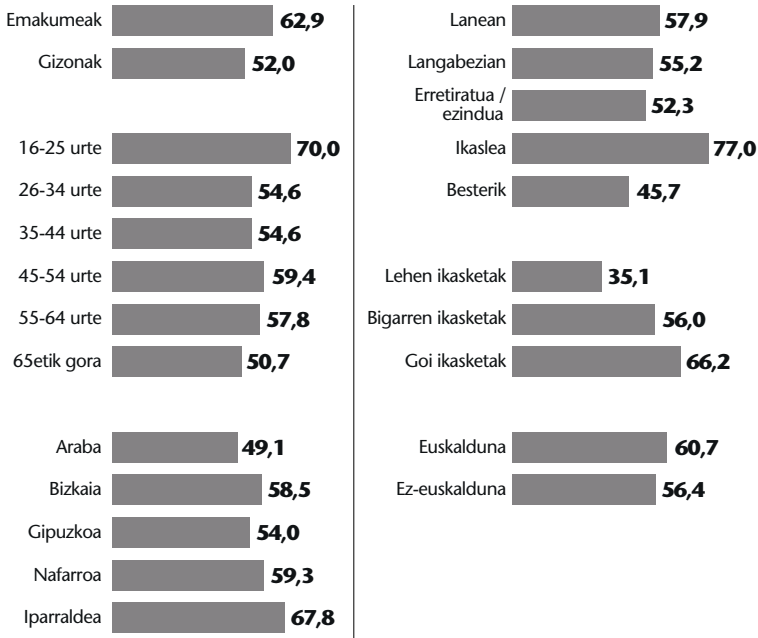
7. grafikoa. Irakurleak

Iturria: Siadeco, 2017.

Datu orokorraren azpian, ñabardurak: ohiko irakurleak zenbat diren erreparatuta, batez bestekoak gaintitzen dituzte emakumeek, 16-25 urte bitartekoek, ikasleek, Ipar Euskal Herrian bizi direnek, euskaldunek eta goi mailako ikasketak dauzkatenek.

8. grafikoa. Ohiko irakurleak, sexuaren, adinaren, herrialdearen, lan egoeraren, ikasketen eta euskara ezagutzaren arabera (%)

Iturria: Siadeco, 2017.

Liburuak zein hizkuntzatan irakurtzen dituzten, alde handia dago euskarazkoen eta erdarazkoen artean: herritarren %11k diote euskarazko liburuen irakurle direla –%6 ohikoak; %5 noizbehinkakoak–. Erdarazkoak irakurtzen dituztenak, berriz, herritarren %68 dira: %57 ohikoak, eta %13 tartekakoak. Noski, diferentzia hori zuzenean dago lotua euskaraz dakiten herritarrak gutxiago izatearekin: lau euskal herritarretik bakarrak dio euskaraz irakurtzeko gai dela. Hala ere, herritar elebidunen artean ere txikiagoa da euskarazko liburuak irakurtzeko joera: euskaldunek gehiago irakurtzen dute erdaraz. Euskaldunen %42k adierazi dute azken urte erdian liburu bat irakurri dutela –%23k, azken hilean–.

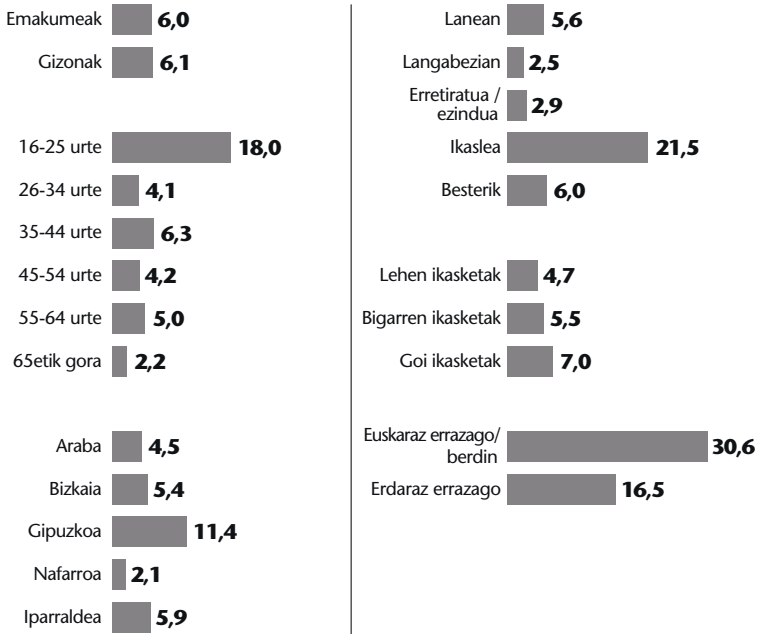
4. taula: Euskarazko eta erdarazko liburuen irakurleak (%)

	Irakurleak guztira	Euskarazko liburuen irakurleak		Erdarazko liburuen irakurleak
		Euskaldunak	Guztira	
Ohiko irakurleak	57,5	22,9	6,1	55,6
Noizbehinkakoak	11,9	19,4	5,2	12,5
Ez-irakurleak	30,5	57,7	15,3	31,9
Ez-euskaldunak	–	–	73,4	–
<i>Guztira</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Iturria: Siadeco, 2017.

Euskarazko liburuak irakurtzen dituztenen ezaugarriari erreparatuta ere ageri dira alde nabarmenak. Adinarena bistakoa da: 16-25 urtekoen artean dago hedatuena euskarazko liburuak irakurtzeko ohitura –gogoan izatekoa da adin talde hori dela euskaldunena, eta ikasketekin lotutako irakurketa dela hein handian–. Euskaraz irakurtzeko erraztasuna ere giltzarria da.

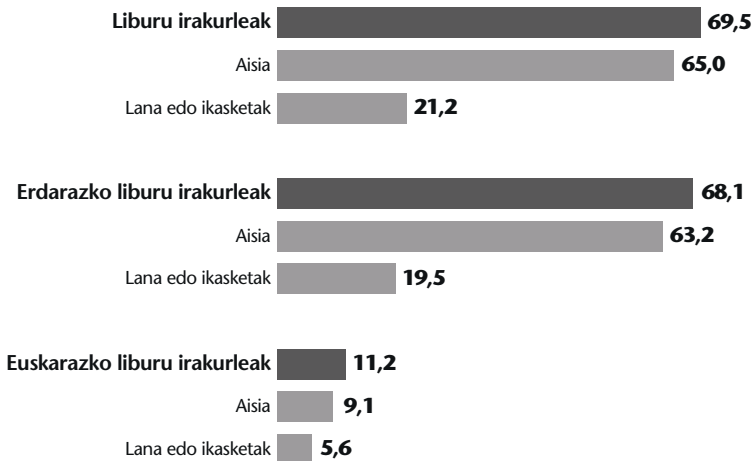
9. grafikoa. Euskarazko ohiko irakurleak, sexuaren, adinaren, herrialdearen, lan egoeraren, ikasketen eta irakurtzeko erraztasunaren arabera (%)

Iturria: Siadeco, 2017.

Ikasleek euskarazko liburuen irakurketan duten pisua erakusten du beste aldagai batek ere: galdetu da zein den liburuak irakurtzeko motibazioa, zergatik irakurtzen dituzten liburuak. Erantzun nagusia da aisiarekin lotua dagoela irakurketa. Oro har, hara: herritarren %70 dira liburu irakurleak, eta horietatik %65ek diote aisialdiko irakurketa egiten dutela, eta %21ek lanagatik edo ikasketengatik jotzen dutela liburuetara –batzuek bi motibazioak aipatu dituzte-. Euskarazko liburuak irakurtzeko motibazioari buruz galdetzean, baina, proportzioan handiagoa da lanarekin edo ikasketekin lotutako irakurketa, nahiz eta aisialdia izan motibo nagusia euskarazkoetan ere: herritarren %11 dira irakurleak, eta %9k diote aisiagatik egiten dutela, eta %6k lanagatik edo ikasketengatik.

10. grafikoa. Liburuak irakurtzeko motibazioa (%)

Hizkuntzaren araberako diferentziak ageri dira liburuen formatuari dagokionez ere. Aztertu da urtean gutxienez aisialdiko liburu bat irakurri dutenek zer formatu erabili duten: erdaraz, herritarren %60k paperera jotzen dute, eta %20k digitalera; euskaraz, euskaldunen %33k paperera eta %4k digitalera. Proportzioan aldea dago, beraz: erdaraz, liburu

digital bat dago papereko hiru liburuko; euskaraz, papereko zazpi liburuko dago digital bat.

Euskaldunek gehiago jotzen dute erdarazko liburuetara, datuek diotenez. Motiboei buruz galdetu zaie: zergatik ez dituzten euskarazko liburuak gehiago irakurtzen. Arrazoibide bat da nagusi: ez dute euskaraz irakurtzeko ohitura edo erraztasunik. Bostetik bik baino gehiagok erantzun dute hori (%43). Adinaren arabera badago aldea, baina kasu denetan hori da gehiago ez irakurtzeko zio nagusia. Nabarmen atzerago daukete beste motibo batzuk; gustuko libururik ez izatea, adibidez.

5. taula. Euskarazko liburuak gehiago ez irakurtzeko motiboak (%)

	Sexua		Adina						Guztira
	Emak.	Gizon	16-25	26-34	35-44	45-54	55-64	65<	
Erraztasun edo ohitura falta	45,1	39,8	26,3	34,8	38,8	52,5	52,5	61,5	42,5
Gustuko libururik ez	10,0	9,8	12,3	10,1	14,3	10,7	6,3	2,9	9,9
Eskaintza ez ezagutu	3,8	3,7	7,0	3,4	4,1	2,5	-	1,0	3,8
Liburu garestiak	0,3	0,3	0,6	-	-	0,8	-	-	0,3
Interesik ez euskara eta euskal kulturaren	0,6	0,9	0,6	2,2	1,0	-	-	-	0,8
Ohitura badut	28,0	31,2	39,2	36,0	31,6	23,8	27,5	16,3	29,6
Besterik	10,6	11,9	11,1	12,4	8,2	8,2	12,5	16,3	11,3
Ed/Ee	1,5	2,4	2,9	1,1	2,0	1,6	1,3	1,9	2,0
Guztira	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Iturria: Siadeco, 2017.

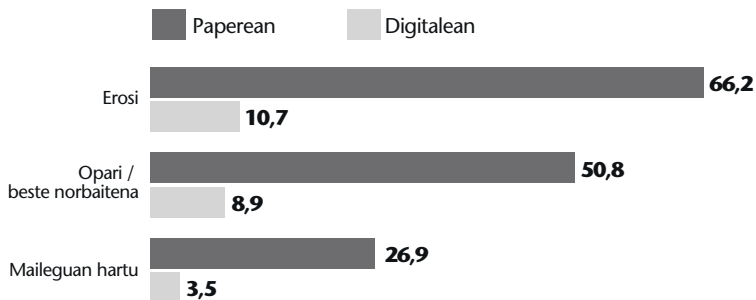
Irakurtzeko ohitura zerbait jaitsi egin da azken bost urteetan. Herenek adierazi dute gutxiago irakurri dutela azken bost urteetan, eta laurdenek gehiago irakurri dutela. Datozen urteetarako beste aurreikuspen bat dute, baina: laurdenek diote gehiago irakurriko dutela, eta gutxiago irakurtzeko iragarpena hamarretik batek egin du. Euskarazko liburuekin ere berbera da norabidea: gehixeago dira azken bost urteetan irakurketa maila jaitsi dutenak, baina aurrerantzean gehiago irakurtzea espero dute.

Liburuen erosketa

Liburuak zein bidetatik eskuratzen dituzten irakurleek, erostea da aukerarik zabalduena: hiru herritarretik bik (%66) adierazi dute azken urtean papereko liburuaren bat erosi dutela. Opari bidez edo beste norbaitek emanda eskuratu ohi dituzte papereko liburuak herritarren erdiek (%51). Atzera-go dago maileguan hartzea: laurdenek pasatxok egiten dute hautu hori (%27).

Liburu digitalen datuak apalagoak dira, baina kontuan hartzekoak: hamar herritarretik batek adierazi du azken urtean liburu digital bat erosi duela (%11), eta gertu dago oparituta eskuratu dutenen portzentajea ere (%9). Maileguan hartzeko joera apalagoa da: %4k egiten dute hori.

11. grafikoa. Liburuak eskuratzeko modua (%)

Iturria: Siadeco, 2017.

Musika

Euskal herritarren artean oso zabaldua dago musika entzuteko ohitura: hamarretik seik (%61) egunero edo ia egunero jartzen dute musika, eta hamarretik bik (%19) astero. Inoiz edo ia inoiz musikarik entzuten ez dutenak hamarretik bat dira (%10). Musika entzuteko ohitura zuzenean dago lotua adinarekin: zenbat eta gazteago, orduan eta joera handiagoa musika egunero entzuteko. 16-25 urterekin, hamarretik bederatzik egunero edo ia egunero entzuten dute; 65 urtetik gora, erdiek ere ez (%46).

Irratia da musika entzuteko bitarteko nagusia: bostetik bik erabiltzen dute (%42). Bigarren tokian sakelako telefonoak daude (%31). Adinak badu eragina musika entzuteko

Diskoei dagokienez, herritar gehienek, hamarretik zazpik, ez dute diskorik erosi azken urtean. Erosi dutenetatik, %17k ez dute euskarazkorik hartu, eta %12k bai

gailuetan ere: 16-25 urterekin, sakelako telefonoa eta horrelako gailuak erabiltzen dituzte maizenik (%82), eta, ondoren, ordenagailua (%43); 65 urtetik gorakoetan, berriz, irrattia (%47). Gailu berriekin lotuta, zabalitzen ari da musika formatu digitalean kontsumitze-ko ohitura, eta gazteen artean gehienek egiten dute hautu hori, lautik hiruk. Musika digitalean entzuten duten gehie-

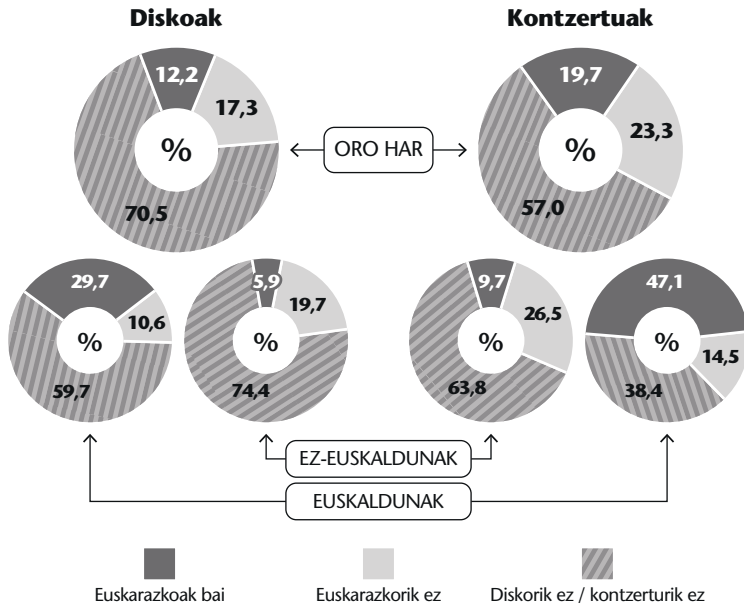
nek dohainik eskuratzen dute: seitik bostek ez dute pagatzen. Hara: herritarren %26k eskuratzen dute musika debalde, eta %6k ordainduta.

Zein hizkuntzatako musika entzuten duten, diskoei eta kontzertuei erreparatu zaie. Diskoei dagokienez, herritar gehienek, hamarretik zazpik, ez dute diskorik erosi azken urtean. Erosi dutenetatik, %17k ez dute euskarazkorik hartu, eta %12k bai. Datu horri euskararen ezagutzaren arabera erreparatuta, badira aldeak: nabarmen gehiago dira euskarazko diskoak erosten dituzten euskaldunak (%30) euskarazkorik batere erosten ez dutenak baino (%11). Euskaraz ez dakitenen artean ere badira euskarazko diskoak erosten dituztenak: %6.

Kontzertuei dagokienez ere, herritar multzo nagusiak ez du batere kontzerturik entzun azken urtean (%57). Joan direnen artean, hurbil daude euskarazkoren batera joandakoak (%20) eta joan ez direnak (%23). Euskararen ezagutza giltzarria da: euskaldunen %47 joan dira euskarazko kontzertu batera azken urtean, eta %15 ez; euskaraz ez dakitenen artean, %10 joan dira euskarazko emanaldi batera, eta %27 ez.

12. grafikoa. Diskoetan eta kontzertuetan zer hizkuntzatarata jotzen duten, euskararen ezagutzaren arabera (%)

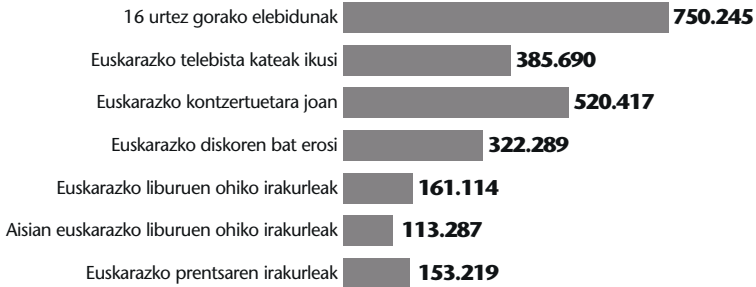
Iturria: Siadeco, 2017.

Ondorioak: dimentsioa eta soslai

Irakurketaren eta musikaren kontsumoa aztertuta, eta euskaldunen ezaugarriak kontuan hartuta, ariketa bat egin da, hurbilpen bat, euskarazko kultur kontsumitzaileak zenbat eta zein ezaugarritakoak diren aztertzeko. Lehenik eta behin, kopuru absolutuetan zenbatekoa den euskarazko kultur kontsumoa.

Hona zenbakiak. 750.000 elebiduneko multzoarekin alderatuta, hiru aldagai dira pisu handiena hartzen dutenak: telebista, kontzertuak eta diskoak. Hala ere, kontuan izan behar da horietan badela multzo bat euskaraz ez dakiena. Alegia, badirela euskaldunak izan gabe euskarazko telebistara, kontzertuetara eta diskoetara jotzen dutenak. Liburuetan eta prentsan ez da hori gertatzen.

13. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumoaren dimentsioa

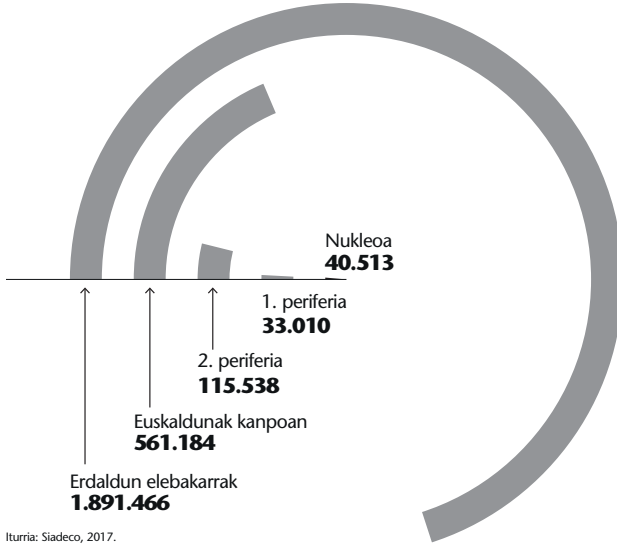
Iturria: Siadeco, 2017.

Kontsumoaren dimentsio hori gehiago zehaztu nahirik, tipologia batzuk sortu dira:

- Nukleoa. Euskarazko prentsa irakurtzen dute, gutxienez euskarazko hiru liburu irakurtzen eta gutxienez euskarazko disko bat erosten.
- Lehen periferia. Euskarazko prentsa irakurtzen dute, eta gutxienez euskarazko bi liburu irakurri.
- Bigarren periferia. Euskarazko prentsa ez dute irakurtzen, baina gutxienez euskarazko liburu bat bai.

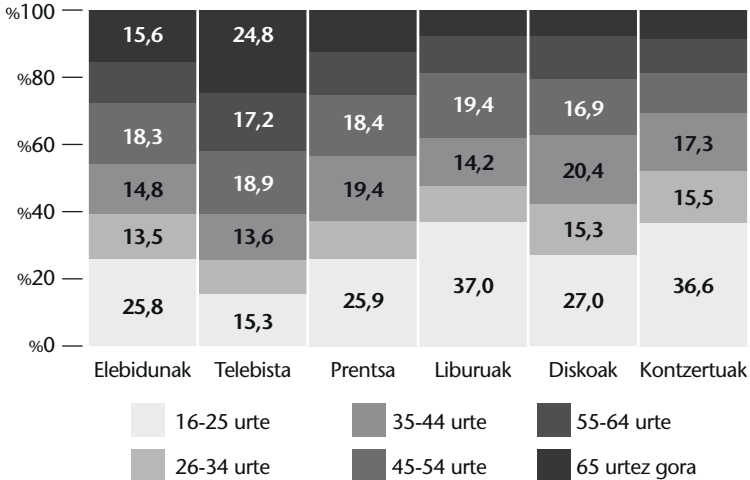
Kalkulu horien arabera, kultur kontsumoaren muinean 41.000 herritar eskaseko multzoa dago: prentsa, liburuak eta diskoak, hirurak kontsumitzen dituzte euskaraz. Haren alboan, bigarren multzo bat, txikixeagoa: 33.000 lagun. Lehen periferia osatuko lukete horiek: euskarazko prentsa irakurtzen dute, eta liburuak ere bai –nukleoko euskaldunek baino gutxiago–. Hirugarren multzoan, bigarren periferia: euskarazko prentsatik kanpo daude, eta urtean liburu bat irakurtzen dute gutxienez. Talde zabalagoa da hori: 116.000 herritar inguru. Hiru multzoak zenbatuta, ez dira iristen 200.000 lagunera. Alegia, euskaldunen laurdenak pasatxo dira. Multzo nagusia kultur kontsumotik kanpo dago: euskaldunen hiru laurdenak, 561.000 lagun. Eta are multzo zabalagoa dago are urrunago: 1,9 milioi erdaldun elebakarrak dira.

14. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumoaren banaketa

Hurbilpen bat egin da euskarazko kontsumoan dauden 190.000 herritar horien ezaugarrietara.

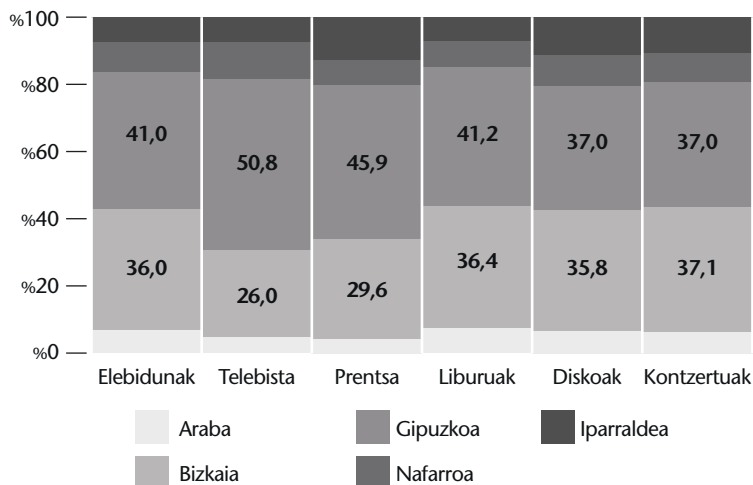
15. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumitzaileak, adinaren arabera

Adina kontuan hartuta, esaterako, euskarazko liburuen irakurketan du pisurik handiena adin talde gazteenak, 16-25 urtekoak: kontsumo multzoan dauden herenak baino gehiago dira adin tarte horretakoak (%37). Beste hiru aldagaietan ere buruan daude, hala ere: kontzertuetan, diskoen erosketan eta prentsa irakurketan. Gogoan izatekoa da elebidunen multzoan ere pisu handiena duen taldea horixe dela, euskararen ezaugaririk handiena duen adin taldea da eta. Telebista ez da nabari hori: 45 urtetik gorako euskaldunek gehiago ikusten dute euskarazko telebista gazteagoek baino.

Bizileku duten herrialdearen arabera begiratuta, badira ñabardura batzuk. Elebidunen banaketa aztertuta, Gipuzkoa eta Iparraldeko elebidunen pisua areagotzen da aldagai gehiengian. Alde esanguratsuak daude, esaterako, telebistaren kasuan: Gipuzkoako elebidunek nabarmen irabazten dute pisua euskarazko telebista kontsumoan, eta Bizkaikoek nabarmen galdu.

16. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumitzaileak, bizitokiaren arabera

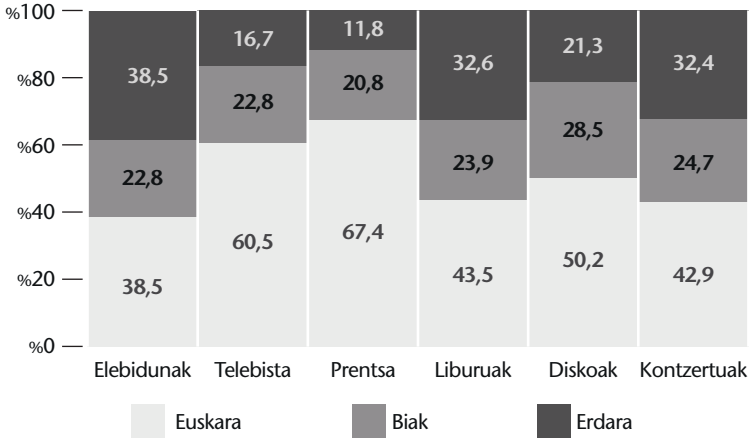

Iturria: Siadeco, 2017.

Etxean zein hizkuntzatan aritzen diren, aldagai garrantzitsua da hori euskarazko kultur kontsumoari begira. Komunikabideen kontsumoaren kasuan, esaterako, hara: euskarazko

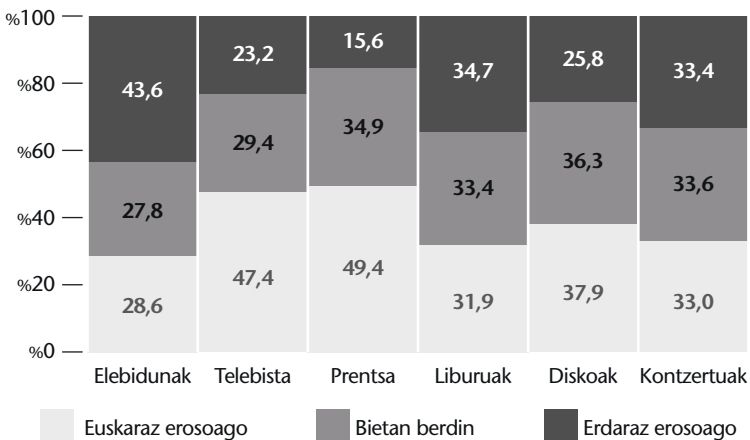
telebistara eta prentsara jotzen dutenen artean bostetik hiru baino gehiago aritzen dira etxean euskaraz gehienetan, nahiz eta elebidun guztiak hartuta bostetik bira ez den iristen mul-tzo hori.

17. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumitzaileak, etxeko hizkuntzaren arabera

Iturria: Siadeco, 2017.

18. grafikoa. Euskarazko kultur kontsumitzaileak, hizkuntza gaitasun erlatiboaren arabera

Iturria: Siadeco, 2017.

Antzeko norabidea erakusten du euskaraz hitz egiteko gaitasun erlatiboak ere: euskaraz erosoago aritzen direnek gehiago jotzen dute euskarazko edukietara, aztertutako aldagai guztietan. Aldiz, euskaraz hitz egiteko gai izan arren erdaraz aiseago egiten dutenei begiratuta, kontrakoa ageri da. Euskarazko hedabideen kontsumoa adierazle argia da. 🍷

Merkatuaren mugak agerian

Joxemari Sors

Elkar Fundazioako lehendakaria

Elkar Fundazioan aspaldian genuen antzeko azterketa bat egiteko nahia. Egia da eguneroko lana pertsonetik harremanean egiten duzun neurrian, datu asko eskuratzen direla gizartearen izaera eta mugimenduak ulertzeko; baina zuk egindako irakurketa hori kanpotik eta modu zientifikoan berresteko aukera izatea garrantzitsua da. Antzeko ikerketek duten kostuagatik, zaila da kultur eragileok aukera izatea horrelakoak egiteko; eta hau posible izan da 2016an Gipuzkoako Foru Aldundiak emandako diru-laguntza bati esker, Enpresa ehunaren lehiakortasuna indartzeko egitasmoaren barruko deialdian jasotako laguntzari esker. Eskerrik asko, beraz, Gipuzkoako Foru Aldundiko Ekonomia Sustapeneko, Landa Inguruneko eta Lurralde Oreka Departamenduari.

Ikerketak emandako datuetan oinarrituta ideia batzuk azaldu nahiko nituzke, artikuluko honen bidez, Elkar Fundazioaren izenean.

Lehenengo ideia, euskararen merkatua. Emandako datuen arabera, Euskal Herriko 15 urtetik gorako 10 biztanletik 7k irakurtzen du, %58 dira ohiko irakurleak -1.500.000 lagun-; euskarazko ohiko irakurleak, berriz, %6 dira -160.000 lagun-, euskaldunen artean %22,9 dira ohiko irakurleak. Datu horrek bat egiten du euskarazko prentsa irakurleen datuarekin -%5,6k dio irakurritako bi egunkari nagusitik bat

euskarazkoa dela-. Datu hori markatu beharrekoa dela uste dugu, askotan egiten diren irakurketak bere lekuan jartzeko. Ondoriozta daiteke euskarazko idatzizko ekoizpenaren inguruan dagoen merkata 150.000 lagun ingurukoa dela, eta horrek ematen duen neurria mugatua da.

Are gehiago, jasotako datuetan oinarrituta, Siadecok hurbilpen bat egin du, ikusteko euskal kultur produktuak ohikotasunez irakurri eta entzuten dituztenak zenbat diren. Beste era batera esanda, euskal kultur kontsumoaren nukleoan legokeen pertsona kopurua zenbatekoa den kalkulatu dute, beti ere irakurketa eta musika entzutea kontuan hartuta: 40.000 pertsonak osatzen du nukleo hori, zeina osatzen den, euskarazko prentsa eta urtean gutxienez hiru liburu irakurtzeaz gain, gutxienez euskarazko disko bat erosten dutenekin. Eta 33.000 pertsona inguru leudeke gertuko periferian: euskarazko prentsa irakurri eta urtean gehienez bi liburu irakurtzen dutenak.

Datu horiek merkatuaren neurria erakusten digute, neurri txikia hain zuzen ere, eta eskatzen dute euskal ekoizpena gizarteratzeko politika eraginkorragoak pentsatzea eta lantzea sektorearen eta administrazioaren artean. Aldi berean, erakusten digute euskarazko ekoizpenak baduela merkata handitzeko aukera, baldin eta gauza bagara euskaldunek euskaraz gehiago irakur dezaten. Lan handia dugu egiteko: kulturzaletasuna sustatu behar da herritarren artean; euskalduntze prozesua ezin da hizkuntza ezagutzera mugatu, hizkuntza ikastearekin batera, kulturatze prozesua gauzatu behar da; euskal kulturari ikusgarritasuna, erreferentzialtasuna eta zentraltasuna emango dion kultur politika. Gero eta jende gehiago dago euskaraz egiteko gai dena, baina eskolak eta euskaltegiek egiten duten lana osatu ezean, ezagutza soilan geratzen gara.

Azpimarratu nahiko nuke euskal kultur kontsumoaren nukleoa hain txikia izanik, ez bada handitze prozesua martxan jartzen, egoera larrian egongo direla eta garela kultur eragile asko; eta are egoera larriagoan, egoera horri eransten

bazaio kultur kontsumoan gertatzen ari den aldaketa azkarra. Liburugintzari dagokionez, irakurle faltak produkzioa txikitzea ekarriko du eta euskal enpresek zail izango dute inbertsioak egitea, errentagarritasun faltagatik. Produkzioa kanpoko argitaletxeen esku gera daiteke, egitura handiagoak izanik marjina dutelako eta liburuak moldatzetik era merkeagoan produzitzeko aukera izan dezaketelako. Egoera hori jada gertatu da ikasmaterialetan, eta urratsak egiten ari dira haurrentzako literaturarekin. Horrek ondorio nabarmena dakar, eskoletako materialetan ikusi dugun bezala: erreferenteak ez dira Euskal Herrikoak, kanpokoak baizik. Bide horrek ondorio argia du: kultur kolonialismoa.

Bigarren ideia aurrekoari lotuta dator, euskaraz ez irakurtzeko arrazoi nagusia zein den galdetuta, euskaraz irakurtzeko ohitura edo erraztasun falta da erantzun nagusia: euskaldunen %42k esaten dute hori dela euskaraz ez irakurtzeko arrazoi nagusia. Horrek, zoritxarrez, agerian uzten du euskaldunen ia erdiaren hizkuntza gaitasuna, kultura eta bizi hizkuntza nagusia ez dela

euskara, euskararen gutxitasun egoera. Beraz, defizit inportante bat dugu hor, neurri batean normala den defizita: euskarak ez du zentraltasunik euskaldun gehienen bizitzan, eguna euskaraz baino erdaraz igaro ohi dute askok, lanean, lagunartean, aisialdian; horrez gain, gero eta gehiago dira euskara eskola edo euskaltegian ikasita eskuratu duten euskaldunak, eta inguru erdaldunean

bizi dira. Bizi dugun egoera soziolinguistikoak ez du laguntzen euskaldunen euskara gaitasuna indartzen. Hautu kontzientea behar da euskaraz bizitzeko, inguru osoak nagusiki erdaraz funtzionatzen duelako. Euskaraz inguru zabala eratu

Datuek merkatuaren neurri txikia erakusten digute, eta eskatzen dute euskal ekoizpena gizarteratzeko politika eraginkorragoak pentsatzea eta lantzea sektorearen eta administrazioaren artean

ezean, ezagutza mugatuko euskaldunak izango ditugu inguruan, eta horrekin zail du gora egitea erabilerak, edo euskaraz gozatzea liburuak, musika, antzerkia eta abar.

Euskaraz gustuko libururik ez izatea edo interes falta ez dira arrazoi nagusiak ez irakurtzeko, eta hori ere azpimarratzekoa da. Jakina da irakurleak euskaraz topa dezakeen eskaintza askoz ere mugatuagoa dela inguruko hizkuntza nagusiekin konparatuta, eta askotan markatu da hori arrazoi gisa euskaraz ez irakurtzeko. Bada, egin berri dugun ikerketaren arabera, gaur egun hori ez da arrazoi nagusia, %10ek eman du arrazoi hori euskaraz ez irakurtzeko. Hala eta guztiz ere, ez da bazterrera uzteko gaia, kultur aberastasanaren alde ahalik eta eskaintza zabalena izateko ahalegina egin beharko baikenuke.

Ez irakurtzeko arrazoiekin bukatu aurretik, aipatu behar da ikusgarritasunaren gaia. Behin eta berriz gizarteratzen ari den gaia da euskal kultur produktuek duten ikusgarritasun falta, eta euskarazko liburuekin ere gertatzen da. Azterketa honetan ez da gehiegi nabarmendu, baina aipagarria da gazteen artean nabarmentzea gai hori: 16 eta 25 urte arteko gazteen %7k aipatzen dute eskaintza ez ezagutzea ez irakurtzeko arrazoi gisa. Egunkari gutxien irakurtzen duen tartea da eta sare sozial gehien erabiltzen duena. Ba ote du zerikusirik horretan hedabide tradizionalen erabilera txikiak? Ez gara erantzunik ematera ausartuko, baina esango genuke euskal kulturak ikusgarritasun zailtasunak baditu ohiko hedabideetan, mundura zabalduta dagoen Interneten bidez ez dela errazagoa, eta hor ditugu gaur egun nagusi diren sare sozialak.

Euskal kulturaren tamainak eragin zuzena du ikusgarritasunaren gaian, gutxitua izateak eta askoz ere agerpen handiagoa duten kulturen alboan –edo azpian– egoteak asko zailtzen baitu. Adibidez, Espainiako estatuko urteko liburu edizioan %2,5 da euskarazkoaren pisua, eta, hori ikusgarri egiteko neurriak hartu ezean, euskarazkoa galdu egiten da, erdal produkzioak ito egiten du euskal produkzioa eta

ikusezin bihurtzen du. Euskal kultur ekoizpena ikusgarri egiteko politika berezitua ezinbestekoa da, merkatu legeek bere baitan hori ez baitute ziurtatzen.

Hirugarren ideia bat esperientzia digitalaren inguruan. Gaur egun oraindik gehiengoak paperera jotzen du liburuak irakurtzerakoan, bai behintzat aisialdiko irakurketa esango genukeen horretan. %15ek esaten dute gero eta gehiago irakurriko dutela digitalean, eta bada %3 esaten dutena gutxiago egingo dutela aurrerantzean. Beraz, liburu digitalak ez du, oraingoz, garai batean esaten zen bezala egiten aurrera, jendeak nahiago du papera. Horretan, gure ustez, badu zer ikusia irakurketak berak; irakurketa ekintza aktiboa da, esfortzua eskatzen du, gutxieneko kontzentrazio bat, eta badirudi hori, gaur-gaurkoz, paperean errazago lortzen dela. Beraz, esan genezake papera eta digitala, biak izango ditugula; digitala geratzeko etorri da, eta hori kontuan hartuta joan behar da liburugintza egokituz, jakinik biak batera biziko direla eta jakin gabe zein pisu izango duen paperak edota digitalak.

Esperientzia digitalaren eremuan, erosketari dagokionez, liburu-denda fisikoa izan arren erosteko leku nagusia, gero eta joera handiagoa dago erosketari Internet bidez egiteko, batez ere gazteen artean, eta horrek gora egingo du hurrengo urteetan. Horretan bai indartzen ari da Internet, bereziki gazteen artean; erosketarako ohiko gune ari da bihurtzen, nahiz eta erosten dena produktu fisikoa izan. Zuzenean etxetik erosketak egitea, etxean jasotzea, badirudi erakargarriak egiten direla.

Laugarren ideia bat, hori musika entzuteko ohitura dela eta. Hemen bai, formatu fisikoa gure bizitzatik ia desagertzen ari da. Jendeak irratiz edo gailu elektronikoen bidez entzuten du, oso gutxi erosten dituzte diskoak, eta digitalean ere ez ordaintzeko joera dago. Ikusiko da hurrengo urteetan zein norabidetan joango den. Aldaketa horrek guztiak ekarri du musikaren industria erabat aldatzea. Diskoen salmenta ia desagertu denean, Euskal Herrian gero eta talde gehiagok jo du autoekoizpenera diskoak egiteko garaian, eta diskoen salmenta kontzertuetara bideratu da.

Gogoeta bat egin beharko litzateke kultur produktuak doan jasotzeko joeraren aurrean. Bada garaia kultura ordaintzea balioan jartzeko. Bizitzako edozein eremutan bezala, kulturaren ere sortzaileak, enpresak eta langileak daude, eta horien lanak ordaina behar du. Ez bagaude prest liburu, disko, zinema eta abarrentzat ordaintzeko, nor dedikatuko da kulturara? Nondik etorriko dira baliabideak sortzaileentzat eta kultur sistema osoarentzat? Ezin dugu gaia pasatzen utzi, eta serio landu beharko genuke denon artean.

Bada garaia kultura ordaintzea balioan jartzeko. Bizitzako edozein eremutan bezala, kulturaren ere sortzaileak, enpresak eta langileak daude, eta horien lanak ordaina behar du

zitzako edozein eremutan bezala, kulturaren ere sortzaileak, enpresak eta langileak daude, eta horien lanak ordaina behar du. Ez bagaude prest liburu, disko, zinema eta abarrentzat ordaintzeko, nor dedikatuko da kulturara? Nondik etorriko dira baliabideak sortzaileentzat eta kultur sistema osoarentzat? Ezin dugu gaia pasatzen utzi, eta serio landu beharko genuke denon artean.

Ez ordaintzeari pirateria esaten diogu, norberarena ez den zerbaiten jabe egitea da; horri aurre egiteko, heziketa eta lege aldetik zorrotasuna, biak behar ditugu.

Ikerketa honek erakutsi digu liburuak oraindik merkatu bat duela, baina jakina da irakurketa jaisten ari dela, besteak beste jendeak gero eta denbora gutxiago duelako; telebistak, mugikorrek eta beste abarrek hartzen duten denbora beste egiteko batzuetatik desagertzen da. Beraz, ez da izango liburuarena goraka joango den merkatua. Gainera, oso kontuan hartu beharko genuke euskarazko merkatuaren tamaina eta horren izaera ahula. Horrek eragin zuzena du argitaletxeen ibilbidean, gero eta tirada txikiagoak egiten dira eta momentu batetik aurrera ez da errentagarria. Euskaraz liburu asko argitaratzen da jakinda ez dutela nahikoa salmenta izango eta ez direla errentagarri izango, galerak ekarriko dizkiotela argitaletxeari. Hala ere, euskal kultura helburu duten argitaletxeek badakite horrelakoak ere argitaratu behar direla, euskaldunen eskura ahalik eta aukerarik zabalena jartzea oso garrantzitsua delako –euskaldunok ere ahalik eta eskaintzarik zabalena nahi dugu izan euskaraz–. Hori horrela egin

daiteke, baldin eta beste liburu batzuek arrakasta handiagoa izango badute eta haien etekinek aukera emango badute besteen galerak estaltzeko. Kontua baldin bada gehien sal daitekeenak ere ez dituela bere buruaren gastuak estaliko, edota juxtu horretara iritsiko dela, gero eta zailago izango dute argialetxeek liburuak kaleratzea. Horregatik esaten da, askotan, kanpoko argialetxeen menpe gera daitekeela euskaraz argitaratzeko aukera, haiek beste marko batean izan dezaketen merkatuagatik, euskarazko bertsioa merkeago lor dezaketelako, eta errentagarrienak direnak bakarrik argitara ditzaketelako euskaraz. Ez da kasualitatea euskaraz argitaratzen duten kanpoko argialetxeek, edo kanpoko Euskal Herriko filialek, ikasmaterialak eta haurrentzako liburuak bakarrik argitaratzea.

Sektoreak erronka handiak ditu aurrera begira. Erronka horiek gauzatzeko, behar-beharrezkoa da elkarlana sektorean, enpresa, kultur sortzaile, bestelako eragile eta instituzioen artean; batak bestea gabe zaila izango dugu aurrera egitea. Kultur balioetan eraiki behar dugu gure herria, eta, horretarako, kulturak zentraltasuna behar du. Euskara eta euskal kultura erdigunean jarriko dituen kultur politika baten beharra agerikoa da, eta ezin gara zain egon hori noiz etorriko den. Denona da eginkizuna eta ardura, ez maila berekoa, baina bai denona. Bakoitzak bere eremutik eta eginkizunetik abiatuta, berandu izan aurretik diseinatu behar dugu eta bideratu kultur politika hori. 🎨

Euskarazko kulturaren kontsumoa ulertu nahirik

Josu Amezaga

UPV/EHUko Ikus-entzunezko Komunikazioa eta Publizitatea Saileko zuzendaria eta NOR Ikerketa Taldeko kidea

Nolabaiteko kezka plazaratu du euskarazko kulturaren kontsumoari buruz azken hilabeteetan Elkar Taldeak argitaraturiko txostenak. Siadeco ikergu-neak burututako merkatu ikerketa da (Siadeco, 2017), Euskal Herri osoko lagin bati eginiko inkestan oinarritua.

Gehien nabarmendu diren emaitzak honela labur litezke: batetik, euskaldunek gehiago kontsumitzen dituzte erdarazko kultur produktuak (liburuak, musika eta komunikabideak) euskarazkoak baino; bestetik, euskarazko produktuen presentzia txikia da Euskal Herriko kultur kontsumoan. Halaber, txostena ezagutarazi eta handik aste gutxira etorri da bigarren txosten bat (Eusko Jaurlaritza, 2018), Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan eginikoa, eta antzeko ondorioak ateratzen ditu.

Jakinek eskatuta, bereziki lehen txostenaren irakurketa propioa egitera dator artikulu hau, euskarazko kulturaren kontsumoa ulertzeko garrantzitsutzat jotzen diren zenbait datu eta analisi eskaini asmoz. Izan ere, errealitatea ulertzea lehenbiziko urratsa baita bera aldatu ahal izateko.

Helburu horrekin, lehenik testuinguruko datu gutxi batzuk eskainiko dira, geroago Siadecoren inkestak ematen dituen datu batzuk aurkezteko. Geroago analisisira joko da, azken hamarkadetan gertatu diren zenbait aldaketa sakon mahai

ganean jarriz. Horietako batzuk Euskal Herrian gertatu dira, eta beste batzuk maila globalekoak dira. Azkenik, ondorio batzuk aurkeztuko ditu artikuluak.

Sarrera hau amaitzeko, egileak eskerrak eman nahi dizkie Elkar Taldeari, Jakini eta Siadecori lan hau egitera bultzatu eta horretarako emandako laguntzagatik.

Testuingurua

Ezer baino lehenago, Siadecoren txostena zer den argitu beharra dago: izenak berak dioenez, merkatu ikerketa bat da. Hortaz, merkatuan (beraz, salerosketan) eskuratu eta 'kontsumitzen' den kulturaz ari gara; areago, izenburuak berak zehazten du irakurketa eta musika ohiturak jarri direla jomugan. Merkatuak kulturaren –euskal kulturaren ere– gero eta leku handiagoa duen arren, bistan da kultur praktikak merkatutik harago doazela: praktika ugari ez daude merkatuari lotuta, edo lotuta egon arren ez dira ikerketa honen xede izan. Begi bistakoa da, baina komeni da ez ahaztea.

Testuinguruari erreparatuta, lehen konstatazio bat egin daiteke: Europako beste herrialde batzuekin alderatuta, Euskal Herrian irakurtzeko ohitura handia dago. Eurostaten arabera, Luxenburgoko biztanleek irakurtzen dituzte gehien liburuak kontinente zaharrear: 26-54 adin tarteko populazioaren %82k esaten dute azken urtean gutxienez liburu bat irakurri dutela (European Commission & Eurostat, 2016). Jarraian datoz Alemania, Austria, Finlandia, Estonia eta Txekiar Errepublikak. Hego Euskal Herria azken horren gainetik geratuko litzateke, %67 duela (Instituto Nacional de Estadística, 2017), Europako herrialde gehien gainetik.¹

Eurostatek ez bezala, Siadecoren inkestak ez du neurtzen populazioak azken urtean libururik irakurri ote duen ala ez, azken sei hilabeteetan baizik. Eta Euskal Herri osorako ematen duen datua (beti ere 26-54 adin tartean) altua da: %70; Espainiako Estatistika Institutuak Hego Euskal Herrirako ematen duena baino apur bat gorago, beraz.

Euskaldunek euskarazko libururik irakurri ote duten galde-tuta, aldiz, hona Siadecoren datua: %40k diote baietz. Ikusten denez, aurreko kopurutik asko urruntzen da: oraindik ere Portugalen antzera eta Errumanian edo Turkian urtebetean irakurtzen dena baino gorago badago ere, euskaldunek erdaraz irakurtzen duten kopurutik oso behera dago. Hemen datza inkestak erakutsi duen arazoetako bat: euskaldunok asko irakurtzen dugu, baina gehienbat erdaraz. Horrela, Euskal Herriko 16 urtetik gorako populazio osoa hartzen badugu, %69k irakurri dute libururik azken sei hilabetean, baina %6k soilik irakurri dute euskarazko libururik.

Euskaldunok asko irakurtzen dugu, baina gehienbat erdaraz: %69k irakurri dute libururik azken sei hilabetean, baina %6k soilik irakurri dute euskarazko libururik

Bestalde, euskaldunen %58k oso gutxitan irakurtzen dute euskaraz (azken liburua duela sei hilabete baino gehiago), edo inoiz ere ez.

Musikaren kontsumoari dagokionez, inkestak datu deigarriak ematen ditu: euskal musika bereziki euskaldunen gustukoa da, ez elebakarrena. Euskaldunen %18k bere gogokoen artean kokatzen duten bitartean, populazio orokorraren %6k kokatzen dute.

Euskarazko prentsari dagozkion datuek ere ildo bera erakusten dute: oro har euskal herritarrok prentsa irakurleak garen arren (beti ere inguruko herrialdeekin alderatuta), euskaldunen %14k baino ez dute kokatzen euskarazko prentsa bere bi gehien irakurritako egunkarien artean. Datu horiek bat datoz beste neurketa batzuekin: orobat, euskaldunen erdira apenas heltzen den egunero euskarazko komunikabideren bat kontsumitzen dutenen multzoa (Amezaga & Salces-Alcalde, 2016).

Datuak esanguratsuak dira: Euskal Herrian kultur kontsumo handia dago, baina kontsumo hori ez da euskaraz

egiten. Arrazoiak konplexuak izango bide dira, eta hurrengo orrialdeetan kontuan hartu beharreko datu eta analisi batzuk emateko saiakera egingo da, errealitate hori hobeto ulertzeko asmotan. Faktore asko aztertu beharko lirateke errealitate hau bere osoan ulertzeko: produktuen eskaintza hizkuntza ezberdinetan; produktu horien eskuragarritasuna; industria eta banaketaren egoera; hizkuntzari lotutako faktoreak; kultur praktiketan gertatzen ari diren joera globalak, eta beste asko. Artikulu honetan gehienbat azken hamarkadetako aldaketa soziolinguistikoari erreparatuko zaio, bai eta joera global batzuei ere.

Euskaldungoaren hazkundera

Euskaraz ulertu, hitz egin, irakurri edota idazteko ahalmena duten biztanleen kopurua asko hazi da azken lau hamarkadetan. Erroldako datuak hartuta (bi urtetik gorako populazioan), EAEn 447.776 euskaldun zeuden 1981ean, eta 895.942 ziren 2016an (%100 gehiago). Nafarroa Garaian 51.444 euskaldun zeuden 1986an, eta 80.156 ziren 2011n (%56 gehiago). Ipar Euskal Herrian, ordea, galdu egin dira euskaldunak, 16 urtetik gorako populazioan bederen: 69.000 inguru euskaldun ziren 1991n, eta 51.000 inguru 2016an (%26 gutxiago).²

Hazkunde hori nola gertatu den kontuan hartu beharra dago, orain dugun errealitatea ulertuko badugu. Ezagutzaren igoera nabarmen hori, nagusiki, euskaldun berrien –hots ama-hizkuntza euskara izan gabe gaur egun euskaraz hitz egiteko gai direnen– fenomenoak esplikatzen du neurri handian. EAEn ama-hizkuntza euskara (edota euskara eta erdara) duten biztanleen kopurua apenas igo den hamarkada hauetan: 439.756 ziren 1986an, eta 30 urte beranduago, 2016an, 481.929. Alabaina, ikusi dugunez, euskaraz hitz egiteko gai direnen kopurua bikoiztu egin da; hortaz, hazkundera, ia bere osoan, ama-hizkuntza euskara izan ez duten euskaldunen ekarpenari zor zaio. Nafarroa Garaian ere 1986an ama-hizkuntza euskara (bakarrik edo beste batekin) 45.598 biztanlek

zuten, eta 59.981ek, aldiz, 2011n. Hemen ere, beraz, handia izan da euskaldun berrien ekarpena. Horrela, Hego Euskal Herriko gaurko euskaldunen ia erdiak (%44,5) euskaldun berriak direla esan daiteke. Iparraldean, ordea, fenomeno hori apalagoa da, nahiz eta, errolda daturik ezean, ezin dugun kuantifikatu. Dakiguna da, Soziolinguistika Inkestak esanda, 2016an 16 urtetik gorako euskaldunen %16 euskaldun berriak zirela.

Euskaldun berri horiek toki eta giro ezberdinetan ikasi dute euskara, baina azken hamarkadetan bat nagusitzen da beste guztien gainetik: eskola. Duela gutxi EAEko euskaldun berriei buruz argitaraturiko lan interesgarri batean (Ortega, Amorrortu, Goirigolzarri, & Urla, 2016), nabarmen geratzen da azken hamarkadetan euskara bigarren hizkuntza gisa eskuratzeko moduan gertatu den aldaketa. Horren arabera, eskola izan da gaur egungo euskaldun berri gazteentzat (16-36 urte bitartekoentzat) euskara ikasteko leku nagusia, nabarmenki. Gizaldi zaharragoek euskaltegian ikasi zuten gehiago eskolan baino.

Euskara bigarren hizkuntza gisa eta eskola sisteman ikasi izanak inplikazio sakonak ditu. Izan ere, Txepetxek hizkuntza gutxituen berreskurapen prozesuari buruzko bere teorian (Sánchez Carrión, 1987), bide ezberdin bi bereizten zituen, orobat, euskaldun zahar eta euskaldun berrientzat. Haren aburuz, bide horiek naturala eta kulturala ziren. Bide naturalean, ama hizkuntzaren hiztuna erabileratik hasten da hizkuntzaz jabetzen: ingurunean egiten den hizkuntza erabiliz, haren ezagutza eskuratuz doa. Eta, ezagutzaren ostean, hizkuntzarekiko kontzientzia eta motibazioa datoz. Bigarren hizkuntza gisa eskuratzen duenaren ibilbidea, aldiz, ezberdina da: abiapuntua motibazioan dago, eta motibazioak darama hizkuntza ikastera, ikasteak erabilera ahalbideetako diolarik.

Bide biak elkarren osagarriak dira, eta hiztun batek, batetik zein bestetik abiatuta, biak burutu ahal ditu: modu naturalean ikasi duenak, hirugarren urratsean erdietsitako motibazioak bultzatuta, ezagutza sakontzera jo dezake, eta horrek erabilera berria ekarriko dio. Era berean, motibaziotik

abiatutako hiztunak, behin erabilerara iritsita, ikasten jarraituko du erabilera dela medio, hortik kontzientzia areagotuz. Horrela, kontrako norabidean doazen ibilbide bi baino gehiago, azkenean itxi egiten den zirkulu gisa uler daiteke hizkuntza gutxituaren jabetzaren prozesua. Bide naturalaren eta bide kulturalaren arteko aldea, hortaz, ez legoke prozesuaren amaieran, abiapuntuan baizik: batean abiapuntua erabilera delarik, bestean motibazioa da.

Txepetxen ekarpen hori duela hiru hamarkadako da, eta, esan dugun moduan, panorama soziolinguistikoa asko aldatu da orduetik hona. Urte haietan goia jo zuen, ikasle kopuruan, helduen euskalduntze mugimenduak (Iñigo, 1999),³ haien artean euskara ikasteko motibazio nagusiak integratzaileak izanik, lanarekin lotutako instrumentalen oso gainetik (AEK Soziologia Taldea, 1986). Testuinguru hartan, euskara bigarren hizkuntza gisa ikastera hurbiltzen zirenek motibazioa zuten abiapuntu, Txepetxek azaldu bezala.

Euskara bigarren hizkuntza gisa eskolan ikasi dutenek, ordea, beste abiapuntu bat dute: orobat, motibazioa jar li-

Ikuspuntu sozial batetik, esan daiteke motibazioa agertzen dela berriz ere hiztun berriaren jabetze prozesuan; baina banakoaren ikuspegitik ez da hala gertatzen

teke prozesuaren hasieran, baina ez hiztun berriaren motibazioa, haren gurasoena baizik. Gurasoek erabakitzen baitute, umeak eskolatzeko unean, zein hizkuntza eredu-tan eskolatuko duten. Horrela, ikuspuntu sozial batetik, esan daiteke motibazioa agertzen dela berriz ere hiztun berriaren jabetze prozesuan; baina

banakoaren ikuspegitik ez da hala gertatzen. Eskolako hizkuntza aukeratzeko betarik izan ez duelarik, euskarazko eskolan murgiltzen den umeak bere inguruan aurkitzen duena erabilitako hizkuntza bat da, eta erabiliz hasten da ikasten, bide naturalean bezala. Alabaina, bide natural hori mugatua da: izan ere, euskara erabileratik ikasiko du, baina erabilera

murriztua da hori, gehienbat eskolara mugatutako erabilera. Eskolan egiten diren jarduerak euskaraz egiteko gaitasuna eskuratuko du, baina ez eskolatik kanpo egiten diren beste zenbait hizkuntza erabilera. Bitartean, eskolaz kanpoko bizitzaren zati handi bat (familia eta giro ez euskaldunetatik datozen umeen kasuan) erdaraz garatuko du. Hortik ezagutza mugatua ere etorriko zaio, eta horrek hirugarren urratsean den motibazioan ere ondorioz izango du.

Unibertsitatean burututako ikerketa lan batek agerian uzten du auzi hori. Ikasketa guztiak euskarazko ereduari burutu ostean eta unibertsitate sartzeko sarbide frogari ere euskaraz egin ostean, gaztelaniaz matrikulatzen dira hainbat ikasle. Horien motibazioak ikertuz, hizkuntza nortasunaren auzia agertzen da: euskara jadanik ikasi dute eskolan, zertarako behar dute orain unibertsitatean ere? Horrelako gogoeta agertzen da, zera erakutsiz: kasu askotan euskarari ez zaio aitortzen ingelesari baino balio handiagorik. Horrek, zalan-tzarik gabe, motibazioaren auzia jartzen du agerian (Ayes-taran, 2017).

Aldaketa horrek inplikazio sakonak izan ditzake hiztun komunitatea ulertzeko orduan. Historikoki, euskal hiztun komunitateaz mintzatu garenean, lau bektoreren arteko konbinazioaz aritu gara: ezagutza, erabilera, nortasuna eta lurraldea. Txepetxek, hizkuntzaren espazio sinbolikoa aipatzen duenean, honako definizioa ematen du: hizkuntzaren garapen osoa duen hiztunen gunea. Alegia, erabilera osoa, ezagutza osoa eta motibazio osoa batera dituzten hiztunen komunitatea (*op. cit.*). Beraz, honela uler daiteke hiztun komunitatea: jende talde batek hizkuntza bat erabiltzen du, eta erabiliz jabetzen da hizkuntzaz. Horrez gain, hizkuntzan oinarritutako nortasuna garatzen du. Eta hori, gurea bezalako egoera batean, lurralde jakin batean gertatzen da. Era berean, berreskuratze bidean dagoen hizkuntzen kasuan, nortasun horretan oinarrituta pertsona batzuek hizkuntza ikasteko motibazioa pertzibitzen dute, eta horrek hizkuntza ikastera daramatza, eta horrek erabilerara. Horrela, bide batetik zein

bestetik abiatutakoek zikloa osatzen dute, hiztun komunitatea eratuz, beti ere aipatu ditugun lau bektoreen inguruan.

Alabaina, azken hamarkadetako aldaketek bektoreen arteko harremana ukitu dute. Ezagutza ez dago motibazio pertsonalari hain lotua: esan bezala, euskaldun berri askorentzat motibazioa gurasoena izan baita, ez propioa. Bestetik, erabilera ez dago ezagutzari horren lotua, besteak beste ezagutza eskolako jardueretara mugatzen delako; EAEko eskoletan egin diren neurketek oso ondo islatzen dute eskolako ezagutzaren eta eskolaz kanpoko erabileraren arteko aldea, ingurune ez euskaldunetako umeen kasuan (Uranga, Martinez de Luna, & Aizpurua, 2013). Nortasuna ere urrundu egiten da ezagutza eta erabileratik, horiek bizitzaren arlo batzuetara mugatuak eta beste hizkuntza baten –edo batzuen– ezagutza, erabilera eta nortasunekin elkartzen direlako (Ayestaran, *op. cit.*). Azkenik, lurraldea ere urrundu egiten da ekuazio horretatik, ezagutzarako gune nagusia (eskola) eta erabilerarako zenbait gune ere (adibidez, komunikabideak) lehenago, komunikabideetatik at, hizkuntza egiten zen gune fisikoetatik harago hedatzen baita (Amezaga, 2015). Gure kasuan EAE osoa, Nafarroako zati bat edota Euskal Herri osoa, normalean arnagunetzat hartzen diren lurraldeak ez ezik gainerako euskal lurraldeak ere estaltzen baitituzte eskolak edota komunikabideek, hurrenez hurren.

Lau bektoreen arteko harremana aldatzeaz gain, horien baitan ere aldaketa nabarmenak gertatzen dira gaur egun. Ezagutzaren eremuan, hizkuntzaren jabetze prozesu naturalean oinarritutako mailaketa bat nagusitu ohi da hizkuntzaren ezagutza neurtzeko. Horrela, emantzat hartzen da lehenik hizkuntza ulertu egiten dela (ahozko hizkuntzaren ulermena esan nahi baita), geroago mintzatu, horren ondoren irakurri eta azkenik idatzi. Horiek lirateke ume batek ama hizkuntza eskuratzeko duen bidea eta ordena, eta maila bakoitzak aurrekoa bere baitan hartzen du: idazteko gai denak gainerako gaitasunak ditu. Baina gaur egungo esperientziak bestelakorik erakusten digu: euskara ikasi duten modua dela medio, badira irakurritakoa mintzatua baino errazago

ulertzen dutenak; edota idatzi hitz egin baino hobeto egiten dutenak. Izan ere, gaitasunak erabilerari lotuta daude, eta erabilera oso ezberdina da bide naturaletik euskaraz jabetu direnen eta bide kulturaletik jabetu direnen artean.

Era berean, ibilbide naturalean oinarrituta ere ulertu ohi da erabileraren mailaketa. Horrela, erabileraren lehen eremua barne erabilera litzateke, pentsamendua, alegia. Gero hurbi-lekoekiko erabilera legoke (senideak, lagunak), geroago kalea, eskola edota lana leudeke. Azkenik, hizkuntza batzuen kasuan, erabilera espezializatuak edota nazioarteko hizkuntzaren estatusa leudeke. Eskolan ikasi dutenen kasuan, ordea, lehen erabilera gunea –eta askotan gune bakarra– eskola da; beste batzuen kasuan, lantokia izan liteke. Horrela, ez da ezohikoa, gaur egun, euskara lantokian erabiltzen duten baina lagunekin, kalean, etxean edota gogoeta hutsean batere erabiltzen ez dutenak aurkitzea; euskaldun zahar askok ezagutu eta ezagutzen dute egoera hori, baina alderantziz (lantokiko hizkuntza eta etxeko hizkuntza ezberdinak izatea, alegia).

Nortasunari dagokionez, fenomeno globala da nortasun partekatuen auzia: talde nortasunak eraldatzen ari direlarik, sarritan ez dira lehen bezain finkoak eta lehen bezain elkarren eskluianteak. EAEko datuetara jotzen badugu, adibidez, euskal herritar huts sentitzen diren biztanleen ehunekoak 12 puntu inguru galdu ditu azken hamar urtean: denbora luzez %30-32 mailan egon ostean, %19an legoke gaur egun (Eusko Jaurlaritza, 2018). Hazi egin dira, ordea, euskal herritartzat gain espainiartzat ere (neurri txikiagoan izan arren) beren burua jotzen dutenen kopurua, bai eta galdera horri erantzuten ez diotenen kopurua. Horiek, jakina, ez dira hizkuntz nortasunak –ez eta nortasun politiko soilak–, baina joera batzuk islatzen dituzte.

Gaitasunak erabilerari lotuta daude, eta erabilera oso ezberdina da bide naturaletik euskaraz jabetu direnen eta bide kulturaletik jabetu direnen artean

Eraldaketa sakon horiek zenbait inplikazio dituzte hiztun komunitatea ulertzeko garaian, eta orain arte erabilitako hainbat kontzeptu berrikustera garamatzate. Horrela, ‘euskaldun’ terminoa bera ere ñabardurez josia agertzen da. ETB1eko ikusle potentziaz ari garelarik, sarritan ‘euskaldunak’ jotzen dira xede taldeztat, alegia, euskaraz hitz egiteko gai direla diotenak; kontuan hartu gabe kasu horretan xede taldea euskara mintzatua ulertzeko gai direnak izan beharko lirатеkeela (eta talde bien arteko aldea milioi erdi inguru pertsonakoa da). Modu berean, sarritan erabilera aurrez aurreko ahozko erabilerarekin parekatzen da ondorioak ateratzeko (esaterako, Hizkuntza Erabileraren Kale Neurketaren emaitzak argitaratzen direnean), neurri batean ahaztuz eskolan, unibertsitatean, administrazioan edota komunikabideetan, kasu, euskara inoiz baino gehiago erabiltzen dela orain; batzuetan ahoz, beste batzuetan idatziz. Eta abar.

Hortaz, euskarazko kultur produktuen kontsumoari buruzko gogoeta sakona egiteko, ezinbestekoa da produktu horien kontsumitzaile potentzialak zein diren eta nolakoak diren ondo ezagutzea. Eta, nire ustez, horretarako ‘euskaldun’ kategoria (euskaraz mintzatzeko gai direnak hala hartuta) ez da nahikoa.

Egokia da, beraz, euskaldunen tipologiak kontuan hartzea kontsumoa ulertzeko. Hurrengo pasarteetan sailkapen bakarra egingo dugu, euskaraz jabetzeko bidean oinarrituta; baina gehiago egin litezke: hizkuntza gaitasunetan oinarrituta, kasu.

Euskaraz jabetzeko bideei dagokienez, bi tipo nagusi ditugu: ama-hizkuntza euskara (bera bakarrik edota beste hizkuntza batetik) duen euskalduna edo euskaldun zaharra; eta euskara ama-hizkuntza izan ez duen euskalduna, edo euskaldun berria. Bi kategoria horietako euskaldunek oso jokabide ezberdina dute euskararen praktikari eta euskarazko kultur produktuen kontsumoari dagokienez, Siadecoren inkestaren arabera.

Horrela, txostenak zera erakusten du: inkestatutako euskaldun zaharren %34k beren bizitzaren zati oso handia (9-10

artean, hamarreko eskala batean) euskaraz egiten dutela diote; eta %38k zati handia (7-8 artean). Beraz, lautik hiru gehienbat euskaraz bizi direla esan liteke (7-10, hamarreko eskalan). Euskaldun berriek, ordea, bestelako bizitza erakusten dute: %24k oso gutxi erabiltzen dute eguneroko bizitzan (0-3 artean), eta %46k erdararen antzera (4-6 artean). Euskara asko (alegia, 7tik gora) erabiltzen duten euskaldun berriak %29 baino ez dira. Euskaraz jabetzeko bidea, beraz, esanguratsua dela ematen du.

Joera bera ikusten da euskarazko kultur produktuen kontsumoari dagokionez. Euskaldun zaharren %28k aipatzen dute euskarazko egunkaria bere bi egunkari irakurrienen artean, baina euskaldun berrien %10ek soilik aipatzen dute.

Euskarazko aisialdiko liburuak irakurri, azken urtean euskaldun zaharren %38k irakurri dute aleren bat gutxienez, euskaldun berrien artean ehuneko hori %27 izanik. Aldiz, lanari edo ikasketei lotutako liburuez galdetzean, proportzioa irauli egiten da: euskaldun berrien %24k diote azken urtean euskarazko libururik irakurri dutela, euskaldun zaharren %18ren gainetik.⁴ Beste alde batetik, euskaldun zaharren %37k diote euskaraz irakurtzeko ohitura edo erraztasun falta dutela, euskaldun berrien artean hori diotenak %52 direlarik.⁵

Musikaren eremuan, euskaldun zaharren %25ek bere estilo gustukoaren artean kokatzen dute euskal musika, baina euskaldun berrien %7k soilik jotzen dute berdin. Azkenik, euskaldun zaharren %48 ez dira joan euskarazko musika emanaldietara azken urtean, euskaldun berrien %59 bezala.

Hizkuntza gutxietako produktuen kontsumoaz hitz bi

Hizkuntza gutxietako komunikabideen kontsumoa aztertuz, Tom Moring finlandiarrak zera aurkitu zuen: hiztun elebidunak dituen komunitate batean, baldin eta komunikabideen eskaintza bi hizkuntzetan parekoa bada, hizkuntza

gutxituko komunikabideak lehenesten dituzte hiztun elebidunek (Moring, 2007). Joera horri *Lehentasun Zorrotzaren Baldintza* deitu zion autoreak (*Strict Preference Condition*), eta, hori esplikatzeko, nortasunari lotutako faktoreetara jo zuen autoreak geroagoko lan batean (Vincze & Moring, 2013). Hark dioenez, hiztunek nolabaiteko saria jasotzen dute, nortasunari lotua, komunikabide gutxituak aukeratuz (*Ethnolinguistic Identity Gratifications*).

Komunikabideen erabileratik hizkuntzaren ahozko erabile-
rara jauzi eginez, agian faktore horrek esplika lezake euska-
raren aldeko hautua zenbait esparrutan; izan ere, Txillardegi
eta beste batzuen eredu matematikoaren arabera (Txillardegi
& Isasi Balantzategi, 1994) oso gutxitan gertatuko bailitzateke
euskaldun elebidunek euskara hutsez aritzeko aukera mate-
matiko garbia. Areago kontuan hartuta euskaldunak elebi-
dunak direla; mintzakide guztiak euskaldunak diren gune
batean ere hizkuntza bat edo beste aukera lezakete, beti ere

bestelako faktoreak (identifi-
kazioa edota gaitasuna) pare-
koak balira. Baina oso sarritan
euskararen aldekoa izaten da.

Lehentasun zorrotzaren baldintza hori bete dadin, ordea, ezinbestekoa da bi hizkuntze-
tako komunikabideen eskaintza parekoa izatea. Finlandian bizi diren suedieradunen kasuan –Moringen ikerketa-xede garrantzitsuena izanik– nahikoa betetzen da baldintza hori; izan ere, Finlandian suediera

Hiztun elebidunak
dituen komunitate
batean, baldin eta
komunikabideen
eskaintza bi
hizkuntzetan parekoa
bada, hizkuntza
gutxitukoak lehenesten
dituzte elebidunek

demografikoki ahula baina hizkuntza bizitasunaren irizpi-
deen arabera sendoa da.⁶ Euskarazko eskaintza, ordea, oso
apala da erdarazko komunikabideen eskaintzaren aldean.
Baina testuingurua ezberdina izan arren, Moringen ekar-
pena baliagarri gertatzen zaigu gurea ere ulertzeko, bereziki

hizkuntza hautuaren faktore garrantzitsuenetan kokatzen baitu nortasuna. Eta arestian ikusi dugun moduan, euskararen berreskurapenaren prozesuan nortasunari lotutako aldaketak handiak izan dira.

Pareko eskaintzaren egoera batera iritsita, beste hiru faktore aztertzen ditu Moringek: hiztunak hizkuntzarekiko duen autopertzepzioa (erraztasuna, hurbiltasuna, e.a.), lurraldea (alegia, hizkuntzaren trinkotasuna espazio batean) eta harreman sarea. Hiruretatik azkena azpimarratzen du Moringek hizkuntza hautaketa ulertzeko unean: beste biak ez dira agertzen hain garrantzitsu.

Aldeak alde, ez du ematen komunikabideen kontsumoa eta kultur produktuen kontsumoa elkarren oso urrun daudenik. Horren arabera, lehenekiko jokabideak ulertzeko Moringek seinalatzen dituen faktoreak garrantzitsuak izan litezke bigarrenekiko jokabideak ulertzeko ere. Hortaz, euskarazko kultur produktuen kontsumoari dagokionez, aztertu behar ko litzatekeen lehen osagaia eskaintza da: esan ote daiteke euskarazko eta erdarazko kultur produktuen eskaintzak parekoak direla? Bistan da ezetz, eta aldea kuantifikatu nahi izateak ez luke zentzurik. Edozein liburu dendatarara sartzea, edozein kioskotara hurbiltzea, edozein zine karteldegi behatzea, telebistagailua piztea, antzerki lanak arakatzea, edozein bideo bilatzea, Interneteko bilaketa egitea eta abar nahikoa da desorekaz ohartzeko.⁷ Hortaz, euskaldunek euskararekiko lehentasuna adierazi ahal izateko lehen baldintza, eskaintza orekatuarena, alegia, ez da betetzen.

Eskaintzaren tamainaz gain, kultur produktuen kontsumoa hizkuntza batera edo bestea bultza dezaketen bestelako arazo puntualak ere agertzen dira. Adibidez, liburuen eskaintzan, askotan euskarazko edizioak garestiagoak izaten dira erdarazkoak baino.⁸

Beste adibide bat telebistaren eskaintzak ematen du. Azken hamarkadetan ETB1 eta ETB2ren artean ezarri den funtzio banaketak (audientzia lehia eta informazioa bereziki bigarrenean kokatuz) esplikatzen du baten eta bestearen audientzien

artean dagoen aldea. Izan ere, euskarazko kanala egunero 160.000 pertsonak ikusten dute, eta gaztelaniazkoa 405.000k. Lehenengoan artean, gehienak (134.000, alegia, %83) euskaraz mintzatzeko gai dira, eta, bigarrenen, artean erdiak pasa (219.000, alegia, %54) ere euskaraz mintzatzeko gai dira. Areago: euskaraz mintzatzeko gai den jende gehiagok ikusten du ETB2 euskarazko kanala baino; eta ETB2 ikusten duten euskaldun gehienek (lautik hiruk) ez dute ETB1 ikusten (CIES, 2017).⁹

Hizkuntza gaitasuna arrazoia ez bada, eta kanal biak zuzendaritza beraren gidaritzapean aritzen badira, pentsa daiteke bien arteko aldea, ikusleen onarpenari dagokionez, edukian datzala. Hipotesi hori bat dator aipatu dugun funtzio banaketarekin (Amezaga, 2013).

Adibide horiekin zera nabarmendu nahi da: batzuetan badirudi hizkuntzan bertan aurkitu nahi dela euskarazko produktuen banaketaren arrazoia, merkatuaren dinamiketan erabakigarriak izan ohi diren bestelako faktoreak ahaztuta.

Sozializazioaren auzia

Orain artekoa laburbilduz, esan daiteke euskarazko kultur produktuen kontsumoa ulertzeko azken hamarkadetako aldaketa soziolinguistiko kuantitatibo zein kualitatiboak ulertu beharra dagoela. Funtsean, esan daiteke eskola sistemak euskararen ezagutza nabarmen hedatu duela; baina hori ez da nahikoa izan euskaldundu berriak euskaraz guztiz sozializatzeko. Eta kultura ohiturak, kontsumoa barne, oso lotuta daude sozializazioari.

Sozializazioa, soziologian, izaki bat pertsona bihurtzen duen prozesu multzoari esaten zaio. Jaiotzen garen unetik hasita, jendarte batean barneratzen hasten gara, pertsona oso bilakatu arte. Sozializazioa, beraz, kultura baten jabetze prozesua da: hizkuntza, ohiturak, balioak, ezagutzak eta beste zenbait osagai eskuratuz burutzen da. Prozesu horretan eragile ezberdinek hartzen dute parte, erabakigarriagoak

izanik pertsonaren bizitzaren lehen faseetan eragiten dutenak. Izan ere, sozializazioa bizitza osoan zehar garatzen bada ere, lehen faseetan oinarri behinenak ehuntzen dira. Horregatik, soziologoek bi sozializazio eragile mota bereizi ohi dituzte: lehen mailako sozializazio eragileak, eta bigarren mailako sozializazio eragileak. Lehenen artean familia, eskola eta lagunarteak kokatu ohi dira; bigarrenen artean lantokia eta beste zenbait, pertsonaren bizitzaren arabera. Azken ha-

Argi ikusten da euskaldun berriak sozializatzeko komunikabideek duten berebiziko garrantzia. Eta maila berean kokatu behar dira kultur industriak ere

markadetan komunikabideak ere kokatzen dira sozializazio eragileen artean, gero eta gehiago lehen sozializazioko multzoan, umearen gizarteratzean presentzia handia baitute.

Bistan da horrela ulertuta sozializazioa berebizikoa dela, ez soilik pertsonaren hizkuntza ohiturak ezartzeko, bai eta bestelako kultur praktikak bideratzeko ere. Horrela, lehenago aipatu ditugun aldaketa soziolinguistikoak gogoan, esan dezakegu euskaldun zaharren kasuan lehen sozializazioaren zati handi bat euskaraz garatzen dela: familian, eskolan zein ingurune euskaldunetan lagunartean euskaraz garatzen dira. Euskaldun berriaren kasuan, ordea, sarritan eskola da zehazki eskolaren egitura formalak umea edo gaztea euskaraz sozializatzen duen eragile bakarra: ez familiak, ez lagunarteak. Komunikabideei dagokienez, kasu bietan jotzen dute erdaren alde; baina lehenen kasuan nolabait sozializazioko hizkuntza giroa hausten duten osagaiak diren bitartean, bigarrenen kasuan hizkuntza giroa indartzen duten osagaiak dira.

Horrela planteatuta, argi ikusten da euskaldun berriak euskaraz sozializatzeko komunikabideek duten berebiziko garrantzia. Eta maila berean kokatu behar dira kultur industriak ere. Izan ere, euskararen ezagutza bai baina hiztun

komunitateko kide bihurtzeko bestelako osagaiak (erabilera, nortasuna edota lurraldea) modu apalagoan jaso dituztenak komunitate horretara erakartzeko bestelako alternatiba handirik ez baitago gure testuinguruan. Horrela, ezagutza hedatu ostean, edo hedatzearekin batera, hizkuntz politika batek hurrengo urratsak aurreikusi behar ditu, hiztun komunitatea trinkotu nahi badu eta komunitate horretara hiztun berriak ere integratu nahi baditu.

Hizkuntz politikaren ikuspegitik, eragiteko lekurik errazena da eskola: erakundeen kontrolpean dagoelarik, arau eta baliabideen bitartez bideratu daiteke euskararen ezagutzaren hedakuntza. Horixe da azken hamarkadetan egin dena, arazoak arazo. Familian eragitea, ordea, zailagoa du hizkuntz politika batek, banakoen erabakimenarekin topo egiten baitu. Euskal Herriko familiek euskarazko eskola ereduaren alde egin duten apustu argiak erakusten du sozializazio eragile horren garrantzia: gizaldi gazteak euskararen ezagutzara bideratu ditu, eta eskola eduki du horretarako lagun. Baina euskaldun berrien familien kasuan, hortik aurrera eragiteko aukerak txikiak dira, eta euskarazko sozializazioa mugatuta geratzen da. Lagunartean eragitea, bestalde, are zailagoa da hizkuntz politikaren ikuspegitik. Arrue Txostenak (Uranga eta beste, *op. cit.*) zenbait iradokizun egiten ditu ildo horretatik, bereziki eskolaz kanpoko jardueretan eragiteko. Baina, egitura sendo eta identifikagarriak ezean, ez da erraza lagunartean eragitea.

Komunikabideetan eta kultur industrian eragiteko modurik, ordea, egon badago. Oro har, bistan da komunikazio eta kultur industria sendoak izatea dela gakoa. Horiek baitira jendearengana iristeko ezinbesteko bideak. Gaur egun euskarak dituenak oso ahulak dira.

Erronka berriak

Gauzak aldatu, asko aldatu dira Euskal Herrian. Baina munduan ez dira gutxiago aldatu kultur praktikei dagokienez, eta esan dezakegu krisi kultural sakon batean murgiltzen ari

garela. Eta horrek, egoera berriei aurre egiteko tresna kontzeptual eta eraginkorrek izan arte bederen, ataka zailean jartzen du euskal kultura.

Sozializazio eragileei dagokienez, eragile berriak agertu dira, oso arin eta oso indartsu, eta kolokan jar dezakete gaur egun ezagutzen dugun errealitate soziala: digitalizazioari eta saretzeari lotutakoak, alegia.

Ikuspuntu historikotik begiratuta, esan daiteke mendeetan zehar familia, lagunartea eta –gure ingurunean bederen– eliza izan zirela sozializatzaile primario nagusiak. Estatu modernoarekin batera, eliza lekua galtzen hasi zen, eta eskola irabazten. Eta azken mendean komunikabideek ere irabazi dute espazioa zeregin horretan. Gaur egun, kultura digitalaren inguruan sortzen ari dira sozializazio bide berriak.

Ez da erraza zehazten zein diren ingurumari digitalean nagusitzen ari diren eragileak. Autore batzuek kontsumitzailearen autonomia azpimarratzen dute, bai eta ekoizle-kontsumitzailearen arteko banaketaren ahultzea ere (*prosumer* bezalako kontzeptuak erabilia). Horren arabera, sarean eta eskuratzeko modu errazean (legala edo alegala zein ilegala izanik) dagoen kultura digitalaren eskaintza handiaren artean, norberak aukeratzen du dastatu edo kontsumitu nahi duena; bai eta partekatu nahi duena ere. Beste autore batzuek sarean egiten diren erabilera eta kontsumo partekatuak azpimarratzen dituzte: digitalizatutako sareak (*sare sozialak*, askoren esanetan) bestelako sare sozialen luzapen erraldoi eta aldiberekoa lirajteke. Zentzu horretan, nolabait, sarean gertatzen den sozializazioa lagunartean suertatzen denaren parekoa litzateke, beste eskala batean bada ere (hedadurari eta intentsitateari dagokienez). Ikerketa lerro horretatik, hortaz, lagunak, hurbilekoen edota interesgune bat partekatzen dutenen arteko harremanak eta kultur produktuen trukeak nabarmentzen dira. Azkenik, beste autore batzuek ukatu egiten dute hartzaileak edota taldeak autonomia edota boterea eskuratu izana. Ikuspuntu horretatik, sarea kolonizatzen ari diren eragile berrien botere gero eta handiagoa jartzen da mahai gainean: GAFA deiturikoak

(Google, Amazon, Facebook, Apple eta enparauak), ikus-entzunezkoen *major* edo ekoizle-banatzailerako erraldoiak eta abar izango lirateke jendearen kontsumo hazkorra erabakitzen dutenak. Batzuk, beren algoritmoen bidez ustez modu autonomoan bilatzen dena eskura jartzen dutelako; beste batzuk, sarea edukiz hornitzen dutelako.

Kulturaren digitalizazioa, informazioaren trukerako sareekin batera, sozializazio moduak eraldatzen ari da, eta oso arin gainera. Hainbat urte gutzira gure kultur kontsumoa nagusiki digitala izango da (Callejo Gallego, 2014).

Modu grafikoan adieraz daiteke kulturaren transmisioan eta sozializazioan gertatzen ari den aldaketaren sakonera: telebistari begira hezi ginen lehen euskal gizaldikoen kasuan, bi eragilek mugatzen zuten zer eskuratu genezakeen tresna berri hartatik: estatuak eta familiak (gurasoek). Lehenak telebistaz hedatzen zenaren muga ezartzen zituen; bigarrenek bigarren iragazia ezartzen zuten, eskaintzan zegoenaren artean ikus zitekeenaren eta ezin zitekeenaren arteko bereizketa eginez. Telebistaren pribatizazio, liberalizazio eta transnacionalizazioarekin, estatuak kontrol horren zatirik handiena galdu zuen, familiak oraindik ere nolabaiteko ahalmenari eusten zion bitartean. Gaur egun, ordea, 10 eta 15 urte arteko euskal gazteen %75ek

Kulturaren digitalizazioa, informazioaren trukerako sareekin batera, sozializazio moduak eraldatzen ari da, eta oso arin gainera. Hainbat urte gutzira gure kultur kontsumoa nagusiki digitala izango da

smartphone bat dutelarik (Instituto Nacional de Estadística, 2017),¹⁰ gurasoek jakin ere ez dute jakiten haien seme-alabek zer ikus-entzunezko produktu kontsumitzen duten.

Kultura digitalaren ezaugarri nabarmenetako bat, bestalde, eragiten ari den aldaketen abiada da. Gaur egun gure bizitzan erabat txertatuta dauden eta eguneko hainbat

orduz okupatuta gauzkatzen zenbait teknologia eta praktika oso gazteak dira: Facebook 2006an bihurtu zen irekia, Twitter 2007koa da, Whatsapp 2009koa, lehen *smartphone*-a 2007koa, lehen tableta 2010ekoa, telebista ikusteko ohitura aldatzen ari den eta jadanik gure inguruko etheen %10era sartu den Netflix plataforma 2016an iritsi zen Espainiara. Hain aldaketa abiada biziekin zaila da atzetik etorriko diren ondorio sozialak aurreikustea, horietaz ohartzea zaila den bezalaxe. Baina sintoma ugari daude eragiten ari diren eraldakuntza oso sakona dela esateko: arestian aipatu dugun Europako *Cultur Statistics* txostenak erakusten du Europan lehen baino jende gutxiagok irakurtzen dituela liburuak, kultur ekitaldien estatistikek emanaldi mota ia guztietan erakusten dituzte jaitsierak azken urteetan, musikagintzaren industriak aspaldi dela salatu zuen salmenten jaitsieraren auzia... Horrek guztiorrek ez du esan nahi kultur kontsumoa jaitsi denik, inondik inora. Kontsumo mota batzuek (paperezko liburuak, aretoko zinema, kontzertuko musika, e.a.), behera egin dute, baina beste batzuek (ikus-entzunezkoak ikustea, musika entzutea, e.a.) oso gora. Kultur industriei horrek eragiten dien arazotik at, sozializazioaren eta kulturaren transmisioaren ikuspegitik arazoa honakoa da: orain arteko bitartekari kulturalak (sozializazioaren eragileak, inguruko kultur industriak eta instituzioak eta abar) ahultzen ari direla. Eta horrek asko zailtzen du edozein politika.

Kultura digitalaren eta saretzearen erronkaz gain, bestelako erronka bati aurre egin behar diote gaur egun munduko herriek, bereziki herri aberatsek: globalizazioa deitzen dugun fenomeno multzoak dakartzan ezegonkortasun kulturalari, dela kultur produktuen jario transnazionalaren bidez, dela migrarien mugimenduen bidez. Badira hamarkadak munduko zenbait herrialde ohartu zirela planeta mailako ondasun eta kapitalen mugimendu libreak beren kultura nazionala kolokan jartzen zuela. 1970 eta 1980ko hamarkadetan garapen bidean zeuden herrialdeek kultur inperialismoa salatatu eta beren kultura zaintzeko eskubidea aldarrikatuzetik,

Frantzia edota Kanada bezalako herrialde aberatsek *kultur salbuespena* (alegia, kultur produktuak merkataritza libre-rako hitzarmenetatik kanpo uzteko eskubidea) onartaraztera pasatu zen 1995ean. Hortik 2005ean Unescon aho batez onartutako *kultur aniztasunaren* aldeko aldarria etorri zen, zeina munduko estatu askok beren kultura nazionala aterpean jarri eta indartzeko tresnatzat hartu zuten. Azkenik, gaur egun herrialde aberatsenak ere ari dira babes hori erakitzen, seguruenik Frantziako Iraultzatik hona ezagutu gabeko politika birnazionalizatazailerak abian jarritz. Adibide gisa, etorkinei nazionalitatea eskuratzeko ezartzen zaien hizkuntza eskakizuna: 1998an Europako Kontseiluko herrialdeen bosten batek eskatzen zien etorkinei hizkuntza nazionalaren azterketa egitea; 2013an herrialdeen hiru laurdenek eskatzen zuten jada azterketa hori (Council of Europe, 2014). Europako Batasunean, bestalde, gaur egun bi herrialdetan soilik ez da egiten eskakizun hori, Espainiak 2015ean ezarri baitzuen (Bruzos, Erdocia, & Khan, 2017).¹¹ Neurri horren atzean kultura propioa galtzeko beldurra antzematen da nabarmen.

Horrek guztiorrek kultur krisi batean murgilduta gaudela iradokitzen du. Krisi sakona, duela hamar urte piztu zen krisi ekonomikoaren mailakoa gutxienez, eta beharbada hark baino are ondorio sozial handiagoak izan ditzakeena, ondorio horiek beste modu batean ikusiko badira ere. Kulturaren transmisiorako eta gizaldi berrien sozializaziorako eragileak hainbeste eta hain arin aldatzeak arrisku hori ekar dezakeelako.

Euskarazko kulturaren kontsumoaz ari garelarik, ezin dugu errealtate hori bistatik galdu.

Ondorioak

Kultur kontsumoa kultur praktiken atal bat baino ez da, baina ezin da ukatu garrantzi handikoa dela. Kulturaren industriak gero eta pisu handiagoa du gure bizitzetan, eta ondorioz kulturen joan-etorrietan. Horregatik, kontsumoan gertatzen ari dena ondo ulertzea berebizikoa da euskal kulturaren egoera

eta bilakaera ulertzeko. Hori gogoan, Siadecoren inkestak, beste zenbait erakuslerekin batera, agerian jarri du euskarazko kultur produktuen kontsumoaren ahulezia. Potentzialki irits zezaketen populazioaren zati mugatu batengana baino ez dira iristen. Eta zati hori gutxiengo nabarmena da Euskal Herriko populazioaren baitan.

Kontsumo maila baxu hori ulertzeko, egoera soziolinguistikoan gertatu diren aldaketei erreparatu behar zaie, besteak beste. Asko hazi da euskararen ezagutza, eskolaren eraginez. Baina orain arte euskalduntasuna edo euskaldun izatea definitzen zuten bektoreak batera agertzen baziren, haien artean ia ez bereizteraino (ezagutza, erabilera eta nortasuna, normalean lurralde batean fokatuta), gaur egun bereiziz doaz. Horren ondorioz, hiztun komunitatea zeri deitzen zaion dago jokoan: euskara ezagutzen dutenen multzoa? Erabiltzen dutenena? Komunitatekide sentitzen direnena?

Hiztun komunitateari gagozkiolarik, seguruenik ez da zuzena pentsatzea azken hamarkadetan gutxitu edo desegituratu egin denik. Egokiagoa litzateke pentsatzea hazi egin dela, baina modu oso desorekatuan (bektore bakoitza bere kasa).

Gauzak horrela, eskolak euskaldundu egiten duela esaten denean, euskalduntzeaz zer ulertzen dugun argitu beharra dago. Horrek ez du esan nahi, ordea, eskolak egin duen lan izugarria kolokan jarri behar denik: aitzitik, hutsuneak hutsune, txalogarria izan da: hiruzpalau hamarkadetan euskara hitz egiteko gai direnen kopurua bikoiztu egin du. Baina bere mugak ditu, eta beste tresna batzuk behar dira hark erdietsi ezin dituen helburuak erdiesteko: alegia, euskaldun berriak euskaraz sozializatu eta euskaldun zaharrei erabilera berrietarako eremuak zabaldu; hots, euskalduntze prozesua –Txepetxek ulertu bezala– oso-osorik burutzeko bidea eman.

Hor hartzen dute kulturaren industriek eta komunikabideek berebiziko garrantzia. Familiak berea ematen badu –familia euskaldunen kasuan euskara transmitituz¹² eta familia ez euskaldunen kasuan seme-alabak euskarazko eredu-tara bidaliz eta motibatuz–, eskolak berea ematen badu

eta lagunartean eragiteko bide eraginkorrik asmatzen bada, komunikabideak eta kultur industriak dira euskarazko sozializazio prozesua burutzen lagun dezaketenak; hobeto esanda, lagundu beharra dutenak.

Horrela begiratuta, bistan da euskararen berreskurapenak ezinbestez behar dituela kultur industria sendoak eta komunikabide sendoak. Hizkuntzaren biziberritzearen ikuspegitik, ez du zentzurik esfortzua eta baliabideak eskolan fokatzek, kulturaren industriak eta komunikabideak bigarren mailan utzita. Euskalduntze prozesuak orekatua behar du izan, baldin eta eskolaren irabaziak erabilerarako eta hiztun komunitatearen hazkunderako baliatu nahi badira. Are gehiago gure piramide demografikoa kontuan hartzen badugu: gizaldi gazteenetan daukagun hutsune demografiko beldurgarria norbaitek bete beharko du herri gisa iraungo badugu (jadanik norbait betetzen ari da). Hortaz, euskararen berreskurapena eta normalkuntza ezin dira, nagusiki, eskolaren bizkar utzi, hori ez baita euskarara hurbildu beharreko populazio osoarengana iritsiko.

Euskarazko kultur produktuen eta komunikabideen kontsumo maila ondo ulertzeko, bestalde, hizkuntzatik harago-

ko faktoreak bilatu behar dira. Batzuetan hizkuntzari berari leporatzen zaio hedapena mugatuaren ardura: ezagutza falta, ohitura falta eta abar. Alabaina, bestelako faktoreek (esaterako, merkatuaren eta lehiaren funtzionamendu ohikoari dagozkionek) zein pisu duten neurtu beharko litzateke, hizkuntzaren aldagaia neutralizatuta.¹³

Euskarazko produktuen kontsumoa areagotzea, hortaz, euskal ekonomiaren sektore baten edota euskalgintzako eragile

Ezinbestekoa dugu kultur estrategia sendo bat gauzatzea. Kultur krisia ez da azken hamarkadetan bizi izan ditugun krisi ekonomikoak baino txikiagoa, eta herri gisa dugun etorkizuna dago jokoan

batzuen mesedetan egin beharreko zerbait baino dezente estrategikoagoa da. Kontsumoa areagotzea eta kultur zein komunikabide egitura sendoak izatea ez da, bere horretan, xedea, euskarazko komunitatea ehuntzeko eta trinkotzeko bidea baizik.

Erronka, ordea, oso handia da. Kultur krisi nabarmen batean murgilduta gaude, ez euskaldunak soilik, planeta osoa baizik. Sozializazio eragileak eta kulturaren transmisio bideak oso sakonki aldatzen ari dira, eta abiada bizian, saretzearen eta kulturaren digitalizazioaren bitartez. Digitalizazioa, azken batean, idazkuntza izan zenaren mailako iraultza bat da kulturaren, beharbada inprenta izan zena baino are handiagoa. Aldea abiaduran dago: idazkuntzak kulturaren izan zuen eragina ikusteko milaka urte igaro baziren, eta inprentaren kasuan ehunka izan baziren, digitalizazioaren eraginak oso epe laburrean ikusten ari gara. Horri lagundu baino ez dio egiten saretzeak. Krisi horrek, globalizazioaren beste ondorio batzuekin batera, munduko kultura guztiak ukitzen dituelarik, estatu indartsuenak ere hasiak dira, duela hamarkada batzuetatik hona, neurri trinkoak hartzen beren kulturak babesteko.

Panorama honetan, ezinbestekoa dugu kultur estrategia sendo bat gauzatzea. Kultur krisia ez da azken hamarkadetan bizi izan ditugun krisi ekonomikoak baino txikiagoa, eta herri gisa dugun etorkizuna dugu jokoan. Horregatik, aspaldi dela politika ekonomiko indartsuak diseinatu eta baliabidez hornitzen diren bezala, kultur politika sendoak ere behar dira. Utzi beharra dago kultura aisialdi, luxu edo garai onetarako zerbait bezala ikusteari. Kultura eta hizkuntza dira euskaldunoi izateko motiboa ematen digutenak. Horregatik, nekez ulertzen da gure ongizatea bermatu nahi duen industria estrategia bat garatzea, haren eskutik kultur estrategia bat garatzen ez bada. Eta horretan, nire ustez, bide luzea dugu egiteke. 🍷

Oharrak

1. Europako datuak 2011koak dira, eta zoritxarrez Eurostaten inkestak ez du Frantziako daturik ematen.
2. EAE eta Nafarroa Garaiko datuak Eustat eta Nafarroako Estatistika Institutukoak dira. Ipar Euskal Herrikoak Soziolinguistika Inkestakoak. Azken horri dagokionez, esan beharra dago jaitziera 2011ra arte gertatu zela; handik hona jaitziera gelditu eta 200 euskaldun irabazi dira.
3. AEKn bakarrik 1986an 20.000 ikasle zeuden euskara ikasten Euskal Herri osoan. Kopuru horri HABEn eta beste euskaltegi zein akademia batzuetan ikasten zeudenak gehitu behar zaizkie.
4. Datuak egokiro interpretatzeko, zera zehaztu behar da hemen: euskaldun berriak, oro har, gazteagoak dira euskaldun zaharrak baino: lehenen batez besteko adina 39 urte da, eta bigarrenen batez bestekoa 45. Horrek esplikatzen du, adibidez, lanaldiari edota ikasketei lotutako liburuen irakurketaren aldea. Hala ere, adinak euskaldun zaharren eta euskaldun berrien jokatibidearen arteko aldearen zati bat baino ez du esplikatzen.
5. Esanguratsua da, euskaldun berri askok eskolan ikasi arren, euskaraz irakurtzeko erraztasun edota ohitura falta dutela nabarmentzea, euskaldun zaharrek baino gehiago. Izan ere, euskaldun berri askok euskara ikasi duten lekua eskola bada, pentsa liteke euskaraz irakurtzeko gaitasuna eta ohitura oso garatuta eduki beharko lituzketela. Aztertu beharko litzateke erantzun honekin pertzepzio bat edota egitate objektibo bat adierazten ote den.
6. Finlandian bertan ekoitziak zortzi egunkari daude suedieraz (zazpi tokikoak eta bat komunitate osora iristen dena), gehi bi irrati eta telebista kanal bat. Horiei Suediatik jaso daitezkeen komunikabide guztiak gehitu behar zaizkie.
7. Zenbakiak maite dituenak, edozelan ere, datu ugari aurkituko ditu Kulturaren Euskal Behatokian.
8. Hirugarren hizkuntzetatik euskarara eta erdaretara itzulitako hainbat libururekin gertatzeaz gain, euskaraz sortu eta erdaretara itzulitako zenbait libururekin ere gertatzen da. Hau fenomeno konplexua da, eta ez dago euskal argitaletxeen politikari loturik, ez eta seguruenik laguntza sistemari loturik ere. Arrazoiak merkatu potentzialaren taiman bilatu behar dira. Baina konponbiderik gabeko arazoa balitz ere, mahai gainean jarri beharra dago, euskarazko liburuen irakurketa joerak ulertu nahi badira.
9. Analisia gehiago finduz, esan daiteke euskaraz gaitasun handiena dutenen artean ere (hitz egin ez eze irakurri eta idatzi ere egiten dutenen artean, alegia), gehiago direla ETB2 ikusten dutenak ETB1 ikusten dutenak baino.

10. Euskal Herrikoa Europako tasa altuenetakoa da.
11. Zalantzarik gabe, kontuan hartu beharreko datua euskal kulturaren eta euskararen aldeko edozein politika diseinatzean.
12. Oro har, guraso euskaldunek oso neurri handian transmititzen diete euskara seme-alabei, eta oraingo gurasoek lehengoek baino gehiago (Hizkuntza Politika Sailburuordetza & Euskararen Erakunde Publikoa, 2016). Guraso euskaldun berriek ere oso transmisio maila altua gauzatzen dute (Ortega eta beste, *op. cit.*).
13. ETB sortu zenean, 1982an, errekurrentea zen indiarrek edo koloreko pertsonak euskaraz entzutera ohituta ez geundela esatea, horrek audientziak lortzeko zailtasuna esplikatuko zuelakoan. Kontua da urte hartan euskal herritarrek 20-25 urte zeramatzatela estigmatizatutako pertsona haiek gaztelaniaz zein frantsesez entzuten (telebista sortu zenetik, alegia). Aurten ETBk 35 urte beteko ditu, eta irudi luke denbora hori ez dela nahikoa izan ikusleak euskaraz entzutera ohitzeko.

Erreferentziak

- AEK Soziologia Taldea. (1986). *AEKko ikaslegoa. Oinarrizko lan bat*. Gasteiz: AEK.
- Amezaga, J. (2013). 'Euskal Telebista 30 urteren ostean'. *Jakin* 194-195, 11-50.
- (2015). 'Hizkuntza gutxituak komunikazio espazio nazionalen aldatketen aurrean'. *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 92-93, 49-66.
- Amezaga Albizu, J., & Salces-Alcalde, G. (2016). 'Euskarazko komunikabideen hedadura'. In L. Mimenza (arg.). *Euskal hedabideen urtekaria 2016* (or. 39-56). Andoain: Hekimen. <http://behategia.eus/euskal-hedabideen-urtekaria-2016/http://behategia.eus/wp-content/uploads/2016/02/Urtekaria-2016.pdf>
- Ayestaran, J. (2017). *Zergatik euskaraz? GG. eta KK. Zientzietako ikasleen matrikulazio joeren analisisa, hizkuntzen arabera*. Argitaratu gabeko Gradu Amaierako Lana. UPV/EHU, Leioa.
- Bruzos, A., Erdocia, I., & Khan, K. (2017). 'The path to naturalization in Spain: Old ideologies, new language testing regimes and the problem of test use'. *Language Policy* 1-23. <https://doi.org/10.1007/s10993-017-9452-4>
- Callejo Gallego, M. J. (2014). 'El consumo de cultura digital: crecimiento continuo, lento y con sombras'. In E. Bustamante & F. Rueda, Observatorio de la Cultura y la Comunicación, Fundación Alternativas (argk.). *Informe sobre el estado de la cultura en España 2014* (or. 133-144). Madrid.

- CIES (2017). *Estudio de audiencia de medios. Acumulado 2017*. Iruñea.
- Council of Europe (2014). *Linguistic Integration of Adult Migrants: Policy and Practice. Final Report on the 3rd Council of Europe Survey*. Estrasburgo: Council of Europe, Language Policy Unit. Project LIAM: www.coe.int/lang-migrants
- European Commission, & Eurostat (2016). *Culture statistics: 2016 edition*. Luxenburgo: Publications Office. <http://bookshop.europa.eu/uri?target=EUB:NOTICE:KS0415737:EN:HTML>
- Eusko Jaurlaritz (2018). 66. *euskal soziometria - kultura*. Eusko Jaurlaritz.
- Hizkuntza Politika Sailburuordetza, & Euskararen Erakunde Publikoa (2016). VI. *Soziolinguistika Inkesta*. Gasteiz. www.eke.org/eu/kultura/euskara/soziolinguistika/inkesta-soziolinguistikoa-2011
- Instituto Nacional de Estadística (2017). *Encuesta sobre Equipamiento y Uso de Tecnologías de la Información y Comunicación en los Hogares*. Madril: Instituto Nacional de Estadística.
- Iñigo, J. J. (1999). 'Helduen euskalduntze eta alfabetatzearen herri mugimendua'. *Bat Soziolinguistika Aldizkaria* 7-8, 187-208. www.soziolinguistika.eus/bat-artikuluak/40
- Moring, T. (2007). 'Functional Completeness in Minority Language Media'. In M. Cormack & N. Hourigan (argk.). *Minority Language Media. Concepts, Critics and Case Studies* (or. 17-33). Clevedon, UK: Multilingual Matters Limited.
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J., & Urla, J. (2016). *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*. Deustu: Deustuko Unibertsitatea.
- Sánchez Carrión, J. M. (1987). *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del euskera y teoría de las lenguas*. Donostia: Txepetx/Elkar.
- Siadeco (2017). *Elkar Taldea eta Euskal Herriko irakurketa eta musika ohituren azterketa*. Elkar.
- Txillardegi, & Isasi Balantzategi, X. (1994). *Soziolinguistika matematikoa*. Bilbo: Udako Euskal Unibertsitatea.
- Uranga, B., Martínez de Luna, I., & Aizpurua, X. (argk.). (2013). *Ikasleak hiztun. 2011ko Arrue proiektua: Ikerketaren emaitza. Adituen iritzi-azalpenak*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia. https://issuu.com/skluster/docs/ikasleak%7B_%7Dhiztun
- Vincze, L., & Moring, T. (2013). 'Towards ethnolinguistic identity gratifications'. In E. H. G. Jones & E. Uribe-Jongbloed (argk.). *Social Media and Minority Languages: Convergence and the Creative Industries* (or. 47-57). Bristol: Multilingual Matters.

Lau, bat, hiru, bost, zazpi

Arantxa Iturbe

Irratilaria eta idazlea

Benito gaztea umetan entzun izanaren ondorioa: galderak, mende erdi geroago, kantuz erantzutera narama. Pentsatu gabe. Modu automatikoan.

Pentsatzen jarriz gero, berriz, galdera galderaren atzetik kateatzen zait, sekula iristen ez den erantzunaren bila. Zenbat gara, nor? Nork du benetako interesa zenbat garen neurtzeko, kontatzeko? Norengan du eragina? Ez ote da garrantzitsuago zer? Eta nolako? Eta zergatik? Eta zertarako? Zer da asko? Zer da gutxi? Dena al da baleko asko izatea lortzeko?

Pentsatzen jarri ondorengo ahalegina dator segidan, kantuen oihartzunei, galderei eta kontraesanei uko egin gabe. Ezin ezkutatu kontuak entzun eta esatea dudala gogoko. Kontuak ateratzea edo egitea, batere ez. Ezin esan gabe geratu euskaraz idazten eta euskaraz egiten den musika euskal kulturaren zati bezala bizi dudala.

Eta ez. Ez naiz hasiko euskal kultura zer den edo gutako bakoitzak euskal kulturaz zer ulertzen duen galdezka. Ez eta kultura zer den edo gutako bakoitzak kulturaz zer ulertzen duen galdezka ere.

Lau pentsamendu, abiatzeko

1. Soziologoari dagokio zenbakien irakurketa. Forentseak autopsia gelan adinako zehaztasunez azalarazi dituen hainbat

daturen artean, betikoa: euskaraz dakien herritarrak erdarazko liburuetarako, musiketarako, komunikabideetarako duen joera. (Komunikabideak? Euskal kultura?) Datu berria da euskara menperatzen duten herritarren artean zenbat hazi den ikasia dutenen kopurua.

2. Alarma gorria. ‘Deigarria’ idatzi dut. Baina ‘kezkarria’ jotzen dute euskaraz sortutakoa hartzailearengana iristen den bitarteko bidean partea duten guztiek. Euskaraz dakienak erdaraz ere irakurtzeak ez luke datu kezkarria izan behar. Alderantziz, izatekotan. Eta, hala ere, hor abiatzen dira *mea culpa* guztiak: zer egin dugu, zer egiten dugu gaizki? Eztabaida-mahaitik kanpo sentitzen dut nire burua. Axola zaidana beste zerbait baita: zer irakurtzen dute? Euskaraz edo erdaraz? Euskaraz eta erdaraz? Herritarrak bere burua irakurle aitortzen duenean zer irakurtzen duen. Berdintsu musikarekin. Telefono listina irakurtzeak ez du kultura zale-tasunarengan eraginik (edo bai: arkeologia kulturala). Dentistaren kontsultako hari musikala adi entzuteak ere ez (edo bai: kultura terapeutikoa).

3. Irakurzaleak ez dira inoiz gehiengoa izan. Eta proportzioan euskaraz dakienak ez dakienak baino gehiago irakurtzen du. Non dago arazoa? Liburu eta disko gutxi saltzen dira. Edo gutxiegi, behintzat, sortzen dena norabait iristeko eraiki dugun egituraren zutabeei eusteko. Horrek eragiten du benetako kezka. Kezka ekonomikoa. Ez derrigorrez kulturala. Alarma pizten da kontuak ateratzen ez direnean.

4. Kultura goserik ez bada (kultura gastronomikoa arduratzen da majo gosea asetzeaz), nola eragin? Nola gosetu jateko beharrik sentitzen ez duena? Bi bideren aldeko apustuak gailentzen dira: merkatu eta erraztu.

Fribolitatea litzateke merkatzearen aurka egitea. Baina hori bezain friboloa da merkatzeiko exijitu eta, aldi berean, merkea gutxiesten duenaren jarrera. Eta gertatzen da.

Eraztearen kontrakoa naiz. Purez elikatu beharra dago menestraz ezinezko duena. Errazagoa da irensten. Baina puretik menestrarako urratsa egin ezean, ez ditu bereziko barazki

desberdinak, ez horien zaporeak, ez horien testurak. Ikasketa prozesu bat da. Eta, ikasketa prozesu guztiak bezala, kosta egiten da. Sukaldariaren ardura da denetik eskaintzea; jatunarena, aukeratzea. Eta aukeratzea libre denez, pureari ere muzin egin eta litxarrerriak nahiago dituen gizartea eraiki dugu. Ikusgarriak dira, erraz jatekoak, denei gustatzen zaizkie, nonahi topa litezke eta momentuko plazera ziurtatzen dute. Gero gerokoak.

Inozoa dirudien atal bat

Gutxi gara. Ez larritu. Ez da nobedadea. Gutxi gara eta asko sortzen dugu. Eta gutxik azaltzen du interesa. Etsipena eragiten du horrek sortzen duenarengan. Eta patrikan zuloa. Horretatik bizitzeko ametsa egin izan duena berehala jabetzen da gose bat asetzeko bestea nozitu beharko duela. Pena da.

Asko sortzen dugu. Horrek ez du kalitatea bermatzen. Euskaraz izateak ez du ezer hobea bihurtzen. Okerragoa ere ez. Euskaraz delako bakarrik irakurtzeak, euskaraz delako bakarrik entzuteak, ez du kulturarahia hazten. Euskararahia baizik. Eta ez da gauza bera. Hunkitu edo ukitu gaituen edozerk eztabaida sutsuak piztu ditzake. Baina gutxitan kritika egiteko: kezkatzen gaituena da H-a dagokion tokian jarri ote dugun.

Gure lanbideari esker, egunero ezagutzen dugu kultura-edo deitzen diogun zaku handi horretan sartzeko ahalegina egin duen pertsonaren bat. Edo bi. Egunero, astelehenetik ostiralera. Eta egunero harritzen gara. Denek egiten dute ekarpenen bat motibazio eta helburu desberdinek bultzatuta. Ahalegindu izanaren satisfazioaz aparte, ezer gutxi geratzen zaie gehienei.

Liburu eta disko gutxi saltzen dira. Horrek eragiten du benetako kezka. Kezka ekonomikoa. Ez derrigorrez kulturala. Alarma pizten da kontuak ateratzen ez direnean

Hiru ateraldi solte

1. Merkatua, kontsumoa, produktua. Kostatu egiten zait oraindik kulturaren hiztegian txertatzea. Ez da ezintasuna. Borondate falta da.

2. Psikologoentzat galdera: ze terapia klase erabili behar da konplexuei aurre egiteko? Zergatik erakartzen du euskalduna eremu euskaldunetik kanporako bidea egin ondoren bueltan datorrena? Zergatik ez da apreziatzen hainbat eta hainbat lanez gozatzeko duen pribilegioa? Susmoa dut erantzunetako batek irizpide faltarekin duela zerikusia. Eta erantzun guztiek konplexuekin.

3. Nanoteknologiako ikerlariarentzako erronka: etorkizun ez oso urrunean errazkeria, azalakeria, itxurakeria eta beste hainbat kerriari hesia jartzeko nanogailuren bat asmatzeko aukerarik bai? Gizarte hobea baten mesedetan. Eta bai, badaikit. Inuzente xamarra da kulturak hobea egiten gaituela sinistea. Baina ukazina da gabeziak pobretu egiten gaituela.

Bost ebidentzia

1. Sortzailea ahazten dugu. Beti.

2. Zutabe garrantzitsua da eskola kulturzaletzeko ere. Eskola ez da ente abstraktu bat, ordea. Irakasleak garrantzitsuak dira kulturzaletzeko ere. Kulturzaleak izan behar, eta jakintzaz gain, pasioak kutsatzeko gai.

3. Hitzarmenak, itunak, arauak, legeak... paper sinatuak dira. Beharrezkoak. Baina ez dute emoziorik.

4. Sare sozialek munduari begiratzeko modua aldatu digute. Mundua pantailan balego bezala.

5. Txiki izatearen abantaila handienetako bat da arriskatzeko aukera. Zer galdurik ez daukanak arriskatzen du errazen. Arriskatu dezake sortzaileak, arriskatu behar luke argitaratzaileak, erabakiak hartu behar dituenak, diruz laguntzeko ardura duenak, saltzaileak, administrazioko kultura eta-edo euskara sailetako teknikariak, kazetariak... Katea osatzen duen katebegi bakoitzaren lehen helburua 'asko' baldin bada, jai

daukagu. Ez gara-eta. Eta asko espero eta gutxi jasotzeak talde frustratu bihurtzen gaitu. Indargunea aldatu beharra dago.

Zazpi hausnarketa ikusgarritasunaz

1. Komunikabideen papera gainbaloratua dago gaur-gaurkoz. Komunikabideek ere irakurle, entzule, ikusle asko nahi dituzte. Hori da lehenasuna. Askok. Eta horrek eramaten ditu 'jendeak zer nahi du?' galderaren neurriko edukiak eskaintzera. Komunikabideek, publikoek behintzat, behar lukete beste erantzukizun bat, informatu eta entretenitzeaz gain. Heziketak ere behar luke helburuen artean. Eta gutxiengoak ere aintzat hartzearena. Baina eskola ente abstraktua ez den bezala, komunikabideak ere ez. Arduradunak dituzte. Eta kazetariak. Kultura garrantzitsua iruditzen zaie denei. Bai. Badira idazleak, eta musikariak, prentsan, irratan edo telebistan hiltzen diren egunean agertzen direnak lehendabizikoz. Eta ezinbestean, azkenekoz. Edo sariren bat irabazita-koan. Heriotzak eta sariak dira kultura albiste nagusi. Gure komunikabide txikietan. Ere.

2. Edo gainontzean, ebentoak. Zenbat eta handiago, zenbat eta jendetsuago, orduan eta toki gehiago. Komunikabideek handia handitzen dute. Txikia ikusteko arazoak dituzte. Komunikabide handiek (espainolek idaztea zehatzagoa litzateke) bezala jokatzen dute. Haiek imitatu nahian. Jabetu gabe txikira jokatzeak egingo lituzkeela berezi. Eta errepikaezin.

3. Eta kultura garrantzitsua da. Ikusi besterik ez dago zenbat politikari agertzen den kultura ekitaldien aurkezpenetan.

4. Kirolarenak aparteko atala mereziko luke. Askotan egiten dugu txantxa kulturari ikusgarritasuna emateko kirol informazioa bezala tratatzea izango litzatekeela bidea. Komunikabideren bat jarraitzen duenak nekez egingo dio ihes kirolari, eta, bereziki, futbolari. Paralelismoa eginez, lerroak eta orduak eskaini beharko genizkioke idazle batek nobela berrirako duen asmoari; ze beroketa ariketa egiten ari den kontatu beharko genuke, ze ideia darabilen eta nola garatzen

ari den eta ze baliabide dituen lan berrirako; behin hasitakoan, ze bide hartu duen, eta hura lanean hasi aurretik tertuliak eta iritzi zutabeak zabaldu beharko genituzke adi-

Gutxieslea iruditzen zait literatura lan bat aipatua, aukeratua, erakusleihoan lehen tokian jarria izatea, euskararen kupoa betetzeko. Kupo guztiek eragiten didate zalantza

tuek esan dezaten ze irudipen duten, ze itxura hartzen dioten eta ze aurreikuspen; nobela ona egingo ote duen edo ez; eta estatistikak: azken bi liburuen hasieratan hemendik jo zuenez, eta txukun xamarrak atera zitzaizkionez... Idazten ari den denbora guztian gogorarazi beharko genioke irakurleari, entzuleari, ikusleari, zertan ari den eta nola doan,

interesari eusteko, eta, azkenean, behin amaitzen duenean, osorik eskaini, zatika besterik ez bada ere.

Txantxa betean, ordea, bat-batean, ebidentzia: ez luke funtzionatuko. Balioko luke idazlearen izena ezaguna izateko, baina hortik aurrera... Lehia da jendea erakartzen duena. Zenbat alferrikako hitz jokoaz, teknikez, jokalarien aukeraz eta menperatzen ez ditudan hamaika kontuz, axola duena emaitza denean: ea nireek irabazi edo galdu egin duten. Horixe da jendea emozionatzen duena. Ez ondo jokatzea, edo zelaian jarrera zentzuduna azaltzea. Hemen kontua irabaztea da. Musikaren munduan aspaldi konturatu ziren horretaz: ikusi zenbat lehia-keta dauden eta zenbat jarraitzaile dituzten. Eta, bide batez, neurtu on edo kalte egin dioten musikari eta musikariei.

5. Kupoek zalantza eragiten didate. Baikorrenek bide eraginkorra dela esaten dute. Kupoen bidez, bestela baztertuta eta itzalean geratzen den hainbat lanek lortuko lukeela ikusgarri bihurtzea. Gutxieslea iruditzen zait literatura lan bat aipatua, aukeratua, erakusleihoan lehen tokian jarria izatea, euskararen kupoa betetzeko. Kupo guztiek eragiten didate zalantza.

6. Ulertu edo onartu ezin dudana da zergatik behar duen informazioaren munduan ere kulturak beti galtzaile. Eta

gaitz hau ez da euskal-i dagokiona. Askoz ere zabalduagoa da. Dirurik ez badago kultura gaiak baztertzen dira, denborarik ez badago ere bai. Beraz, ez dira beharrezko jotzen inon, inoiz. Alegia, lehendabizi albiste garrantzitsuak, ustez jendeak jakin nahi dituenak edo jakin behar dituenak, eta gero kulturarekin zerikusia dutenak. Bila ibili beharko du topatu nahi duenak. Baita komunikabideetan ere.

Badira moduak kultura informazioa beste era batera lantzeko. Aparteko zakua egin gabe. Balirateke moduak. Kultura informazioa lantzen duen kazetariak, beste edozein alorretakoarekin konparazioan, egiteko moduetan ere nabarmendu beharko luke. Alegia, eskatzen ari naiz ahalegina bikoizteko aintzat hartuko ez duten lan bat egiteko orduan. Eskarmentuz esan dezaket ahalegindu izanaren satisfazioak merezi duela.

7. Komunikabideetan agertzeak, hala ere, horixe besterik ez du esan nahi: komunikabideetan agertzea. Eta irakurzailea, musikazalea, ez dago komunikabideetan nor agertu zain. Gaur egun, berriak jasotzeko bideak biderkatu egin dira. Berri saturazioak zanpatuta bizi gara. Ikaragarri zaildu da nahi ez duzunaren berri ez jasotzeko eskubidea. Interesa duenak erraz topa dezake bilatu nahi duen hura.

Sinistu nahi dut kulturazalea bilatzailea dela bokazioz. Eta aukeretan arriskatzeko gai, eta badituela irizpidea, eta ebidentziak zalantzan jartzeko gaitasuna. Halakoak dira nik ezagutu ditudan gehienak, behintzat. Eta sekula ez diet nahikoa eskertuko ideia, mundu, jolas, jarrera, errealtate eta fantasia ezezagunetarako zabaldu didaten bidea, eta begirada konplizeak zer diren erakutsi izana.

Nahiz eta horrek guztiak ez balio izan kultura txiki honekin zer arraio egin jakiteko.

Pertsonalki argi daukat: gozatu.

Profesionalki ere argi daukat: gozatu.

Eta entzun nahi duen guztiari esan. 🍷

Ardurari buruz

Gorka Arrese

Editorea

Gure historia osoko ederrena eta maila jasoenekoa izan da azken 15 urteotako kultur emaitza: literatura liburu, bertso, musika, antzerki, film... inoizko onenekin gozaten ari gara. Baina eskasian bizi dira idazleak, bertsolariak, ilustratzaileak, musikariak, aktoreak, dantzariak, zinegileak; sarritan kostu gehiago dituzte ordainak baino, gehienek beste lan eta ofizio batzuetan hartu behar izaten dituzte abaroa eta mantenua, desorduak baliatu behar izaten dituzte sorkuntzarako, askok amore eman eta utzi egiten dute.

Ez gara asaldatu, ordea, haien baldintzengatik eta egoera ekonomikoarengatik: zelako ordain murrizak dituzten, zein garaitan lan egiten duten atsegin har dezagun gure aisialdian, zeinen berandu edo aldika kobratzen duten, zein erraldoirekin diharduten konpetentzian, zein espazio murriz eskaintzen zaizkien, zelako tratu eta kontratu lotsagarriak onartu behar izaten dituzten, eta abar. Ez dugu ikusi nahi makurtuta dabilzala. Bizkarra ematen ari gatzaizkio arazoari.

Eta amorratu gara, aurrena, Elkar-Siadecok egindako merkataritza inkesta baten kariatara (martxoaren 15ean eta apirilaren lehenean azaldutakoa): euskarazko *produktu* gutxi saltzen dute editoreek, ekoizleek, dendek, enpresek, eragileek, kudeatzaileek. Alarma jo dute, euskal kultur lanen erosketa urria dela; eta nabarmendu dute, euskaldunek arreta handiagoa jartzen dutela erdal lanen alde.

Baina soraio agertu gara, gero, Eusko Jaurlaritzak egindako inkesta batekin (maiatzaren 15ean azaldutakoa): herritar gehienek salatu dute, administrazio publikoek gaur egun ematen dioten babesa baino handiagoa eman behar lioketela kulturari. Nola liteke datu hori kontu berritzat aurkeztea orain, baina ez lehenago?

Etsigarriak iruditu zaizkit inkesta biak.

Batetik: lehendik bagenekiena zenbakietara ekartze simple horiek ez dakartelako beraiekin egoerak konpontzeko alternatibarik, ez eta ere tresna eraginkorren proposamenik.

Bestetik: justifikagarria bihur litekeelako (hemengo parametro ekonomizistei jarraiki) erdarazko kultur jarduerak, ekoizpenak eta egitarauak ausarki promozionatzen eta hedatzen segitzea.

Zein dira helburuak?

Xakeak jakintsu egingo gintuela esaten ziguten umetan. Bai ote? Gaur egun berriro, tresna pedagogiko aparta delakoan, oinarrizko hezkuntza eskoletan txertatu nahi lukete xakea: peoiak sakrifikatzea eta erregea gauza guztien gainetik defendatzea irakasten duen joko zoro hori.

Zenbakiak jakintsu egingo gintuztela esaten ziguten umetan: zenbakiak zehatzak dira, matematikoak eta zientifikoak dira. Zifrak eta digituak gailenduko dira, objektibagarri bihurtuko dutelako dena. Bai ote? Batzuek segitu dugu uste izaten abstrakzioak direla zenbakiak, jakintza eta lengoia batzuen zerbitzuko notazioak, eta orokorrak direlako ez dutela dena esplikatzen ahal.

Duela 68 egun 9 lagun bildu ginen afaltzeko. Kafearen tenorean 3 eztabaidagai izan genituen, bero samarrak: kirola, Katalunia eta hizkuntza. Honetan, galdera bat bota nuen: Euskal Herriko biztanleen %25 balitz euskalduna, zenbat orduan erdalduna? Aurreneko 2 erantzunak %75 izan ziren, 3garrenak %100 esan zuen arte. Eta kito. Baina oinarrizko ezer argitzen ote digute zifra horiek?

Adierazten al dute erdaldunotatik zenbat garen elebidunak edo aniztunak?, nolako alfabetatze mailak ditugun hizkuntza ezberdinetan?, zein neurritakoa den Euskal Herriko diglosia egoera?

Esplikatzen al dute egunero masiboki entzunarazten ditugutela musika espainolez eta frantsesez eta ingelesez?, edo irratitari eta telebistari eta Interneti aurrera eta atzera eragindakoan zelako indar itogarria daukan erdaren hegemoniak?

Salatzen al dute, gure agintariak eta enplegatu publiko gehienak arin mintzo direla erdaraz baina ez euskaraz? (eta hala ere berdin jasotzen dutela soldata?).

Zenbakiak deskribatzen al dute azken 30 urtean zein ardura moduz jokatu dugun hizkuntzaren eta kulturaren alorretan estetikoki, ideologikoki, politikoki, ekonomikoki, legalki?; eta zein den gure kontzientzia gradua hizkuntzari eta kulturari dagokienez?

Kontua da, edozein inkestak zerbaitak (notazio objektibatzaile horiek) hitzez edo ekintzez esplikatzen ez baditugu, abstrakzioak adierazten dituztela, dotore bai eta agian ikusgarri ere bai, baina batez ere partzial. Eta, beraz, testuinguru bat (testuzkoa edo ahozkoa) osatzen hasi behar dugu zenbakiaren inguruan: nondik atera ditugun, noiz eta non ipini ditugun, zein asmoekin, zer kontzeptu adierazteko edo zabaltzeko, zein ideia izan den iturburua, eta abar. Eta zenbakiak eratorri baldin badira esaldietatik (galdera/erantzuna), gauza bera: nork, nori, noiz, non... norentzat, zergatik, zertarako.

Izan ere, zenbakiak eta zifrak eta digituak paseatzera ateratzen ditugun aldiro, joko estrategiko bateko dorreak eta gotzainak eta zaldiak mugitzen hasten gara gudu zelai batean

Zenbakiak deskribatzen al dute azken 30 urtean zein ardura moduz jokatu dugun hizkuntzaren eta kulturaren alorretan estetikoki, ideologikoki, politikoki, ekonomikoki, legalki?

(nahita edo nahi gabe). Eta xakea, peoiak sakrifikatzen dituen eta erregea gauza guztien gainetik defendatzen duen joko hori, ez da neutroa.

Beraz: zeinen artekoa da lehia? Zer dago jokoan? Nork irabazi behar du?

Zenbakien ispiluan

Aspaldi ohartarazi zigun George Steinerrek 'Hitzaren zokoratzea' artikuluan (1961): ekonometria nagusitzen ari zaio ekonomiari, linguistikari matematika bezala, edo erretorikari ekuazioa.

Dagoeneko, ekonomia modernoaren alfabetoa ez dago hitzez osatuta, baizik eta koadroez eta grafikoez eta zifrez. [...] Zientzia zehatzen tentazioak are nabarmenagoak dira soziologian. Gaur egungo soziologiaren zati handi bat ez da hitzezkoa. [...] Ahal duten guztietan, hitza eta gramatika ordezkatu egiten dituzte estatistika koadroarekin edo kurba batekin.

Zehaztasunaren irudikeriarekin edo iragarkizun matematikoaren irudikeriarekin kontuz ibiltzeko gaztigatzen ari zitzaigun Steiner.

Eta orain, objektibotasun numerikoaren izenean zer kon-tatu nahi ote digute?

Hemengo ekonomia moduarekin eta aginte formulekin, kapitalismoaren dispositiboak eta artifizioak eta mekanismoak infiltratu egin zaizkigu kulturari eta jakintzan; egoerak eta kontestuak merkatuaren balioekin neurtzera ohitu gaituzte, zenbakizko objektibazio *neutralaren* girora makurtu gaituzte, lehentasunezko helburua bihurtu dute kuantifikatzea eta sailkatzea, dena zifretan sinplifikatzen ahalegintzen dira.

Prekaritate sakonagora garamatza horrek guztiak, hori da nire ustea.

Eta kolektiboki, gainera, konplexua sortzen digu eta kikildu egiten gaitu.

Ez genuke sekula ahaztu behar, hitzetatik eta ideietatik (galderetatik eta erantzunetatik) zifretara eta grafikoetara gauza

asko galtzen direla bidean. Gehiago esango dut: zenbaki ugari eta askotarikoak pasatzerakoan koadroetara eta grafikoetara, orduan ere gauza asko galtzen dira bidean.

Bistan da, ez nago inkestetako zenbakiez fidatzen ohituta. Ezin dut ukatu polit askoak direla zenbakiak, eta aitortzen dut txunditu egiten nautela beti. Baina zifrak eta digituak paseatzera ateratzen ditugun aldiro, merkatuaren lege tira-noetara bultzatzen dugu kultura.

Bi arrisku nabarmenekin: prekaritatea eta kontzentrazioa.

Xake taula nola dagoen

Tira, eman dezagun zenbakiak premiazkoak ditugula gure kulturaren zati baten egoerari neurria hartzeko, azaleko erradiografia bat egiteko besterik ez bada.

Beraz, inkesta batzuk egin berri direnean, zenbaki horiei erreparatuz gero konklusioa baldin bada *gutxi* saltzen direla euskarazko lanak eta larritasun egoera batera iritsita gaudela, horrek zer esan nahi du: A) lehen gehiago saltzen zela?, B) gaur egun gehiago saltzea espero zela?, C) gehiago saltzeko premia dagoela?, D) hazkunderik eta egonkortasunik ez dagoenez bihar gutxiago salduko dela?, E) arrisku bizian daudela argitaldari txikiak?, F) enpresa-kontzentrazio prozesu batzuk abiatu behar liratekeela?, G) erdarazko produkzioari eta komertzializazioari mugak ezarri behar litzaizkiekeela?, H) euskarazko produkzioari eta komertzializazioari pizgarri bereziak eman behar zaizkiela?, I) euskal lanen produktoreei merkatu egin behar litzaizkiekeela lehengaiak eta zerbitzuak?, J) euskal lanen erosleei merkatu egin behar zaizkiela salgaiak?, K) zerbait aldatu beharra dagoela denak berdintsu jarrai dezan?... etc.

Zertaz ari gara, zehazki, *gutxi* hitza paseatzera atera dugunean? Xake taulako *pieza* hori mugitutakoan, nola eta zenbat baldintzatu edo bestelakotu nahi ote dugu gudu zelaiko paisaia?

Argi daukat, negozio bolumen handiena erdarazko kultur lanetan dagoenez, Euskal Herriko enpresek ez diotela

uko egingo negozio horri (nola ba!); eta, gainera, irudipena daukat argitaldari eta eragile eta saltzaile eta programatzaile guztiak urtero azkartzen ari direla beren ahaleginak norabide horretan. Merkatuak agintzen du / eskatzen duena eman behar zaio publikoari / nork bere borondatez erabakitzen du kultur hizkuntza eta praktika / publikoak badaki zer nahi duen eta arrazoia dauka beti / saltzen ez denak ezin du espazioa alferrik okupatu / galtzea da ez irabaztea... etc.

Euskalduntze eta alfabetatze kanpaina masibo bat abiatzeko garaia heldu da. Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak

Eta, orduan, kontrakarrean ipini *ezinezko* argudio hauek zerbitzatuko dizkigute zilarrezko azpil batean: 1) erdal lanei esker biziarazten ditugu euskal lanak; 2) erdal lanik gabe ez dago euskal lanik mantentzerik; 3) euskal lanekin bakarrik ezin dugu hazi, txikiagotu baizik; 4) euskal lanak esportatu ahal izateko, erdararitara itzuli eta erdaraz produ-

zitu behar ditugu; 5) erdal produktoreei eta eragileei aurre egin ahal izateko, euskal produktoreek eta eragileek jabetu behar dugu erdal produkzioaz eta erdal produkzioaren salmenta gidatzeaz... etc.

Motzean: negozio bolumen handienari (erdarari) ez dio inork uko egingo.

Kontratu soziala

Euskalduntze eta alfabetatze kanpaina masibo bat abiatzeko garaia heldu da.

Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak.

Aitor dezagun behingoz: erdaldunak gara denok Euskal Herrian. Eta erdaldunotatik batzuk bakarrik gara elebidunak. Eta elebidunetatik batzuk bakarrik gara euskaldunak.

Eta euskaldunen artean gutxiengoa gara alfabetatuak. Eta euskaraz alfabetatutako guztiok alfabetatuago gaude erdaraz.

Ahantz dezagun gezurra: %25 garela euskaldunak eta %75 erdaldunak, eta aurrera goazela. Faltsua izateaz gainera, kaltegarria da: ez digu errealitatea egoki aztertzen uzten, ez digu tentuz pentsatzen laguntzen, ez digu erabakiak tinkotasunez hartzera derrigortzen.

Euskal herritarron %100 gara erdaldunak.

Erdarak hegemonikoak dira Euskal Herrian (eta zer esanik ez Interneten).

Diglosikoa da gure egoera, zeharo; eta, beraz, berehala neurriak irmotasunez hartzen hasten ez baldin bagara, erdaren gure erabilerak irentsi egingo du euskararen gure erabilera. Eta akabo.

Euskaldunak garen erdaldunok eta erdaldunak bakarrik diren euskal herritar guztiak arduragabeak izan gara azken 30 urtean. Hozkailu batean izoztuta ezkutatu dugu diglosia: lehia, nagusikeria, gudua, gatazka linguistikoa eta indartsuenaren legearen kaltea.

Sala dezagun behingoz: ez dute euskaldunek erruaren zati handiena, gu erdaldun guztion despotismoak eta arduragabekeriak baizik.

21. mendearen bigarren hamarraldira iristear gaude, kontzientzia hartze maila oso epel eta apalarekin.

Neurri zorrotzak hartu behar dituzte gure agintariak. Neurri drastikoak hartu behar dira unibertsitateetan eta hedabide publikoetan. Neurri efektiboak hartu behar dituzte enplegatu publiko guztiek, salbuespenik gabe. Neurriekin bat etorri behar dute enpresa pribatuetako nagusiek eta langileek. Euskalduntze eta alfabetatze prozesu masibo eta bizkor bati ekin behar zaio premiaz eta eskala handian. Garaia heldu da. Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak.

Euskaldun guztiak gara erdaldunak eta ez diogu erdarari uko egiten (ezta egingo ere). Baina oraindik erdaldunak bakarrik direnek uko egiten diote euskarari, eta horri iraungitze

data laster bat ipini behar zaio, berdintasunaren izenean guxtienez, solidaritatearen izenean duintasunez.

Kontratu sozial berri bat egiteko tenorean gaude. Eta Lege Berriaren lehen lerroak adierazpen printzipal hau izango du: euskal herritarren lehen hizkuntza euskara da, eta bigarrena munduko beste guztiak.

Aktiboki zein pasiboki kontratu sozial horri eta euskalduntzeari uko egiten dion orok ontzat eta aintzat hartuko ditu dagozkion penalizazio zibilak.

Oztopoak jartzen dituzten erakundeek, elkargoek, taldeek, enpresek..., euskararen kontra abstentzioz borrokatzen diren erdaldun hegemonikoek... diru-laguntza publikoak galdu egingo dituzte eta zergak emendatuko zaizkie berehala.

Gaur hierarkia iruntzitarra dagoenez, eta euskarak eta gure kulturak ekosistema oso kaltetuta dutenez, aurrerantzean ez da ametituko ezein aitzakia.

Oharra: alternatiba eraginkorragoek lehentasuna izango dute, doike.

Kultura eta determinazioa

Ez gara batere modernoak: ez dugu kultura lehen lerrora ekarri mende berri honen hastapenean. Hitzaren zokoratze prozesu azkarraren ondorioz, kirola eta gastronomia ipini ditugu lehen lerroa okupatzen –euskararik ere ez dute-eta behar, bide batez esanda–. Isiltasunerantz egindako bidaia bat dirudi. Kulturaren emantzipazioranzko urratsak egin orde, menpeko laga dugu hor bazterrean.

Eusko Jaurlearitzaren inkestan herritarrek egin dituzten eskariak aintzat hartuko al ditugu, bai edo ez?: 1) gehiago babestu kultura, 2) irisgarriagoa bihurtu kultura, 3) sortzaileei lagundu. Edo herritarren eskariak geroratu egingo ditugu hurrengo hamarraldian ere?

Tamalez, oraindik ere kontaminatuta gauzka aitzakia perfektuak: hurrengo urteetan hainbeste aldatuko dira kon-
tuak (nork daki ba zelakoa izango den futuroa!), ez baitugu

proiektziorik eta ahaleginik zertan alferrik egin orain. Eta geroa presentez iristen zaigunean, gauza bera argudiatu ahal izango dugu orduan ere: zertarako neurriak hartu. Izan ere, konbentzitura gaude: etorkizuna berez etorriko da guk nahi ez badugu ere; merkatuak doituko du merkatua, ez dugu zertan esku hartzen nekatu; egunero autodeterminatzen baldin bazara, zertarako nahi duzu eskubide horren aitortza; ez dezakezu norbanakoaren askatasuna arautu, bestela ere leporaino gaude-eta ezin betezko arauz (eta zergez). Kopla berdintsuak beti.

Eta adiskideak esan diezazuke, gainera, serio antzera: ez ote da egokiena izango pertsuasiboak eta seduktoreak izan gaitezen? (estetikoki, alegia). Begira: euskarazko zinema hain da ona gaur, ezen erdal zinemaren artekotzan beso zabalik hartzen baikaituzte, ezinbestean.

Arraioa! Limurtu, liluratu, xarmatu, sorgindu... horiek al dira, beraz, gure partikula(ritate) elementalak eta subordinatuak?

Modernoagoak eta politikoagoak izan behar dugula ustedut nik.

Kontratu sozialak bigarren urrats baten premia izango du: Euskarazko Kulturaren Legea idatzi, onartu eta bete.

Hiztunak garelako gara jendea. Euskara dugulako gara besteak ez bezalakoak. Eta erdaldunak gara aldi berean, munduarekin solasean segi dezagun beti. Kulturaren eta hitzaren bitartez gara kooperatiboak. Gure kultura aberasteko eta munduarekin partekatzeke ez baldin bada, zertarako ari gara lanean egunero fabrikari eta dendari, soroari eta itsasoari, ospitaleari eta eskolari, administrazioari eta politikari? Kultura da gure gogoaren muina, kultura da gure borondatearen taupada.

Gutxi gara, ez gutxiago. 🐝

Argazki bat album polifonikorako

Olatz Osa

Elkar argitaletxeko zuzendaria

Berriki ezagutu ditugu kultur kontsumo ohituren inguruko datuak. Elkar Fundazioaren ekimenez Siadecok egin duen Euskal Herriko biztanleen irakurketa eta musika ohituren merkatu ikerketak zerpentsa eta zeresana eman du kultura eta euskalgintzaren arloan mugitzen garenon artean, bederen. Datuon oihartzuna isildu aurretik argitaratu da Eusko Jaurlaritzaren 66. euskal soziometroa, kultura arloari dagokiona. Xede ezberdineko azterketak izanik ere, konparagarri diren aldagaietan ez da kontraesan aipagarririk nabarmentzen bi azterketon emaitzetan.

Esku artean dugu horrenbestez argazkia, kulturgintzari aterra dakioken hamaika argazkietatik bat, jakina, irakurketa eta musika ohituren merkatuarena; argazki mugatua baina garrantzitsua. Barrunbeak ezagutzen ditugunok, gutxi asko, bagenekien erretratuak ze enkoadraketa izango zuen. Zinez erretratu argia da, lausorik gabea. Baina ez dugu gustuko, iluna da, itsusia da eta ahula.

Argazkiaren azken emaitzaren irakurketak, hala ere, ezinbestean eskatzen du testuinguruaren gaineko gogoeta bat. Injustua ez ezik, hutsegitea litzateke euskal jendartearen kultura kontsumo ohiturak errealitate soziolinguistikoa kontuan hartu gabe aztertzea eta epaitzea.

16 urtetik gorako biztanleen 4tik 1 da euskalduna, eta euskaldun oso edo euskaraz erdaretan baina errazago edo berdin moldatzen direnak biztanleen %15 baino ez dira. Era berean, euskaldunei euren bizitza euskaraz zenbaterainokoa den galdetu zaienean, 0-10 arteko puntuazio batean, erdiek baino gehiagok 7tik gora baloratu dute beraien jarduna. Eta zenbat eta euskaldun dentsitate altuagoko eremuetan, orduan eta altuagoa da euskaldunek euskaraz bizitzeko egiten duten hautua. Aspaldi azaldu zigun auzia Txillardegik, zorroztasun eta argudio zientifiko.

Kontua da arnasmune gutxi dugula euskaldunok eguneroan osoki euskaraz bizitzeko, baldintzak oso eremu mugatuetan gertatzen direla, eta, euskarak irabazten duen eremu bakoitzeko, hamaika irabazten dituztela erdarek.

Baldintza desorekatu horietan, euskaraganako hautua egi-teak jarrera aktibo, kontziente eta politiko bat eskatzen du ezinbestean. Ez da nahikoa euskaraz jakitea, ezta euskaldun oso izatea ere, *zaletzea* ezinbestekoa da. Aldatu da jendartea, aldatu da testuingurua, jada ez dute orain dela bi edo hiru hamarkadako motibazio estrategiek balio. Azken urteotako joerek garbi erakusten dute kultur identitatearen aldagaia ahuldu dela, laxatu egin garela. Bestelako argudio eta strategiak beharko ditugu hori iraultzeko, eta eginahalak egin beharko ditugu atzetik datozen belaunaldiei kontzientzia aktiboa, *zaletzearen* harra eta garrantzia transmititzeko.

Testuinguru horretan, kulturgintzan ere baldintzen desoreka bera bizi dugu, eta halaxe iristen zaizkio ondorioak kulturzaleari. Liburugintzako datuak argigarriak dira zentzu horretan. Urtero estatu espainiarrean gaztelaniaz argitaratzen diren 85.000 tituluen eta frantsesezko beste 75.000 tituluen artean euskaraz argitaratzen diren 1.800/2.000 titulu horiek liburu dendako apalategian aurkitzea miraria da, eta ezinezkoa liburuzainaren ekintza kontziente, aktibo eta politikorik gabe. Eta are kontziente eta aktiboagoa apalategitik euskarazko liburua hartzeko kulturzalearen hautua, jakinik ere erdaretan bere irakurketa apetak asebetetzeko aukera gehiago duela, edukiz

(titulu eskaintzan) eta formaz; titulu beraren poltsikoko edizio merkea, kartoizko azaldun ohiko edizioa, tapa gogorrekoa, edo ilustrazioez borobildutako luxuzko edizioa. Horra hor euskal editoreon fantasia frustratua. Horra hor kulturzale eta kulturgileon eguneroko borroka, eta, era berean, ametsa: kultur eskaintza osatuago, zabala-

go eta erdaretan egiten den ezaugarri bertsukoa eskaini ahal izateko, gure merkatu txikiaren muga eta morrontzatik aterako gaituen baldintza sozial eta politikoak sortzea eta erdiestea.

Ezen merkatuak merkatu, txiki zein handi (gurea bezalako txikiaren kasuan are lehentasunezkoago), kulturarekiko kontzepzio barneratua eta estrategikotasun onartua duen herriak eta administrazioak neurriak hartuko ditu ekosistema hori, kultur ekosistema, ez dadin menostu, desagertu, ahuldu. Zenbat eta baldintza kaskarragoak, orduan eta inbertsio handiagoak behar direla ulertuz.

Funtsean, sakon-sakonean galdera da, zein gizarte eredu nahi dugu gure herriarentzat? Ongizatea zeren baitan ulertzen dugu? Zein leku dauka kulturak jerdarte horretan? Erdigunean kokatzen dugu kultura, ongizatea kulturaren ardazten dela ulertuta, edo periferiako posizioa kondentatuko dugu? Zer jarrera du jendarteak horrekiko? Kulturgintzak? Eta eragile politikoek? Instituzioek?

Ikuspegiak ikuspegi, ez dut egundo ezagutzen kulturaren funtzioa eta misioa zalantzan jartzen duen kulturgilerik. Ez eta kulturzalerik ere. Eta euskal soziometroan jendarteari gai horren inguruan galdetu zaionean, %57k kultura lehentasunez bultzatu beharko litzatekeela diote. Kulturgintzak, eta esango nuke baita jendartearen gehiengoak ere, ulertzen du kulturak jendarte kritikoagoa, beregainagoa, kohesiona-tua, irekiagoa, askeagoa, askotarikoagoa izaten laguntzen

Funtsean galdera da, zein gizarte eredu nahi dugu gure herriarentzat? Ongizatea zeren baitan ulertzen dugu? Zein leku dauka kulturak jendarte horretan?

duela, azken batean kulturak jendartearen ongizatean eta herri-nortasunean bete-betean eragiten duela, eta denok dugu ongizatean eta nor izate horretan sakontzeko eskubidea. Instituzioek hori bermatzeko betebeharra.

Galdera da eragile politikoek eta bitarteko diren instituzioek berdin ulertzen ote duten kulturaren funtzioa eta horrek gizartean hartu beharreko posizioa. Eta zilegi bekigu horretan zalantzak izatea, gure herri administrazioetako kulturaren aurrekontuak aurrekontu osoarekiko duen pisuaren zenbatekoa den ezagututa (%2,1 Eusko Jaurlaritzaren 2018ko aurrekontuetan Kultura eta Hizkuntza Politikak, eta %1,4 Nafarroako Gobernuaren, Kultura, Kirola eta Gazteria Sailak), edota bestelako helburuak erdiesteko (ostalaritza eta zerbitzuen sektorearen sustapena, kasu) baliabideak kultur makroespektakuluak antolatzeko erabiltzen direla ikusita.

Merkatu azterketetatik atera dugun argazkiak eskatzen du, urgentziaz eskatu ere, horren guztiaren gaineko gogoeta eta posizio argitze bat. Argazkia aldatuko da, edertuko da, argituko da, indartuko da baldin eta lehentxeago marraztutako gizarte eredia onartzen eta horretara iristeko neurriak hartzen baditugu, nola kultur ekosistemaren baitan dihardugunok, hala berorren bizi-baldintzak hobetzeko eskumena eta ahalmena duten instituzioek. Ezin onartuzkoa da, euskal kultur sorkuntzaren argazkia inoizko ederrena, oparoena eta berritzaileena den honetan, sortzaileak eta kultur eragileak argazkitik desagertaraztea eta, onenean ere, ahuleziara eta prekaritatera kondenatzea. Ezin onartuzkoa da herri identitaterik eta nortasunik gabeko jendartea eraikitzea.

Beste argazki baterantz, nondik jo?

Kultur kontsumo ohituren gaineko kezka gero eta hedatua da, gurean ez ezik, Europako eta are munduko beste herrialde askotan. Aro digitalaren eraginak, aldaketa soziologikoak, komunikatzeko ohitura aldaketak... mundu globalizatuaren ezaugarriek eta joerek gero eta pisu handiagoa

dute, eta norabide bertsuan eragiten dute Bermeoko gazte-
lekuko gazte kuadrillarengan edo Berlingo Acud Macht Neu
zentroan biltzen direnengan.

Ez dakit nola helduko dioten erronkari Berlingo Estatu Fe-
deraleko kultura arduradunek, interesgarria litzateke arrastoa
jarraitzea; baina, gurean, XXI. mendeko errealitate soziolo-
giko eta bizi-ohitura berriei, hizkuntza gutxiagotua izateak
dituen berezko zailtasunak gehitu behar zaizkio. Ezinbestean
jardun beharko dugu orain arte ez bezala, ezberdin; inten-
tsitate eta baliabide gehiagoz eta egiteko modu berriekin.

Hurkoari exijitza ondo dago, batez ere erantzukizun pu-
blikoak dituenean, baina baita norberak bere ardurak hartzea
ere. Kultur eragileoi, bakoitzari bere eremutik, badagokigu
ekimen berriak abiatzea, arriskuak hartzea, inbertsioak egi-
tea, bide berriak urratzea. Akaso Bermeoko, Zizurreko edo
Itsasuko nerabearentzat ez da nahikoa, ez da egokia, ez da
motibagarria egun plazaratzen dugun edizio eskaintza. Edo
akaso bai, baina ez du ezagutzen eta ez du argitalpenon be-
rriarik. Bada, eragileona ere bada bi hipotesiei erantzuteko
ardura eta erronka; kultur eskaintzaren nolakotasuna, bate-
tik, eta horren ikusgarritasuna, bestetik.

Kalitatea da arrakastaren bidean zaindu beharreko alda-
gai nagusia. Ez da errezeta bakarra, baina kultur eskaintzak
kalitatezkoa behar du izan hartzaillearengan interesa sor-
tzeko. Gutxienera ez duen eskaintzak ez du ezer
aportatzen inon, ez hemen eta ez han, ez euskaraz eta ezta
txineraz ere; baina hizkuntza gutxiagotuko eskaintza muga-
tuaren baitan gutxienera ez duen aleak sortzen
duen harrabotsak eragin kaltegarria du gure iruditerian eta,
ondorioz, kontsumo hautuak egiteko garaian. Beraz, kalita-
tezkoak eta motibagarriak diren lanak eskaintzea da gure
ardura. Galbahetik pasa, eremu berriak irabazteko.

Edozein kasutan, garai eta hartzaille berrietara egokitzen
asmatuko dugu, horien motibazioak ezagutu eta ulertzen
ditugun neurrian. Eta nago ez ote gabiltzan elkarrengandik
urrutiegi. Lubaki zabal samarra ez ote dagoen kulturagileon

eta hartzaileen eta, batez ere, hartzaile berri izan litezkeen artean. Zubiak eraiki beharko ditugu bi norabideetan, elkar limurtu beharra dago, elkar onartzeko.

Azken urteotan, hala ere, galbahe behar handirik ez duten kultur proposamen interesgarri askoak sustatzea eta ikusgarri egitea bilakatu zaigu erronkarik eta egitekorik zailena. Bozgorailuak eta erakuslehoak behar ditugula errepikatzen ari gara han eta hemen. Bidelagun eta konplize ditugun hedabideen aitortza eta ezinbestekotasuna azpimarratu beharra dago ezer baino lehen, muga eta zailtasun guztien gainetik, bozgorailu lanak egiten ez ezik, euskal kulturgintza definitzen eta zedarritzen egundoko ekarpena egiten dutelako.

Tamalez, definizioz euskal kultura sortu eta hedatzea xede nagusi duen euskal hedabide publiko bakarrak aspaldi utzi zituen bazterrean kultura definitzeko lanak. Lehentasunak eta baliabideak beste sistema bat elikatzea doaz, ez euskal eta ez kultura. Kulturgintzatik leku egin nahi diogu ente publiko nagusiari gure ekosistemaren argazkian. Leku bakarrik ez, lehen lerroan jar dadin nahi dugu, tinko eta konplize.

Elkar limurtzea ez bada aski, exijitzera pasa beharko dugu, legez dagokiolako.

Eragile bakoitzak bere arduratik egin dezakeenaz gain, kultur ekosistemaren parte garelata, horrela, kolektibotasunaren kontzepzioa barnertzea eta horren garrantzia aitortzea funtsezko urratsa da. Kulturgintza eragile anitzek eta askotarikoek osatzen du-

Asko eta askotarikoak
dira epe luzerako eta
begirada zabaleko kultur
politika batek bere
baitan bildu beharko
lituzkeen arloak eta arlo
bakoitzeko hartu beharko
liratekeen neurriak

gula ulertzea eta elkar onartzea. Oraindik ere badugu egitekorik zentzu horretan. Atomizatuta eta saretu gabe jardun dugu luzaroan, eta, elkarreraginik ezean, alferrik xahutzen ditugu ekimen berriak abiatzeko urrezkoak liratekeen baliabide eta indarrak.

Berdin kultur politikekin; idazleak eskoletara eramateko programa bat laguntzen da, baina eskola liburutegien gaineko proiekturik ez da zehazten, irakasleek irakurketaren gaineko formaziorik ez dute jasotzen, argitaletxeek gazteentzako izan dezaketen edizio eskaintzaren sustapenarekin ez da koordina-tzen... Ekimenak bultzatzen eta bideratzen dira, ez dago ukatzerik, baina saretu eta koordinatu gabe, osotasuneko eta epe luzerako ikuspegi eta planifikaziorik gabe, eta, baiki, ba-liabidez urri eta motz.

Hezkuntza formala eta ez-formala, sortzaileak, kultur az-pegiturak, aisialdia eta kultura, ondare material eta ez-mate-rialaren zaintza eta babesa, kultur transmisioa, kultur ekoiz-pena eta industria, merkaturatzea eta sustapena, kultura eta hedabideak, berrikuntza eta ikerketa, nazioartekotzea... Asko eta askotarikoak dira epe luzerako eta begirada zabale-ko kultur politika batek bere baitan bildu beharko lituzkeen arloak eta arlo bakoitzeko hartu beharko lirakeen neurriak. Lehendik abian daudenak eta oraindik aldarrikapen direnak: euskal sortzaileen estatutua aitortuko eta definituko duen legea onartu eta aplikatzea, edozein laguntza jasotzeko eus-karaz programatzea derrigorrezko izango duen kuota-siste-ma ezartzea, hezkuntza formalean eta ez formalean euskal kultur adierazpenen lanketa curriculumean jasota egotea, eta abar. Horiek eta gehiago biltzen ditu, esaterako, *Hizkuntza Eskubideak Bermatzeko Protokoloa. Euskal Herriko Garape-na* dokumentuak.

Ez gara zerotik abiatzen, abian dira kultur politika eragin-kor baten oinarriak definitzeko ariketa kolektibo interesga-rriak. Zer falta zaigu, beraz? Eragile politiko eta instituzioek kulturaren estrategikotasunaz eta gizarte ereduaz duten po-sizio argitze bat, akaso? Euskal jendarte zaletu bat? Propo-samen berriak sortu eta sustatuko dituzten kultur eragile beregainak?

Album polifonikorako erretratuak ateratzen jarraitu behar-ko dugu etorkizun hurbil, ertain eta luzean. Badakigu nondik jo egungoa baino ederragoa eta indartsuagoa atera dadin. 🎨

LIBURUAK

93 Euskal liburugintza 2016
Joan Mari Torrealdei

Euskal liburugintza 2016

Joan Mari Torrealdei

Soziologian doktorea eta Kazetaritzan lizentziaduna

Iturri estatistikoak

40 urte eta gero, azterketa mota hau aldatu egin behar-ko dut. Ez aurten, datorren urtean baizik.

Kontua hau da: azken aldian informazioa biltzeko mo-
dua aldatu egin da.

Batetik, 2012an ISBN pribatizatu egin zen; ISBN agen-
tziak Federación de Gremios de Editores de España dela-
koari eman zion gestioa. Horrela, 2014ko azarotik aurre-
ra ISBN espainiar agentziak berrinprimaketak jasotzeari
utzi egin zion, hain zuzen ere ISBN ez delako aldatzen.

Lege gordailuari buruzko 23/2011 legearen ondoren argita-
letxeek berrinprimaketaren berri eman beharrik ez dutelako,
aurrerantzean ale kopurua ezin dugu jakin, eta, beraz, ezta
batez besteko tiradarik ere. Liburuari buruzko informazio
asko galtzen da erabaki horren erruz. Erruz eta kulpaz, bai,
irizpide ez-kulturala izan baita hori. Bestalde, argitalpen di-
gitalek ez dute lege gordailurik behar. Gu 2009an hasi ginen
argitalpen digitala edizio kontaketa sartzen. Estatuak, aldiz,
2016an sartu zuen lehenengoz.

Legearen aldaketak ondorio ugari dakartza, baina guri
gehien interesatzen zaiguna da hemendik aurrera ezin dugu-
la jakin tituluko zenbat ale eskaintzen zaizkion irakurlegoari.
Bestela esan, eskaintza kultural egiazkoa zenbateko den ezin
jakin. Gure kasuan, behintzat, munta handia du horrek. Zen-
bat titulu argitaratu diren jakitea informazioaren zati bat da.

Osatzeko, jakin behar da zenbat berrinprimaketa eta zenbateko tirada ditugun. Aurrerantzean, informazio hori betiko galdu da. Gure kasuan, esaterako, gutxienez 443 tituluren berri gal-tzen dugu aurten. Ez da nolanhiko informazioa. Esaterako, Ikaslekar batek zenbat titulu jarri ditu aurten kalean? 60 ala 0?

Gure ustez ez da erabaki ona, baina bada, eta kito. Gure ustez, informazio asko galtzen da, estatistikoa baino askoz inportanteagoa, kulturala; eskaintza eta kontsumo kulturala zertan den jakiteko modu gutxiago dugu aurrerantzean. Hor-tik aurrera, nahi diren iruzkinak eta lantzuak egin daitezke.

Orain arte, nahiz eta aipatu legea indarrean egon den 2011z geroztik, berrargitalpenaren informazioa biltzen saiatu naiz. Saiatu eta lortu ere, osoki ez bada ere. Euskal argitaletxeei zor diet informazio hori. Nahiz eta, zoritxarrez, argitaratzaile guztiek ez duten kolaboratzen. Bere lana seriotan hartuko balute... Ez da ba horren astuna berrinprimaketaren infor-mazioa ere ematea. Argitaletxeen elkarlan, kolaborazio edo konplizitaterik gabe ezin dut aurrera egin. Argitaratzaileei esker informazioaren erdia inguratzen dut. Amore eman beharrean nago. Zera esan nahi du horrek: datorren urtetik aurrera nobedadeen azterketara mugatuko dela nire lana. Zer erremedio. ISBN berria daukaten tituluak bakarrik hartuko ditut aintzat. Eta, alderaketak egin ahal izateko, bost urte atzera irizpide bera planteatu behar.

Oraintxe bertan hauek dira gure informazio iturriak:

- Argitaletxe eta argitaratzaileak zuzenean: %48,3.
- Liburutegiak, Koldo Mitxelena Kulturunea eta Donos-tiako Udal Liburutegi Nagusia: %15,2.
- ISBN, ELSN eta EIPS arakatzuz lortua: %26,5.
- Bestelako bideak (Internet, Biblioteca Nacional espainia-rra...): %10.

Aurtengoaren atarian

2013 urteaz geroztik, bitan banatua eman ohi dugu azterke-ta hau: eskuetan duzu paperezko bertsioa. Azterketaren zati

mamitsuena hementxe azaltzen dugu. Baina bertasio hau osatzeko, bertasio digitalera jo behar da, webgunean aurkituko duzuna. Informazio osagarriak, zehatzagoak, luze-zabalagoak, han daude (ikus QR kodea artikulu honen amaieran). Handago, baita ere, katalogoa, hau da, 2016ko titulu guztien fitxa bibliografikoa, ISBN duten tituluena eta ISBN gabekoena ere bai. ISBN gabeko 417. Guztira 2.478 titulu, 2016kotzat joak.

1. Urte asko da ISBNren jabe diren tituluak bakarrik jaso ohi ditudala modu sistematikoan, eta horiekin operatzen dut azterketa eta alderaketak egin ahal izateko. Baina ISBN gabek ere jaso ohi ditut, eta katalogoan kokatzen ditut, arestian aipatu bezala. Hain zuzen ere Jakinen webgunean argitaratzen dugun katalogoan aurki ditzake irakurle interesatuak.

2. Aurtengo titulu kopurua 2.061 da, horietako %78,5 bertasio analogikoan eta %21,5 digitalean.

Iaztik hona 373 titulu gutxiago argitaratu da. Gehiago galdu da digitalean (233 titulu), eta 140 titulu analogikotan.

Nobedadeak %78,5 dira, 1.618 titulu, iaz baino gehixeago. Berrargitalpenen kopuruak 61 unitate irabazi du; orain %21,5 dira berrargitalpenak.

3. Ekoizpen tematikoari dagokionez, zer esan?

Hezkuntzako tituluak 783 dira, %38, iaz baino bost puntu gehiago.

Bigarren lekuan dator, ohikoa edo urterokoa denez, bestalde, gazteentzako liburua, 489 titularekin; %23,7 suposatzen du, iaz baino 5,3 puntu gutxiago.

Hirugarren tokia dagokio giza eta gizarte liburuari: 317 dira, %15,4.

Laugarrena da literatura, 268 titulu, hots, %13.

Bosgarren tokia dagokio zientzia eta teknikari buruzko liburuari: 108 titulu dira, eta %5,2 suposatzen du.

4. Ekoizleen kopurua ez da urtetik urtera modu esanguratsuan aldatzen: 300en inguruan dago aspaldi. Zertan esanik ez, ekoizle ugari horien artean denetarik dago: argitaletxe eta argitaratzaileak, txikiak eta handiak, profesionalak eta amateurak, kanpoko zein bertokoak, izaera askotarikoak.

Ekoizleak eta ekoizpena

<i>Urtea / Iturria</i>	<i>PEEL</i>	<i>Precisa / Conecta</i>	<i>Joan Mari Torrealдай</i>
2000	1.425	1.589	1.719
2001	1.326	1.621	1.650
2002	1.342	1.588	1.773
2003	1.487	1.576	2.012
2004	1.904	1.584	1.922
2005	1.793	2.094	2.116
2006	1.525	1.710	1.981
2007	1.552	2.009	2.248
2008	2.156	2.094	2.667
2009	2.040	2.022	2.424
2010	1.852	2.006	2.240
2011	1.809	1.942	2.358
2012	1.224	1.985	2.135
2013	892	1.812	1.834
2014	1.126	1.882	2.184
2015	1.222	1.779	2.434
2016	1.644	1.680	2.061

Ondoko laukiak begi bistan uzten du estatistika emaile nagusien emaitza hain desberdina. Gakoa informazio iturrietan dago, bateko, eta informazioa eskuratzeko metodologian, besteko. Bestela ezin esplikatuko kopuru diferentzia hori. Hainbat urtetan diferentzia hori handiago izan bada ere, ez da orain ere txikia: 400 titulu, eta berriz gure alde.

Diferentziak diferentzia, ikertzailearen fidagarritasuna dago auzitan. Eta, fidagarritasunaren aurretik, baita metodologia bera ere. Niri ez dagokit epaile lanik. Bakarrik esan, Panorámica de la edición española de libros (PEEL) lege gordailuz hornitzen omen dela. Conecta-k, Euskadiko Editoreen Elkarte eta Espainiako Editoreen Elkartearen Federazioarentzat egin ohi duen lanean, editoreei egin ohi dien kontsulta du informazio iturri.

Baina gu, aldiz, jasotzen dugun informazioaz gainera, guztiz proaktiboak gara: editoreengana jotzen dugu, eta liburutegietara, eta gainerako liburuen gunetan ere arakatu ohi dugu, arrasto bila.

Argitaratzaileen jarduna

Argialetxe nagusien ekoizpena: 1.151 titulu

<i>Argialetxea</i>	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrargitalpenak</i>	<i>Titulu kopurua</i>	<i>%</i>
Elkar	98	151	249	12,1
Edelvives-Ibaizabal	191	6	197	9,6
Santillana-Zubia	144	–	144	7,0
Erein	53	63	116	5,6
Edebé-Giltza	50	66	116	5,6
Anaya-Haritza	83	3	86	4,2
SM-Ikasmina	77	1	78	3,8
Ikaselkar	38	34	72	3,5
Ttartalo	48	13	61	3,0
Pamiela	31	1	32	1,6
<i>Guztira</i>	<i>813</i>	<i>338</i>	<i>1.151</i>	<i>56,0</i>

Hamar argialetxe, handienak eta komertzialak, daude zerrenda honetan. Badira hemen agertzen direnak baino gehiago ekoizti dutenak, hala nola EHU (86), baina ez dira komertzial eta pribatuak.

Hamar handienen indarra jaitsi egin da: 337 titulu. Garai batean, gogoan dut, batzuek uste zuten hamar lehenek, horiek edo beste batzuek, gaztaren zati bat ez baizik eta osorik jango zutela. Ez da horrela gertatu. Eta, gainera, badirudi egonkorra dela egoera.

Hamar horien emaitzak ekoizpen osoaren %56 suposatzen du (iaz baino 6,9 puntu gutxiago ekoizpen osoan).

Jatorri geografikoari so, bosna dira bertoko eta kanpoko. Hori bai, bertokoak baino indartsuagoak dira kanpokoak: %54 vs %46, 91 titulu gehiago kanpokoek.

Argitaratzaileen tipologia

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizleak</i>	<i>Ekoizpena</i>	<i>%</i>
Bertoko argialetxe pribatu komertziala	56	841	40,8
Kanpoko argialetxeak	40	746	36,2
Irakaskuntzakoa	18	144	7,0
Elkarte, talde, fundazio...	94	137	6,6
Argitaratzaile publikoa	44	117	5,7
Besterik	21	76	3,7

Tipologia horrek bost multzotan banatzen du argitaratzaileen unibertsoa, unibertso heterogeneoa. Bertan dira kanpokoak eta bertokoak, gero bereziki aztertuko ditugunak. Bertan dira, halaber, argitaratzaile komertzialak eta ez-komertzialak, pribatuak zein publikoak, handiak eta txikiak, irakaskuntzakoak zein talde, elkarte edota fundazio izaera daukatenak.

Bertokoak eta kanpokoak merkatu berean

Bertoko eta kanpoko editorialak bereizteak xenofobiatik ez du ezer. Bereizketa geografikoa da azalez, baina ekosistema industrial eta kulturallean berebiziko garrantzia duena sakonean. Kontua da ekoizpenaren erabakigunea nork duen, bereziki hezkuntza curriculumean. De facto, esaterako, hezkuntza edo irakaskuntzako liburu produkzio handiena ez dago euskal editorialen esku, baizik eta estatu mailako argitaletxeetan. Curriculum propioa proposatzen duen Eusko Jaurlaritzarentzat badu garrantzirik gertakari horrek.

Hiru taula baliatuz azaldu nahi dut bi edizio-mota horiek, alegia, kanpoko argitaletxeek edo bertoko argitaletxeek, argitalgintzan duten portaera.

Taula bakoitzak bost zutabe dauzka: lehenean gaia agertzen da, eta hurrengo hiruretan ekoizleak: bertoko, kanpoko eta gainerakoak. Bertoko eta kanpoko diogunean, ez gara ari hango edo hemengo guztiez, baizik eta argitaletxe profesional-komertzial-pribatuez. Horietaz gain bada ekoizle gehiago, hala nola elkarteak, erakundeak eta beste.

Lehen taulan zifra absolutuak agertzen dira, eta horiei esker ikus daiteke zein den edizio mota bakoitzaren pisua.

Bigarren taulak alderaketaren ikuspegia proposatzen du. Ezker-eskuin, etzanean irakurri behar da taula hori, gai-eremuz gai-eremu kanpokoan eta barrukoan indarra zein den neurtzeko.

Hirugarren taula, azkenik. Zutikakoa edo bertikala da, zutabe bakoitza goitik behera irakurtzekoa, editorial mota

bakoitzaren baitan ekoizpena non mamitzen den adierazteko balio du. Edizio mota bakoitzaren indargune eta ahulguneak non dauden erakusten du.

<i>Gaia/Ekoizlea</i>	<i>Balio absolutuak</i>			
	<i>Bertoko</i>	<i>Kanpoko</i>	<i>Gainerakoak</i>	<i>Guztira</i>
Ekoizpen osoa	841	746	474	2.061
HI	188	573	22	783
HG	341	127	21	489
GG	60	11	246	317
HL	205	7	56	268
ZT	13	25	70	108
AL	26	2	48	76
Besterik	8	1	11	20

Oro har, ekoizpen osoan Euskal Herrian argitaratzen diren liburuak dira nagusi, bai bertoko editore komertzialek argitaratzen dutena (841 titulu) eta bai elkarte, talde, fundazio, argitaldare publiko eta enparauek argitaratzen dutena (474 titulu). Guztira: 1.315.

<i>Gaia/Ekoizlea</i>	<i>% horizontalak</i>			
	<i>Bertoko</i>	<i>Kanpoko</i>	<i>Gainerakoak</i>	<i>Guztira</i>
Ekoizpen osoa	40,8	36,2	23,0	2.061
HI	24,0	73,2	2,8	783
HG	69,7	26,0	4,3	489
GG	18,9	3,4	77,7	317
HL	76,5	2,6	20,9	268
ZT	12,0	23,2	64,8	108
AL	34,2	2,6	63,2	76
Besterik	40,0	5,0	55,0	20

Zutabeka alderatzekoa da, alegia, bertoko eta kanpokoenena. Ekoizpen osoan lau puntu goitik daude bertokoak. Beste alor askotan ere bai, eta batez ere haur eta gazteen literaturan (44 puntu goitik) eta helduen literaturan (75 puntu goitik).

Kanpokoen ekoizpenak ere baditu bere indarguneak; gutxi, egia esan. Bat, zientzia eta teknikako materiala (11 puntu goitik); eta bi, batez ere hau: hezkuntza eta irakaskuntzako materiala (49 puntu goitik). Alegia, irakaskuntza liburuetan, kanpoko argitaletxeak dira txapeldun. Horrek pizten ditu alarma argiak. Bertokoek baino 385 titulu gehiago kaleratzen

dute kanpokoek, bertokoek 188 eta kanpokoek 573. Alde ederra. Alde kezkarria, zein materialez ari garen kontuan hartuta.

<i>Gaia/Ekoizlea</i>	<i>% bertikalak</i>	
	<i>Bertoko</i>	<i>Kanpoko</i>
Ekoizpen osoa	100,0	100,0
HI	22,3	76,8
HG	40,6	17,0
GG	7,1	1,5
HL	24,4	0,9
ZT	1,5	3,4
AL	3,1	0,3
Besterik	1,0	0,1

Irakurketa bertikal horrek edizio mota bakoitzaren produkzioaren egitura azaltzen du. Edizio mota bakoitzean zein diren indarguneak eta zein ahulguneak.

Bertoko argitalgintzak hiru indargune ditu: hezkuntza eta irakaskuntza, haur eta gazteentzako liburua eta helduen literatura. Hiru horietatik indartsuena haur eta gazteen literatura da.

Kanpoko argitalgintzak indargune bakarra du, haur eta gazteentzako liburua. Bere produkzioaren %76,8 liburu mota hori da. Horri haur eta gazteentzako literatura erantsiz, kanpokoeko ekoizpenaren %93,8 da bien artekoa, ia produkzio osoa.

Hiru taulen irakurketa bateratuak begien bistan uzten du nire ustezko arazo larria, guztiz larria. Hots, euskarazko hezkuntza proiektu gehienak Euskal Herritik kanpo diseinaturikoak dira, beste eta bestelako curriculum proiektuen arabera landuak. Jatorri horren markak nonahi agertzen dira: geografian, historian, oraingo zatiketa administratibo-politikoan, ikuspegi euskaltzalean...

Euskarazko bertsioaz ari naiz hemen. Erdarazko irakaskuntza liburuak curriculum bera du, kanpoan diseinaturikoa. Eta erdarazko ekoizpena askoz ere handiagoa da.

Hitz batez esanda, Euskal Herrian zabaltzen diren hezkuntza proiektu gehienak inportaziokoak dira.

Eskaintza editoriala

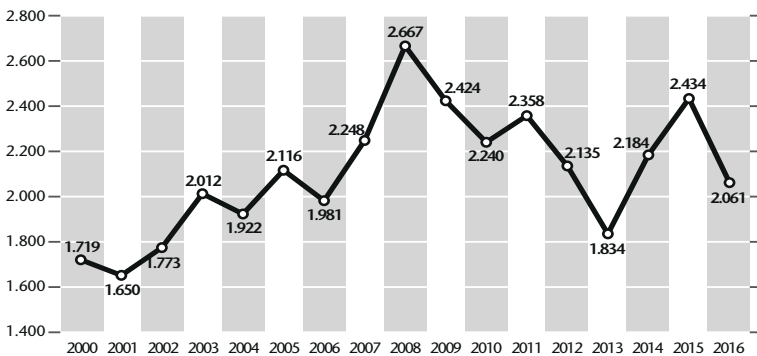
300 bat eragileren lana edo emaitza aztertzen da sail honetan. Emaitza horren baitan kokatzen dira tituluak, nobedadeak, berrargitalpenak, itzulpenak. Horietako 1.615 analogikoak dira, paperean argitaratuak, eta 446 digitalak. Balio horietan barna ibiliko gara hurrengo orrietan.

Irakurlea jabetuko da 2016 urteko ekoizpena dela aztergaia, noski, baina ez modu isolatuan, kontrara baizik. Urte bat bakarra motz gelditzen da behar bezala interpretatzeko, kontuan hartu gabe eboluzioa, hain zuzen ere 2000tik honakoa.

Eskaintza editoriala zertan den laburzki azalduko dugu paperean. Eta luzeago, askoz luzeago eta zehatzago, bertasio digitalean, Jakinen webgunean.

Euskarazko hezkuntza proiektu gehienak Euskal Herritik kanpo diseinaturikoak dira, beste eta bestelako curriculum proiektuen arabera landuak

2.061 titulu

2000tik honako ibilbidean gailurra 2008an kokatzen da. Baina iazko ekoizpena da bigarren ekoizpen altuena. Iaztik hona, ordea, jaitsiera nabarmena da oso. Salbuespen bat

kenduta, 2013koa, 2006an kokatzen gaitu aurtengo produkzio mailak. Ederki erakusten du hori grafikoak. Hamar urtetan, salbuespen bakarrekin berriz esan, gorago ibili gara.

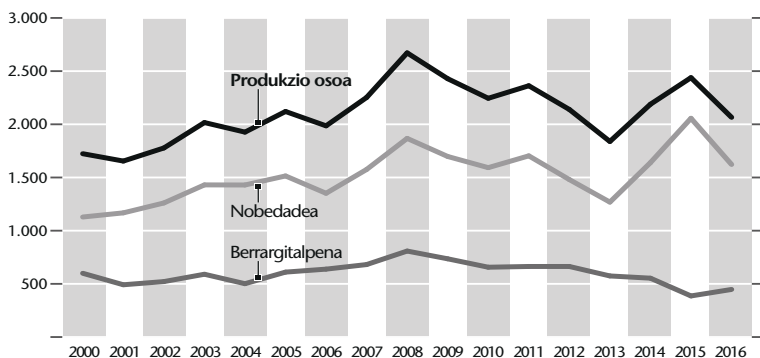
Paperezko edizioa eta edizio digitala bereiz aztertzen ba-ditugu, gailurrak ez dira berak.

Aurten produkzioa jaitsi egin da, baina ez proportzio be-rean paperean eta digitalean. Analogikoan 140 titulu galdu du eta digitalean gehiago, 233 titulu.

<i>Urtea / Liburu mota</i>	<i>Analogikoa</i>	<i>Digitala</i>	<i>Guztira</i>
2005	2.102	14	2.116
2006	1.973	8	1.981
2007	2.210	38	2.248
2008	2.560	107	2.667
2009	2.182	242	2.424
2010	1.988	252	2.240
2011	2.117	241	2.358
2012	1.974	161	2.135
2013	1.650	184	1.834
2014	1.667	517	2.184
2015	1.755	679	2.434
2016	1.615	446	2.061

Lauki horrek unibertso beraren beste ikuspegi bat erakus-ten du. Hamabi urteko ibilbidea hartu eta urtez urte erakus-ten du zein den liburugintza analogikoaren eta produkzio digitalaren pisua.

Nobedadeak eta berrargitalpenak

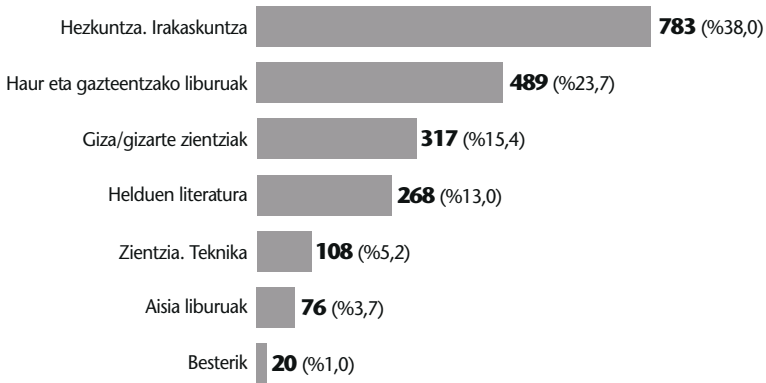
<i>Urtea</i>	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargitalpena</i>
2000	65,4	34,6
2001	70,5	29,5
2002	70,8	29,2
2003	70,9	29,1
2004	74,1	25,9
2005	71,4	28,6
2006	68,0	32,0
2007	69,9	30,1
2008	69,9	30,1
2009	69,8	30,2
2010	70,9	29,1
2011	72,1	27,9
2012	69,1	30,9
2013	68,9	31,1
2014	74,9	25,1
2015	84,3	15,7
2016	78,5	21,5
<i>Batez beste</i>	<i>71,7</i>	<i>28,3</i>

Grafiko horretan, produkzio orokorrak eta lehen edizioak edo nobedadeak gorabehera berean doaz. Zera esan nahi du horrek, nobedadeak sekulako indarra duela, eta berak definitzen duela ibilbidea.

Behean, %30 inguruan, mugitzen da berrargitalpena, gorabehera gutxirekin. Arestian esan bezala, berrargitalpenari buruzko informazioa, azken aldian, ez da gutzitx fidagarria, argialetxeek ez baitute beren ekoizpenaren atal hori deklaratzeko obligaziorik. Berriz esango dut, berrargitalpenaren berri izatea (are, ale kopurua) oso inportantea da kulturaren errealitatea ezagutzeko.

ekoizpen tematikoa

<i>Gai multzoa</i>	<i>Zenbaki absolutuak</i>	<i>%</i>	<i>2016/2000</i>
Hezkuntza/Irakaskuntza	783	38,0	+ 29,8
Haur eta gazteentzako liburuak	489	23,7	+ 31,8
Giza/Gizarte zientziak	317	15,4	+ 10,4
Helduen literatura	268	13,0	+ 4,3
Zientzia/Teknika	108	5,2	+ 10,2

Ekoizpen tematikoan edo edizioaren muinean gaude. Hau da, jakin nahi dugu euskaraz zer argitaratu den.

Ekoizpen tematikoa zortzi gai sailetan banatu ohi dugu urtero-urtero:

1. Hezkuntza eta irakaskuntzako liburuak
2. Haur eta gazteentzako liburuak
3. Giza eta gizarte zientzietako liburuak
4. Helduen literatura
5. Zientzia eta teknika alorreko liburuak
6. Aisiako liburuak
7. Orotarikoak
8. Erlijio liburuak

Lehen sei sailak bakarrik arakatuko ditugu, hornituenak.

Aurtengo edizioaren gai hurrenkera hau urte gehienetan errepikatu den berbera da. Lehen postuan hezkuntza liburua (aurten, 783 titulu edo edizio osoaren %38). Gainerako guztiak ekoizpen apalagokoak dira. Bigarrenak berak 294 titulu gutxiago ditu. Eta are gutxiago hurrengo guztiek.

Hezkuntza eta irakaskuntza: 783 titulu

Hezkuntzak, aurten, 269 titulu galdu ditu, bietan galdu ere: analogikoan 166 eta digitalean 103. Bakoitzaren indarra honela banatzen da: %64,5 analogikoa da eta %35,5 digitala. Digitalak, ikusten denez, indar handia du hezkuntzan.

	2012	2013	2014	2015	2016
Hezkuntza/Irakaskuntza	766	561	721	1.052	783
Ekoizpenaren %	35,9	30,6	33,0	43,2	38,0
Urtetik urtera %Δ	0,5	-26,8	28,5	45,9	-25,6
Itzulpenen % (1. edizioan)	21,6	25,1	10,6	12,9	27,4
Berrargitalpenen %	46,0	48,8	39,4	15,0	24,5
Orrialde kopurua	91.021	67.122	63.310	100.387	95.174
Orrialde kopurua liburuko	126,8	130,6	126,4	149,4	188,0

Ekoizpen orokorrean, hirutik bat pasa da hezkuntza liburu, zehazki %38; iaz baino gutxiago, hori bai (%43,2).

Lehen edizioaren baitan itzulpenaren pisua %27,4 omen da, baina ez da sinesgarria. Gauza jakina da argitaletxe askok itzulpena bere gordinean azaldu ordez kamuflatu, edo mozorrotu edo ezkutatu egiten dutela. Pentsatzekoa da zerikusia duela Eusko Jaurlaritzaren baimenarekin, irudi publikoarekin edo biekin.

Barne sailkapena

Didaktika. Pedagogia. Orientabideak. Hezkuntzaren antolakuntza..	7,5
Eskolaurrea. Haur eskola.....	10,9
Lehen Hezkuntza.....	29,0
Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza.....	52,1
Besterik.....	0,5
	%100,0

Taula honetan LH eta DBHko balioek ez dute zerikusirik aurreko urtekoekin alderatuz. Hona azken bost urteotako balioak, zutabeka:

Urtea	LH	DBH
2012	46,5	27,5
2013	46,0	21,0
2014	51,5	23,0
2015	65,4	25,5
2016	29,0	52,1

Ematen du azken lerroko zifrak zutabez aldatuak daudela. Ez da hori. Zifra aldaketa zuzena da, eta itxura batean sekulako iraultza ematen badu ere, ez da deus sakonik. Arrazoiak

egon badaude, baina ez dira horren sakonak. Ez da, esaterako, irakurlegoa aldatu dela. Ez eta irakaskuntza politika aldatu dela ere.

Euskal kulturaren normalizazioak berrargitalpen askoz ere handiagoa eskatuko luke. Gaur, ordea, biziak bakarrekoa da liburu hau; bestela esan, titulu gutxi, tirada txikiak eta berrikuntzarik apenas

Bi eratako zioek esplikatu lezakete zifra aldaketa. Batetik, eskola materialek bere egutegi propioa dute. Orain egokitu da DBHko material ugariaren berrikuntza, ikasmaterial berriak plazaratzea.

Eta, bestetik, politika editoriala dago. Berritu diren material horiek liburu bakarretan argitaratu ordez, liburuxka edo faszikulutan banatu dituzte argialetxeek, hiru hilabetekoa. Liburuki bakoitzak

bere ISBN duenez, horrela biderkatu dira horrenbeste. Gure ikuspegitik esan dezakegu funtsean ez dela horrenbeste aldatzen eduki maila.

Haur eta gazteentzako argitalpenak: 489 titulu

	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Haur/Gazte</i>	607	589	605	585	489
ekoizpenaren %	28,4	32,1	27,7	24,0	23,7
urtetik urtera % Δ	-9,1	-3,0	2,7	-3,3	-16,4
Itzulpenen % (1. edizioan)	77,0	78,5	62,6	69,1	68,1
Berrargitalpenen %	34,1	34,5	28,4	24,3	32,1
Orrialde kopurua	44.940	46.647	39.209	31.759	31.641
Orrialde kopurua liburuko	75,1	81,7	68,7	59,9	65,6

489 titulu ditu aurtengo haur eta gazteentzako produkzioak, iaz baino 96 titulu gutxiago. Kopuru ia-ia berbera galdu da analogikoan zein digitalean, 49 eta 47. Ekoizpenaren %23,7rekin, mantendu egiten du iazko indarra. Baina aurreko urteetatik jada jaitsia zegoen indar positiboa.

Itzulpenak sekulako indarra du, iaz bezalatsu: %68,1.

Giza eta gizarte zientziak: 317 titulu

	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Giza/Gizarte</i>	282	243	362	311	317
Ekoizpenaren %	13,2	13,2	16,6	12,8	15,4
Urtetik urtera % Δ	-26,4	-13,8	49,0	-14,1	1,9
Itzulpenen % (1. edizioan)	27,3	20,8	24,3	29,1	33,7
Berrargitalpenen %	9,6	7,0	4,7	6,1	8,2
Orrialde kopurua	55.061	45.851	57.580	55.953	57.230
Orrialde kopurua liburuko	218,5	230,4	224,0	241,1	225,3

Alor honetako sail guztietarako 317 titulu argitaratu dira. Sei titulu gehiago aurreko urtean baino. Bestalde, paperean aurrekoan baino 22 titulu gehiago argitaratu dira. Digitalean, aldiz, gora barik behera egin du kopuruak: 16 titulu jaitسي da. Digitalean, izan ere, pisu txikia du liburu mota honek. Zehazki, liburu analogikoa %80 da eta %20 digitala.

Itzulpenaren pisua ere dezentea da: %33,7, hirutik bat.

Berrargitalpenaren pisua txikia da oso, %8,2. Euskal kulturaren normalizazioak berrargitalpen askoz ere handiagoa eskatuko luke. Gaur, ordea, bizialdi bakarrekkoa da liburu mota hau; bestela esan, titulu gutxi, tirada txikiak eta berrikuntzarik apenas. Ekoizpenaren %15,4 bada ere, titulu mailan bai, baina sozialki are apalagoa da bere indarra.

Barne sailkapena

Filosofia eta psikologia.....	4,4
Soziologia. Estatistika. Politika. Ekonomia.....	23,3
Zuzenbidea. Administrazioa.....	6,6
Etnologia. Etnografia.....	5,4
Edertia. Hirigintza.....	23,0
Filologia. Hizkuntzalaritza.....	19,9
Geografia. Historia.....	17,4
	%100,0

Helduen literatura: 268 titulu

268ko ekoizpena azken hiru urteotako apalena da. Liburu mota handiena paper ediziokoa da: %86,5 vs %13,5. Aurtengo

edizioan ere digitalak 78 titulu galdu ditu. Eskerrak edizio analogikoak 52 titulu gora egin duen.

	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Helduen literatura</i>	280	254	302	294	268
ekoizpenaren %	13,1	13,8	13,8	12,1	13,0
Urtetik urtera %Δ	-9,7	-9,3	18,9	-2,6	-8,8
Itzulpenen % (1. edizioan)	22,7	25,7	28,9	27,8	23,6
Berrargitalpenen %	21,4	24,8	22,2	18,0	22,4
Orrialde kopurua	49.328	42.977	44.365	37.210	44.796
Orrialde kopurua liburuko	195,7	188,4	204,4	206,7	193,0

Literatur liburuaren pisua %13koa da. Indar maila horixe da gehien errepikatzen dena.

Berrargitalpenek eta itzulpenek pisu bertsua dute: %22,4 eta %23,6, hurrenez hurren.

Generoka

Eleberria. Ipuina.....	52,4
Olerkia.....	21,3
Antzerkia.....	2,2
Herri-literatura. Bertsoa.....	4,5
Miszelanea. Kronika. Saioa.....	13,8
Besterik.....	5,8
	%100,0

Gainerakoak

Zientzia eta teknika: 108 titulu

	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Zientzia/Teknika</i>	115	79	91	104	108
ekoizpenaren %	5,4	4,3	4,2	4,3	5,2
Urtetik urtera %Δ	-12,9	-31,3	15,2	14,3	3,8
Itzulpenen % (1. edizioan)	20,8	18,9	28,2	35,4	26,9
Berrargitalpenen %	7,8	6,3	6,6	7,7	3,7
Orrialde kopurua	12.859	10.392	12.412	9.130	9.066
Orrialde kopurua liburuko	167,0	188,9	206,9	152,1	185,0

Zientzia zehatzak. Natur zientziak.....	37,0
Medikuntza.....	35,2
Ingeniaritza. Teknologia.....	15,8
Zientzia eta teknika aplikatuak. Industria.....	12,0
	%100,0

Aisia liburuak: 76 titulu

Musika.....	14,4
Argazkia.....	19,7
Jolasa. Jokoa. Kirola. Atletismoa.....	9,9
Ikuskizunak (antzerkia, zinema.....)	8,8
Kiosko literatura. Aisia.....	47,2
	<i>%100,0</i>

2016ko LIBURUAK: GAI SAILKAPENA

Sailak	Zenb. abs.	%
0. OROTARIKOAK	540	26,2
— Zientzia eta kulturaren oinarri orokorrak. Bibliografia. Katalogoak. Bibliotekonomia. Entziklopediak. Kazetaritza. Museoak	51	2,5
— Haur eta gazteentzako argitalpenak	489	23,7
1. FILOSOFIA	14	0,7
— Metafisika. Ontologia. Estetika. Filosofia sistemak. Psikologia. Logika. Etika	14	0,7
2. ERLIJOA. TEOLOGIA	8	0,4
— Berezko teologia. Biblia. Kristologia. Mariologia. Teologia morala. Liturgia. Pastoral teologia. Eliza. Kristauez besteko erlijioak	8	0,4
3. GIZARTE ZIENTZIAK	905	43,9
— Soziologia. Estatistika. Demografia. Politika. Ekonomia. Zuzenbidea. Herri administrazioa. Gizarte laguntza. Etnologia	122	5,9
— Hezkuntza. Irakaskuntza. Heziketa. Pedagogia	783	38,0
5. ZIENTZIA HUTSAK. ZIENTZIA ZEHATZAK ETA NATURALAK	82	4,0
— Matematikak. Astronomia. Fisika. Kimika. Geologia. Metereologia. Paleontologia. Biologia. Botanika. Zoologia	82	4,0
6. ZIENTZIA APLIKATUAK. MEDIKUNTZA. TEKNIKA	26	1,3
— Medikuntza. Ingeniaritza. Teknika. Nekazaritza. Basogintza. Zooteknia. Etxeko ekonomia. Industria. Zenbait industria eta lanbide. Eraikuntza. Sukaldaritza	26	1,3
7. EDERTIA. JOLASAK. KIROLAK	92	4,4
— Edertia. Estetika. Hirigintza. Arkitektura. Eskultura. Marrazketa. Margogintza. Argazkigintza. Musika	83	4,0
— Jostaldiak. Jolas eta jokoak. Kirolak	9	0,4
8. FILOLOGIA. LITERATURA	339	16,4
— Hizkuntzalaritza. Filologia	63	3,0
— Literatura. Literatur generoak	276	13,4
9. BIOGRAFIA. KONDAIRA. GEOGRAFIA	55	2,7
— Biografiak	13	0,6
— Kondaira. Geografia	42	2,1
GUZTIRA	2.061	100,0

EGUNEN GURPILEAN

113 Kultura
Egun txikien aroa
Bizigarriaren mugetan
Itziar Ugarte

119 Soziolinguistika
Bidean trabak
Bidea ebakiz
Bidea zabaldu
Bideak bideari
Jaime Altuna

125 Glocalia
78ko erregimenaren makineria liberala
Ignazio Aiestaran

Kultura

Itziar Ugarte

Egun txikien aroa

Azken hilabeteotako gertakariak errepasatzen, ETArek amaieraz hitz egitea egokitzen zelakoan nengoen, baina nekez jakin nondik hasi. Paradigma aldaketa bat dakarren adarrari heldu nahi nion, baina, egiazki, ez dut halakorik ikusi. Aste batzuk igaro dira jada, eta ez da ezer aldatu; espero zitekeena, besterik ez: bizimoduak jarraitzen du. Nik *Jenisjoplin*-eko otarraina ibili dut buruan, nobela amaieran agertzen dena identitate baten berrasmatearen sinbolo gisara. Otarraina bere azaletik ateratzen ei da azal berri bat sortzeko, eta azal hutsak ere bizirik dagoen otarrain bat ematen du halakoe-tan. Uxue Alberdik Euskal Herriarekin egiten zuen, horregatik, analogia:

Azal bakoitzak bere garairako balio du; mamia ez denean kabitzen azal horretan, azal berria sortu bitarte derrigor pasatu behar da bigun zauden garai batetik. Gero, azal berria eraikitzen hasten denean, ez gara konturatuko.

Azalberritzen behar dugu egon, beraz, larregi ohartu gabe, edo dagoeneko ohartzten hasiak.

ETA bizi guztian bizi izan duen belaunaldi baten seme-alabak gara gu (ere). Hori esaten zen gurean: «Lasai egon, bizi osoan ezagutu dugu guk hau». Beste leku batean jarri gaitu gu denborak, eta irudipena dut hozkia sorrarazten digula epikaren egia handiak. Ez bakarrik guri; irudipena daukat inor ez dagoela gaur epika puztueterako. Kulturgileen aho-eskuetatik beste gai batzuk doaz erdigunerako bidean, eta ontzat joko nuke hori.

Edozein moduz, denborak eman digun lekua eman digula, guri ere tokatzen zaigu orain gurea ere baden iragan batekin zer egin galdetzea, ñabardurei kasu egitea, ulertzen saiatze-ko ariketari heltzea. Eta Alberdiren berbak datozkit ostera:

Badira gure belaunaldiaren sentsazioak jasotzen dituzten lanak, baina ez dute pisu handiegirik. Jon Benitok *Bulkadak* poema liburuan esaten zituenekin oso identifikatuta sentitu nintzen. «Gu ez ginen gure jendea», uste dut esaten zuela. Gu baino hamar urte zaharragoak direnek oso garai kolektiboa bizi izan zuten, eta euren diskurtsoek eduki dute ibilbide bat. Baina gureak ez. Bertsotan ere urte batzuk badaramatzagu kantuan, esan ditugu gauzak, baina enkofratua falta balitzaigu bezala da. Aurreko belaunaldiaren anai-arreba gaztetxoak izan gara, haiengandik ikasitakoak. Eta guk zer bizi izan dugu? Zergatik ez dugu halako segurtasunik politikaz hitz egiteko? Zer da politika gure garaian?

Gurea beste belaunaldi bat da, baina gertuko zaizkit Alberdiren berbak; guri ere ez zaigu hain erraza diskurtso bat mamitzea, eta, beharbada, ez du zertan txarra izan.

ETAren bukaera abiapuntu, biharamuneko egunetan, lan bana papereratu zuten hainbat sortzailek *Berria*-n, *Bukaera sortzen* seriean. Begi bana aurre-atzean, hemen gertatutakoa ulertzeko erantzukizunez, izandako jarrerez ardura hartu nahian eta horren guztiaren ondorenean euren lekuaren bila sumatu nituen, oro har hizketan. Miren Amurizaren koplak irakurrita otarraina agertu zitzaidan berriz; koraza, orbanak, urradurak eta zauriak aipagai. «Errelatoa jadanik / papere-ra iraganik / dago baina memoria / azalean daramat nik. / Azalean daramat nik / errelatoa jadanik».

«Egun txikien segida eramangarri bat». Jose Luis Ota-mendiren poema-lerro hori ere gorde dut. Hori da dena. Hori geratzen zaiguna, borrokatu, sufritu eta gozatu behar duguna. Nahi eta ez nahi. «Ahaztu antzean dut / nola jaio ginen mundura / non jarri gintuzten / negar haien istil eta / musikak / beharbada orduan ikasi genuen / gorputz soil ez ezik izan baginela / jendarte zaugarri / leherkor / arriskuz betea...».

Antzeko zerbait bat iradoki dit Xabier Gantzarainen *Zuloa* (Elkar, 2018) liburu berriko hitzaurreak. Zoragarria da, eta ondorengo hau dio, besteak beste:

Memoria egitea esaten zaiona, eta egunero badago gogoratu beharreko zerbait, berez ez da erabat ahaztua geneukana orainera ekarri, hautsa kendu, une batez gogoratu eta berriro ahanzturaren zulora botatzea besterik. Gauzak arinago hartzera, iraganarekin lotzen gaituena gogora ekartzeko ariketa dela esan genezake, baina horixe, ekartzekoa, hemen ez baitago jada, aspaldi joana baita. Bere baitan iragana eta etorkizuna eraman arren, orainak ez du oraina baino ezagutzen. Beste modu batera esanda, bizitzak jarraitu egiten du. Nekez bada ere.

Epika handirik ez. Egunen joana baino ez zaigu geratzen, eta hor gertatzen da dena, horretaz denaz eztabaidatzeko tarterik nekez uzten badu ere egunerokotasunak. Sormen lanek, baina, egunen joanean bestela ikusi ezin dugun hori ikusteko balio diezagukete. Horixe da *Zuloa*-ren nolabaiteko balio erantsia, esango nuke. Euskal gizartearen historia hurbila artearen bitartez behatu du Gantzarainek liburuan, eta hala egitearen ariketan bertan bada beste asmo eraldatzaile bat: artisten lana eguneroko errealitatetik, bizimodu arruntetik gertu dagoela ikusaraztea; artearen eta gizartearen arteko ustezko amildegia deseraitzea. –Kasu honetan artelanak dira, eta, ziurrenik, arte plastikoaren diziplina da amildegietan handiena duena; baina, nahiko antzera zatekeen beste diziplinetan, esan barik doa–.

Titular handiek markatzen dute gure historia, baina egunerokoa bera da gero idazten duena; eta, bitartean, kulturaren bilatzen ditugu gure egunen aroa ulertzeko zirrikituak.

Bizigarriaren mugetan

«Dena amaitzen deneko denbora da gurea». Hala hasten da Marina Garcésen *Nova il·lustració radical* (Anagrama, 2018) saiakera. Egunerokotasuna du Garcések ere gudu-zelai, eta

ekintza eraldatzailearen eta pentsamenduaren arteko aliantza berriak bultzatu beharraz mintzo da, sakon eta argi kritika eginez bizi dugun historiako une honi. Tesi nagusia bat da: indibiduo nola kolektibo modura zanpatzen gaituen sinesberatasuna ukatu, eta gure buruak bestela pentsatzera ausartu behar gara, zalantzan jarriz ziurtzat emandakoak.

Katastrofearen atzera itzuli ezina onartzera itzuli gara, dogma bat balitz bezala. Modernitateak denontzako etorkizun bat diseinatu zuen eta postmodernitateak bakoitzarentzat orain agorrezin bat ospatu zuen, eta gure garaia kondizio postumoarena da: biziraun egiten dugu, bata bestearen kontra, soilik gutxiagotuz doan denbora batean.

Horri aurre egiteko, ezagutza eta emantzipazioa ezkontzeko bide berriak pentsatzea proposatzen du Garcések, eta, horretarako, ilustrazio erradikala.

Gorka Bereziartua *Argia*-ko kazetariak ere elkarriketa mamitsua egin dio *Larrun*-en. Hala dio bertan:

Gure garaiko gerretako bat esperientziaren kontra egiten ari dira. Munduaz esperientziarik egitea ezinezko bihurtzen ari da. Gertakariak kontsumitzen ditugu, informazioak, jakintzak... baina ez dute esperientziarik sortzen eta esperientzia da eraldatzen zaituena, eta gainera, transmititu daiteke eta berreskuratu.

Filosofiarik gabe transformazio sozial posiblek ez dago, ez eta alderantziz, Garcések dioenez.

«Pentsaren, eztabaida akademikoen eta kultur industriaren egunerokoak gure burua pentsatzeko behararekin aurrez aurre jartzen gaitu, denboraren agortzetik eta aroen amaieratik». Dena da post-aren post-a gure garaian. Modernitatea, historia, ideologiak eta iraultzak amaitu dira, eta *gizarte aurrerapena* nola doan amaituz ikusten ari gara orain; promesaren, garapenaren eta hazkundearen denbora gisa, amaitu da etorkizuna. Hori da filosofoak dioena. Orain agortzen ari da ura, aire garbia, petrolio, ekosistemak eta bere aniztasuna. Jendeak gaur elkarbanatzen duena mugaren esperientzia dela dio Garcések. Eta ez edozein muga: bizigarri denaren mugak baizik.

Bizitza bizigarriaz ari gara, bada. Eta orain desbideratze erdi behartu bat egingo dut, kultur sortzaileen errailera igarotzeko. Esateko, kultur bizitzan, bizigarria denaren mugetatik at, eremu gorrian dabiltzala sortzaileak, jasangarria ez den prekaritate batean zintzilik. Kultur merkatuaren zenbakiez aritu gara berriki, eta prekaritate horren zenbakiez aritzea ere ez legoke gaizki; batik bat eztabaidatzeko zein leku eman nahi diogun sortzaile horri gizarteari eman nahi geniokeen forma berriaren barruan. Eta Garcés irakurrita, denak du lotura, borroka konkretu bakoitzean guztia jokatzen dugula dioenean.

Gaur egungo pentsamendu kritikoak daukan gaitzetako bat fragmentazio txarra da, partikularismora kondentzen duela bere burua, mikro gaietara, eta hori ez da ondo ulertutako mikropolitika. Niretzat, ondo ulertutako mikropolitika da borroka konkretu bakoitzean dena dagoela jokoan: dislokatzen den bizitza bakoitzean, «horrela ezin da bizi» dioen bizitza bakoitzean, birjabetzen dugun alokairu bakoitzean; are, gerra bakoitzean, Kobane hirian, zeinak denboraren linboetan dagoela dirudien... horietan guztietan ehuntzen dira borroka guztiak.

Horiek irakurri bitartean, *Bizitza da handiena* kanpainak hartu du Donostia, maiatzaren azkenetan, bestelako bizimodu eredu baten alde ari direnen elkargune. Nagusitzen ari den politika eredu bati hortzak erakutsi nahi izan dizkio ekimenak astebeteko ekinaldiaz, eta hori hona ekartzen badut kezka batengatik da, bereziki: kanpora begirako politikan, herri hau ez ote da are eta gehiago uzkuratzen? Behintzat, desitxuratzen?

Globalizazioa, teknologiaren eraldaketa, kontsumoaren gizartea, komunitarismoaren makurraldia. Propio gureak diren arazoak aparte, diglosikoak eta beste, egungo munduan jaun-jabe den sistemarenak ere zamaten ditugu, ezinbestean. Mendebaldeko kulturetan, pluralari eutsi badakioke, dena abiadura beldurgarrian ari da berdintzen, eta gurea bezalako komunitate batentzat ez da bigarren mailako auzia, inondik ere. Auzi larriagoen aldean huskeria bat irudi lezake, baina,

esan, zein da benetan sakoneko konplexua Donostiako Zinemaldia aurrerantzean *San Sebastian International Film Festival* deitzeko? Bermeo Tuna World Capital? Benetan?

Bizitza bizigarriago batean, non justizia sozialaren irizpideak ezarriko lituzkeen elkarbizitzaren oinarriak, hizkuntzak beste posizio bat lukeela imajinatzen dut. Gainontzean, hizkuntzak ez du paisaiarik izango. Eta paisaia guztiak hizkuntza bakarra izango du. 🍷

Soziolinguistika

Jaime Altuna

Bidean trabak

Jessica Chalampuente Eibarren bizi den emakume gaztea da eta dagoeneko bide luzea egina du bizitzan. Nerabea zela Ekuadorretik iritsi zen euskara eta Euskal Herria existitzen zirenik sekula entzun gabe. Joan den urteko uztailean UEUren Udako Ikastaroetako Jakin Jardunaldian kitxueraz hitz egin zuen, eta, bere hitzak 'ulertzen' ez genituen arren, sekulako gaitasun komunikatiboa erakutsi zuen. Adierazi egin zuen, bertan geunden guztiak bere hitzei adi izan baitkintuen. Ohar hau idatzi nuen nire koadernoan: «kitxueraz hitz eginez ulertu diogu».

Azken garaian hainbat kezka zabaltzen ari dira gurera bizitzera etorri berri direnen seme-alaben eskolaratze kontuetan, baita horrek haur horien euskalduntze prozesuan dituen ondorioetan ere. ...eta kitto! elkarteak Eibarren martxoan antolatutako transmisioaren inguruko mintegian, Leire Diaz de Gereñuk euskara indar kohesioegilea duen eragile nagusi bezala irudikatu eta landu behar dela aldarrikatu zuen:

Gizarte eleaniztun baten kohesiorako eta komunitatea osatzen duen ororen inklusiorako baliabide garrantzitsuetakoa euskara bera dela aldarrikatu eta azaldu, ulertarazi behar dugu bereziki eskolaren bitartez.

Amelia Barquínek esan izan du Euskal Herrira bizitzera datozeinei tranpa egiten diegula, askotan Eskola Publikoaren Legeak zehazten duen helburua («ikasle guztiek, baldintza beretan, derrigorrezko irakaskuntza-aldia bukatzean bi hizkuntza ofizialen ezagupen praktikoa izango dutela

bermatzea») lortzeko bidea errazten ez diegulako. Hala aipatzen zuen Barquínek aspaldi idatzitako artikulu batean:

Kontua da hainbat etorkinen seme-alabak ez direla euskara ikasten ari. Horrek ondorio batzuk dauzka epe erdira: gizarte honetan, ume batek eskola uzten badu bi hizkuntzak (euskara eta gaztelania) jakin gabe, ume horrek ez ditu besteek dituzten aukerak izango, ez lan munduan aritzeko ez, oro har, gizartean integratzeko. Eta esan beharrik ez dago Euskal Herriko kultura aberastasunaren zati handi bat galduko duela. Ikasle horrek euskara geroago ikasi nahi badu, ordaindu egin beharko du zerbitzu hori. Gaur egun, eskolaz kanpoko euskalduntzea (euskaltegien edo dena delakoaren bidez-eta) ez baita dohainik.

Tranparen mekanismoa bikain irudikatu zigun Jessica Champuentez entzule batek euskara ikasten ari ote zen galdetu zionean:

Euskara: ikasi nahi dut? Ez. Euskara: ikasi behar dut? Bai. Zergatik esan zidaten Batxilergoan euskara ikastea ez zela derrigorrezkoa eta orain zergatik esaten didate lanerako derrigorrezkoa dela?

Bidea ebakiz

Duela bi urte Pasaiako hainbat neska neraberekin izandako elkarrizketa batean, gaztelania barru-barrutik ateratzen ziztziela modu ezin garbiagoan adierazi zidaten:

Nik zortzi urterekin ez nekien erdaraz. Orain gehiago [egiten dut] erdaraz... Bueno, komentario batzuk bai, *o sea*, batzuetan ateratzen zaigu [euskaraz]. *A ver!* Hitz egin, hitz egiten dugu euskaraz, baina komentario batzuk erdaraz; batzuetan *nos sale del alma* hitz egitea erdaraz.

Pasaian bezala, Euskal Herriko bazter askotan gertatzen da neska horiek aipatutako hizkuntza-ibilbidea, eta haurtzarotik nerabegarora gertatzen den hizkuntza-mudantza kezkatzeko motiboa izaten da guraso, irakasle eta euskaltzaleen artean, euskararen bidea ebaki egiten baita. Argitaratu berri den *Bat*

Soziolinguistika Aldizkaria-ren azken zenbakian, euskal soziolinguistikaren datu estatistiko berrienak azertu dira, eta, hain zuzen, adinaren aldagaiari erreparatu dio Olatz Altunak.

Euskararen kale-erabilerari dagokionez, azken urteetan nabarmendu izan den egitatea konfirmatzen da: haurrak dira euskara gehien erabiltzen dutenak. Gainera, haur eta gainontzeko adin tarteen arteko diferentzia esanguratsua da, euskararen ezagutza oso handia den tokietan izan ezik. Esan daiteke nerabezaroan gertatzen den hizkuntza-mudantza finkatua dagoela; Pasaiako nerabeen hitzak erabiliz, gazte euskaradunen 'ariman' gaztelania/frantsesa gorpuztua dago. Joan Pujolarrek zioen antropologiaren ikuspegitik hizkuntza-mudantza igarobide erritu gisa uler daitekeela. Arnold Van Gennep edo Victor Turner bezalako egileen eskemei jarraituz, igarobide errituetan prestaketa praktika batzuk egongo lirateke (preliminarrak), eta beste batzuk transformazioa gauzatzeko (liminarrak). Haurrek egiten duten hizkuntza-bidean finkatua dugun hizkuntza-mudantza zehatz honetan, nerabezaroa litzateke garai liminarra (erdarara saltoa emateko unea). Haurtzarora garai preliminarizat hartzen badugu, saltoa emateko prestaketa garai gisa irudikatu dezakegu.

Altunak aurkeztu dituen beste ondorio batzuek gako diren ideia batzuk erakusten dizkigutela esango nuke. Jasotako datuen arabera, euskararen erabilera altuena agertzen da haurrak beste adin-taldeekin nahastuta daudenean. Hau da, adin tarte guztietan adin berekoen arteko elkarrizketetan erabilera asko jaisten da. Gazteengan ez da hainbesteko diferentzia nabaritzen, baina horretan, ziur aski, zerikusia du gazteak gutxitan agertzen direla gazteak ez direnekin hizketan (kale-erabilera ikerketan behatu dituzten gazteen %80 adin berekoekin ari zen hizketan).

Haur eta helduen arteko elkarrizketetan euskararen presentzia handiago izaten dela esatea ez da gauza berria, baina esango nuke esaldi horrekin hauxe azpimarratu izan dugula: helduek hurrekin euskaraz egiten dutela, baina, euren artean, helduen artean, erdaraz egiteko joera dutela. Baina

haurren artean antzeko zerbait gertatzen dela erakusten digu Altunak: helduekin dezente gehiago egiten dute euskaraz beraien artean egiten dutena baino. Igarobide erriturako prestatzen arituko balira bezala aritzen direla ematen du.

Badirudi, eta hauxe litzateke nire ustez kezkarriena, gizarite arau/diskurtso/marko bat eratu dugula hizkuntza eta adinari dagokionez: haur eta helduen arteko solasaldietan euskaraz egin behar da. Hau da, belaunaldi arteko harreman bertikaletan euskaraz egin dezagun eta berdinen arteko harreman horizontaletan erdaraz. Eta, noski, haurrek oso argi hautematen, ulertzen, barneratzen eta gorpuzten dute hizkuntza-erregimen hori.

Iker Salaberriari irakurri diodanez, maiatzean ospatu den Udalerri Euskaldunen Egunean gaztetxoek eskaera bat luzatu zuten: «*desbrozadora* pasatzeko eurak euskaraz eroso ibili ahal izateko». Nire koadernoan idatzita ditudan urte hasieran Kike Amonarrizi entzundako hitzak gogoratu ditut:

Gure belaunaldiaren ardura da hurrengo belaunaldiari baldintzak eskaintzea ezagutzen duten euskara hori erabiltzeko.

Bidea zabaldu

Sasi-garbitzeko makina erabiltzea beharrezkoa izan daiteke, baina hurrengo belaunaldiari baldintzak eskaintzeko eskura ditugun beste tresna batzuk baliatu beharko ditugu. Euskaraz lana egiten duen feminismoak argi dauka hori. Lorea Agirrek hala adierazi zuen Judith Butlerren *Genero nahasmendua* liburuaren euskarazko edizioaren aurkezpenean:

Pentsalariaren kontzeptuak ulertzen dituen belaunaldia hemen da, eta euskalduna da, gainera. Horregatik behar dugu *Genero nahasmendua* euskaraz.

Baldintzak eta ezagutzak eskaini adinaren ibilbidean, baita ibilbide geografikoa egiten ari diren guztiei ere, etorri berri den orori. Horretarako jaio zen Banaiz Bagara elkarte duela

hamar urte, pertsona migratzaileak euskarara hurbiltzeko bideak eraikitzeko. Garatzen ari diren lanari erreportajea eskaini zion maiatz erdialdean Amagoia Mujikak *Berria* egunkarian. Gure jendartean migratzaile asko adinekoen zaintzan aritzen dira, eta Banaiz Bagarako kidea den Petra Elserrek oso feminizatua eta prekarizatua den zaintza esparru horri begira lanean ari direla azaldu zuen:

Hain justu, guk hori ikusarazi nahi dugu, hizkuntza zaintzaren kalitateko faktore bat dela. Gezurra dirudien arren, ideia hori ez dago hain zabaldua. Jende askok esaten du, «tira, hizkuntzarena ez da hain garrantzitsua. Garrantzitsuena ondo zaintzea da». Baina, zer da ondo zaintzea? Zuk pertsona baten ama hizkuntzan hitz egiten ez baduzu, pertsona hori eta bere familia osoa hizkuntzaz aldatzea behartzen baduzu... horrek kalitatea kentzen dio zaintzari.

Zaintza lanetan ari direnei euskarazko erremintak eskura jarri nahi dizkiete. Horregatik, hizkuntza gaitasuna hobetzeko formazio ikastaroak eskaintzen dituzte. Alor didaktikoan ari dira metodologia bereziak eskaintzen, baina haratago joan nahi dute:

Erakundeekin elkarlanean ari gara eskaintza benetan eraginkorra osatu nahian; ahalik eta langile gehienek eta erarik errazenean egin dezaten bide hori. Printzipioz, ibilbide bat eraiki beharra dago zaintza euskaraz egin nahi dutenentzat. Ibilbide profesional horretan hizkuntzaren ezagutza nola txertatu aztertu beharra dago.

Tranparik gabe, auzolanean, dagoeneko hemen daudenei eta laster iritsiko direnei euskararen bidea sasiz garbitzea dagokigu.

Bideak bideari

Azken hamarkadetan, bidea urratu eta zabaldu duen izen nabarmenetako bat Teresa del Valle dugu. Hainbat esparrutan bidelari izan da, bide berriak ireki ditu eta bidaide izaten jarraitzen du. Poztekoa da, beraz, aurtengoan Eusko

Ikaskuntzak ibilbide hori sarituko duelako: «Bere obra globalak modu eraginkorrean lagundu duela Euskal Herriko genero ikuspegiaren garapen kulturalen». Del Valle antropologia feministaren lehen sustatzaile garrantzitsuenetakoa izan da, eta, kritika feministaz gain, gizarte-antropologian esparru ugari landu ditu: hiri-antropologia, antropologia politikoa, memoriaren etnografia, metodologia kualitatiboa... Landu ditu eta lantzen ditu, irakaskuntzan, dibulgazioan, jardunaldietan edota hitzaldietan bere hausnarketa interesgarriak eskaintzen jarraitzen baitu.

Duela 30 urte, Del Valle, talde handi baten laguntzarekin, bi urtean behin ospatzen den Korrikaren azterketa sinbolikoa egin zuen. Hainbat elementu garrantzitsu topatu zituen: tradizioa eta modernitatea, lurraldetasuna, mugak gainditzea... Baina, batez ere, Korrikaren bi elementu azpimarratu zituen: talde izaera eta mugimendua. Korrikak talde izaera indartzen du gertuko errealitatean txertatuz eta erantzun espontaneoak sortuz, eta, gainera, korrika eginez hizkuntzaren izaera dinamikoa azpimarratzen da. Korrika ez da geratzen. Lekukoa herriz herri dabil, eskuz esku. Bidea eginez.

Taldea eta mugimendua. Bide-matazatik ateratzeko bide-orria. 🍷

Glokalia

Ignazio Aiestaran

78ko erregimenaren makineria liberala

Noizbehinka 78ko erregimen espainolak bere aurpegia era-kusten digu mozorrorik gabe. Gürtel auziaren epaia jakin ondoren, entzule-kopuru handiko irrati batean eta diseinu politiko osoz, lider sozialdemokrata espainol batek, Juan Carlos Rodríguez Ibarrak, hurrengo harrokeria bota zuen: «Independentismoak askoz gehiago kezkatzen nau Alderdi Popularrak lapurtu duenak baino» («El independentismo me preocupa mucho más que lo que haya robado el PP», SER irratian). Ezin argiago: Espainiako Erresuma dela medio kapitalaren metaketak hartzen duen era da 78ko erregimena. Datu ekonomikoek erregimen horren erraiak berresten dizkigute: Santander banketxeak 62.637 milioi euro dauzka zor subirano espainiarrean, BBVAk 28.000 milioi, CaixaBankek 22.140 milioi, Bankiak 26.000 milioi, Sabadellek 9.500 milioi, Bankinter banketxeak 5.733 milioi eta Unicajak 9.442 milioi (halaber, aipatu behar da zor subirano espainiarraren %44 espainolak ez diren inbertitzaileen eskuetan dagoela). Kapitalismoa eta espainolismoa hezur eta mami dira 78ko erregimena dela bide. Ekonomia Lankidetzeta eta Garapenerako Erakundearen azken estatistikek erran digute Europako Batasunean langile pobreen proportzio handiena duen estatua Espainiako Erresuma dela. Puzzle batean bezala, kapitalismo-klase horrekin eta nazionalismo-mota horrekin bat dator liberalismoaren ideologia. Sozialdemokratak, kontserbadoreak, aurrerakoi progreak, posfrankistak, kapitalistak, demokratik, katolikoak, intelektualak, guztiak eroso daude liberalismo apur batekin, edo liberalismo osoarekin. Espainian ez dago ez kapitalistarik, ez nazionalistarik. Denak

liberalak dira, kristau liberalak, sozioliberalak, demoliberalak, neoliberalak, liberal liberalak. Zentro-muturrekoak muturreko zentro liberalean.

Zer ezkututzen da liberalismo espainolaren atzean? Zergatik aipatzen da hainbeste liberalismoa erosotasun osoz? Zein da horren garrantzia Espainiako Erresumaren Bigarren Berrezarkuntzarako? Badago pasarte bat, non Joxe Azurmendik liberalismo horren genealogia Espainiako Erresumaren Trantsizioan kokatu duen:

Historialari progre batzuek –liberalak omen– orain deitoratzen dute, Trantsizioan ez omen zelako aukera aprobetxatu imajinario nazional bat demokratiko eta liberala eraikitzeko (nazionalismo periferikoez bakarrik egin omen dute hori).

Politologo eta historialari progre horien aurrean, pentsalari zegamarrak erregimen espainiarraren makineria liberala despiskatu du orrialde batean:

Trantsizioaren mitologia guztia ‘bi Espainien’ gaindipenak obeditua egon da eta halaxe segitzen du. Kritikatu egingo al dugu? Ez derrigor. Baina trantsizio bat, definizioz, eternizatu ere ez litzateke egin behar. Sekula ez da Espainia bata batago izan. Faxista eta faxistakumerik ez dago, ez dago frankista eta gorririk, ez dago bi Espainiarik; denok bat gara, denok demokratak eta liberalak (salbu nazionalista periferikoak, noski). Ahazturaz eta remakez, memoriak zein ideologiak, denak nahastu eta berdindu dira. Atzoko sozialista gorriak orain liberal zuriak dira (Prieteren «socialista a fuer de liberal» leloa gustatzen zaie: ez liberal eta ez sozialista askok lotsaizunak estaltzeko zapitxo literario oportuno bat). Komunista batzuk eta anarkistak eskeman ez baitira erosoegi sartzen, horiek hobe da marjinalak deklaratu. Espainia bat, pentsamendu bat. Zapaterok Espainia liberal bat aldarrikatzen du. Aznarrek liberala aitortzen du bere burua, eta Esperanza Aguirrek. Liberala besterik ez dago orain. Savater liberala, Maria San Gil eta PPren eminentzia grisa duzu Donostian, Madrilen progresia sozialista liluratuaren faro argitsua da, edo izana da oraintsu arte (nahiz haren pentsaera, berak aitortuki, sozialista ez beste edozer izan den betidanik). Pentsamendua oso gutxi berrukituz, J. Juaristi liberalak, ETAtik, Euskadiko Ezkerratik, PSOEtik, PPraio xuxen-xuxen paseatu ahal izan du, beti triun-

falki. Mario Onaindia, bera ere zerbait paseatua eta PSOEko liberala ordurako, Espainia berri horren imajinariorako historian figura gailen baten bila irten, eta ez da kasualitatez Pi i Margall eta Errepublikaren batekin topatu, ezpada monarkia batekin eta absolutista bera: Karlos III.a despota ilustratua, Inperioko zoko guztietan hizkuntza bakarra inposatzen inoiz egon den tematuen. Etc., etc. Berriro irakurleari utziko diogu aukera emigrante edo transfuga intelektualen adibide gehiago berak gomutatzen: ezker abertzaletik EAJ-PNVra, PNVtik PP-PSOE frontera, PSOEtik PPr... den-denek zinez liberalak izanez amaitzeko. Dena onartzen da liberalizat (razionala, etab.), salbu espainolazaren ala ez lipartxo bat dudatzea.

Nahiz eta 2006. urteko testua izan, Joxe Azurmendik deskribatu diguna ez da atzokoa, eta erraz egunera daiteke, izenen bat edo abizenen bat aldatuz zein gehituz (izan ere, bere *Beltzak, juduak eta beste euskaldun batzuk* liburuan plazaratu berri du idazlan hori). Nire ustez, aparteko azterketa da 78ko erregimenaren muturreko zentro liberala miatzerakoan.

Fisikan bezala, erregimen horretan makineria espainolista *attractor* edo erakarle baten modura funtzionatzen du. Sistema dinamiko politikoan agente guztiak erakarriak izaten dira zentro horretara, gorputzak eta masak oszilatzen direlarik. Batzuk –agian zenbait komunista eta anarkista eta, jakina, eragile periferikoak edo bazterrekoak– ez dira fase horretan erortzen edo ez dira eremu horretara ekarriak, eta zeharka kanporatuak izango dira. Gainerakoak pittinka-pittinka zentrorra mugituak edo mugiaraziak izanen dira: pendulu batean edo hustubide batean bezala, higidurak oszilatzen dira, apika ezkerrean hasi eta eskuinean bukatuko du batek, akaso eskuinetik ezkerreara zabu egingen du beste batek. Alta, oszilazio bakoitzarekin zentrorantz gero eta hurbilago lekualdatuko dira, grabitate-zentroaren poderioz. Denboran zehar agenteak puntu edo mutur horretan kontzentratuko dira. Trantsizio-fase horretan, libreak eta liberalak direlakoan daude agente guztiak, baina gorputzak eta masak halako grabitate-eremura erakarriak izanen dira ezinbestean. Kapitala eta indarrak metatzen dituen sistema hegemonikoa

halakoxea da. Zentroan zetroa kokatuko dute: erdian koroa, estatuaren ikur gorena.

Monarkiak barrutik batzen du erregimena; kanpotik, ordea, Europako Batasunak. Espainiako Erresuma aintzatesten duen neurrian, erakunde europarrak estatuaren mugak, batasuna eta legitimitatea ontzat ematen ditu. Espainiari aukera ere eskainiko dio hainbat eurotan erregearen aurpegia trokelatzeko. Egia da, beste aldetik, zor subiranoaren ekonomian sartu behar dela horren ordainez. Hala eta guztiz ere, horretarako daude Ixex 35 burtsa eta banketxeak (gogora dezagun zenbat diru daukaten bankuek zor subiranoan). Hori dela eta, 78ko erregimena kapitala metatzeko sistema ere bada. Eta denok kontent: ezkerreko zentroa, eskuineko zentroa eta zentroko zentroa. Guztiok europeistak eta Europako Banku Zentralaren zaleak izan eta izango dira. Grabitate-indarren eremuan, liberalismoa zentro horren ideologia da, kapitala kuestionatzen ez duena, europeismo mota hori dudatan jartzen ez duena, demokrazia azpiratu eta zorpetuaz zalantzarik egiten ez duena. Liberalismoak ematen du neutroa dela, edukirik gabekoa, kasik libertarioa, baina ez. Beharrezkoa denean aktibatu egiten da, makineria osoa abian ezartzen du, 2011n bezala, non PSOE eta PP bat etorri ziren 78ko konstituzio espainolaren 135. artikulua erreformatzeko asmoz, Europako Banku Zentralaren eta Merkelen esanetara.

78ko erregimenaren zentro-muturrak erakarlea irudikatzen du, konstituzioaren 135. artikulua aldaketatik 155. artikulua egikaritzera. Horretarako dauka erregimenak beste erakundeak: judizialak, polizialak, mediatikoak, erlijiosoak, ekonomikoak, kulturalak. Libreki eta liberalki errealitatearen aniztasuna irudikatu eta izendatu arren, makineria aktibatuko da, eta agente guztiek erregimenaren iruditeriaren adostasuna ekoiztuko dute, Venezuelaren gobernu demokratikoaren aurka edo Kataluniako Printzerrian hasitako prozesu konstituziogile errepublikarraren kontra. Liberalismo hori ez da neutrala. Irudizko etsaiak behar ditu, hala Venezuela bezalako kanpoko etsaiak, nola Kataluniako Printzerria bezalako barruko

etsaiak. Askotan, Espainiako grabitate-eremu politikoan makineriaren erakarleak aliantzaren bat sinatzen du bazterreko burgesia liberal europeistekin, adibidez, euskal jeltzaleekin edo katalan konbergenteekin, zeinek erregimenaren dinamika sostengatzen eta bultzatzen duten, kapitalismoa dela medio. Bertzerik ez. Bazterreko burgesiak ahazten badu nolakoa den erregimenaren grabitate-puntua, sisteman bazterreko higidura anomalo bat kausitzen bada, Katalunian 2017ko urriaren 1ean eginiko erreferendumean bezala, eskuinetik ezkerrera makineria osoa martxan jarriko da mugimendu irregularrari presio eta errepresio egiteko, zentro-muturreko erregularatua lortu arte.

Duela gutxi, Giovanni Minozzirekin solasean, ideologiaren esparrutik mintzatu zen Alain Badiou makineriaz:

J'insiste sur la vision du capital comme une machinerie anonyme, mais je pense qu'il continue à y avoir, dans les opérateurs de la domination, des effets de sujet [Makineria anonimoaren gisako kapitalaren inguruko ikuskerari buruz tematzen naiz, baina hark menperaldiaren eragileengan subjektuaren efektuak ukaiten jarraitzen duela pentsatzen dut] (Alain Badiou, *De l'idéologie à l'Idée*, Éditions Mimésis, 2017).

Eta hurrengoa gehitu zuen:

Il y a des activités morcelées, contradictoires et conflictuelles de domination, d'appropriation et de prédation, qui sont calculées et organisées. Par ailleurs il y a une machine, il y a le capital et sa circulation évidemment, il y a une intelligibilité de l'ensemble des fragments de cette machine, mais ça n'empêche pas qu'il faut se représenter sa fragmentation et son système de contradictions propre. Et ce système de contradictions, ce sont les avatars des subjectivations intérieures [Menperatzeko, jabetzeko eta harrapakatzeko jarduera zatikatu, kontraesankor eta gatazkatsuek daude, kalkulatu eta antolatzen direnak. Beste aldetik, makina bat dago, kapitala eta haren zirkulazioa daude, noski, makina horren zati guztien multzoa dago, baina horrek ez du hurrengoa eragozten: horren zatiketa eta makinaren zatien kontraesan-sistema irudikatzea beharrezkoa dela. Eta kontraesan-sistema hori dira barneko subjektibitateen berraragiztapenak].

Espainiako Erresuma dela medio kapitala metatzeko sistema-moldea da 78ko erregimena. Kontraesantxo batzuk jazotzen dira aldizka erregimenaren barruan. Hasieran alderdi-bitasuna izan zen haren parlamentu-joko demokratikoa. Egun bikoiztu egin da: lau alderdi daude grabitate-eremu politikoan, taularen zentroaren bila, erakarlearen inguruko mugimenduak errepikatuz, ezkerretatik eskuinetara, eskuinetatik ezkerretara, masen higidurak mutur-zentrorra erakarri. Gaztelaniaz berba egiten badu ere, hizkuntza material batetik sistema horren kontraesanak ulertu behar dira, nola hedatzen diren demokraziaren aurka. Sistema material hori Europako Banku Zentralari lotua da, kapitalaren menpekoea, monarkikoa, zentralista eta aseezina. Estatu bat eratu duen bezala, erregimen horrek subjektuak ere sortzen eta moldatzen ditu. Erregimenean ekoiztutako kontraesanak (eta kontraesan asko eta asko daude) liberalismoak garbitzen edota estaltzen ditu. Hauxe da liberalismoaren zeregina: hainbat subjektu demokratiko normalizatzen eta naturalizatzen saiatzea. Hori dela eta, makineria liberal horren aurrean, edozein ahalegin liberal xurgatua eta hutseratua izanen da. Lehenago edo geroago erregimenaren sostengu bilakatzen da alderdi liberal oro. Halaxe agituz gero, mutur-zentroa inposatzen da, arimak, gorputzak eta lurrak zulatuz. Horixe da ikasi beharko genukeena, erakarlearen estolda-zuloa maelstrom erraldoi bihurtu baino lehen. 🌀

1967an BENITO LERTXUNDIK
ABEL MUNIATEGIK IDATZITAKO
"ZENBAT GARA?" ABESTIA ARGITARATU
ZUEN, 50 URTE BERANDUAGO
ARGITUKO ZEN KODE ZIPRATUKO
MEZUA ZEROANA BERE BAITAN.

4 Katu
Banatzaile 1
3 hizkuntza
Kulturak 5
7 herrialde

$$E=mc^2$$

41.357

2018an ELKAR-en
ETA SIADECoren
IKERKETAK ASKATU DUEN
MEZUA: EUSKARAZKO
KULTURAREN HARTZAILE
KOPURUAREN ZENBAKI ZEHATZA
EZKUTATZEN ZUEN KANTAK.

A cartoon illustration of Albert Einstein with his characteristic wild hair, pointing his right index finger towards the equation $E=mc^2$ and the number 41.357.

LASAITU EDERRA HARTU DUGU. USTE GENUEN KOPURUA GERTUAGO ZEGOELA
BENITOK KANTATZEN ZUENETIK BAINO, XABIER MONTOIAK M-ak TALDEAREKIN
KANTATZEN ZUEN HARTATIK:

EHIN GINEN...
HOGEITA BI...
ORAIN BAKARRIK
GAUDE BI!!
ZU TA NI!!

zugaz/•Lo
art

•eus
Jakin
herria kultura hizkuntza

Martin Ugalde Kultur Parkea
Gudarien etorbidea, 29
20140 ANDOAIN
Tel. 943 21 80 92
jakin@jakin.eus
www.jakin.eus

